

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**AİLE EĞİTİM PROGRAMININ AİLE İŞLEVLERİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

SÜNDÜS ADEM

İzmir

2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Aile Eğitim Programının Aile İşlevleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve intihal içermediğini beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Sündüs ADEM
27/05/2019

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 27/05/2019

Tez Başlığı: Aile Eğitim Programının Aile İşlevleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 91 (Doksan bir) sayfalık kısmına ilişkin, 25/05/2019 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı % 27'dir**.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı

Kullanım Kılavuzunu okudum ☒ X

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☐

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) ☒ X

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
☐ Kaynakça hariç,
☐ Alıntılar dâhil,
☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
☐ Kaynakça dâhil,
☐ Alıntılar dâhil.

EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☒ x

EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd içinde. ☒ x

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Sündüs ADEM
Öğrenci No : 2014950134
Anabilim Dalı : Aile Eğitimi ve Danışmanlığı
Programı : Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans ☒ x Doktora ☐

DANIŞMAN

ÖĞRENCİ

Sündüs ADEM
27/05/2019

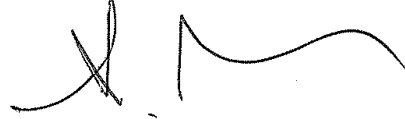
Prof. Dr. Abbas TÜRÜKÜ
27/05/2019

Açıklamalar

- 1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (☐) işaretleyerek doldurunuz.
- Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 (232) 3018026 veya ali.tas@deu.edu.tr) başvurunuz.
- 2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin citlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.
- 3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.
- 4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans 2014950134 numaralı öğrencisi Sündüs ADEM tarafından Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ yönetiminde hazırlanan “Aile Eğitim Programının Aile İşlevleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından “Yüksek Lisans Tezi” olarak kabul edilmiştir.

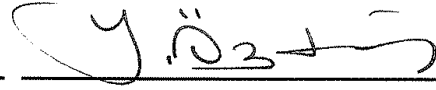
Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ

Danışman

Doç. Dr. H. Zekavet KABASAKAL

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Yalçın ÖZDEMİR

Jüri Üyesi

27.05.2019

Prof. Dr. Süha YILMAZ
Enstitü Müdürü V.

TEŞEKKÜR

Sevgili tez danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Abbas TÜRNÜKLÜ'ye, çalışmamdaki çok değerli katkılarından dolayı minnettarım. Beni bilimsel düşünmeye yönlendirmesi yanında, gösterdiği sabırla çalışmamdaki ifadelerimi sadeleştirip daha anlamlı hale getirebildim. Hocalığı dışında insan olarak da kendisinden çok şey öğrendim, çok teşekkür ederim hocam.

Annem ve babam başta olmak üzere, sevgili aileme varlıklarından ve sevgilerinden dolayı minnettarım. Sizleri çok seviyorum ve teşekkür ediyorum...

Sündüs ADEM
27/05/2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	i
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	x
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2 Amaç ve Önem	5
1.3 Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri	6
1.4 Sınırlılıklar	7
1.5 Varsayımlar.....	7
1.6 Tanımlar.....	8
BÖLÜM II.....	9
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ	
ARAŞTIRMALAR	9
2.1. Ailenin Tanımı.....	9
2.2. Aile Sistemi	10
2.3.Ailenin Özellikleri	12
2.4. Aile Çeşitleri ve İşlevleri	15
2.4.1. Geleneksel Geniş Aile ve İşlevleri	15
2.4.2. Çekirdek Aile ve İşlevleri.....	17
2.4.3. Geçiş Ailesi ve İşlevleri.....	18
2.4.4. Tek Ebeveynli Aile ve İşlevleri.....	19
2.5.Anne – Baba Tutumları.....	20
2.5.2. İzin Verici Tutum	23
2.5.3. Koruyucu Tutum	23

2.5.4. Dengesiz ve Kararsız Tutum	24
2.5.5. İlgisiz Tutum	24
2.6.Aile İşlevleri	26
2.6.1. Aile İşlevlerini Etkileyebilecek Etmenler.....	36
2.7 Ailede İletişim ve Önemi.....	49
BÖLÜM III	57
YÖNTEM.....	57
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni.....	57
3.2. Çalışma Grubu	57
3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları.....	61
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	61
3.3.2. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)	61
3.4. Verilerin Analizi	65
BÖLÜM IV	68
BULGULAR.....	68
BÖLÜM V	75
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	75
5.1. Tartışma ve Sonuç	75
5.2. Öneriler	89
KAYNAKÇA.....	91
EKLER.....	97
EK 1.ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ.....	97
EK 2. Uygulama İzinleri.....	98

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Duvall' ın Aile Yaşam Döngüsü Düzeyleri</i>	48
Tablo 2. <i>7-19 Yaş Aile Eğitim Programının Tüm Oturumları ve Ebeveynlere Kazandırılmayı Hedefleyen Özel Hedefleri</i>	60
Tablo 3. <i>ADÖ'de Yer Alan Maddelerin Alt Ölçeklere ve Sağlıklı –Sağlıksız İşlevleri Gösterme Durumuna Göre Dağılımı</i>	63
Tablo 4. <i>Aile Değerlendirme Ölçeği, Alt Testlerine Ait Deney ve Kontrol Grubunun</i>	69
Tablo 5. <i>Deney ve Kontrol Grubunun, Problem Çözme Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler</i>	70
Tablo 6. <i>Deney ve Kontrol Grubunun, İletişim Becerileri Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler.</i>	71
Tablo 7. <i>Deney ve Kontrol Grubunun, Ebeveynlik Rollerini Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler.</i>	71
Tablo 8. <i>Deney ve Kontrol Grubunun, Duygusal Tepki Verebilme Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler.</i>	72
Tablo 9. <i>Deney ve Kontrol Grubunun, Gereken İlgiyi Gösterme Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler.</i>	72
Tablo 10. <i>Deney ve Kontrol Grubunun, Davranış Kontrolü Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler</i>	73
Tablo 11. <i>Deney ve Kontrol Grubunun, Genel İşlevler Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler.</i>	74
Tablo 12. <i>Deney grubu katılımcılarının aile eğitiminden beklentileri</i>	85
Tablo 13. <i>Deney grup kuralları</i>	86

ÖZET

Aile Eğitim Programının Aile İşlevleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Adem, Sündüs

Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilimdalı

Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ

Toplumun en küçük birimi olan aile de tarihsel, kültürel ve ekonomik değişimlerden etkilenmektedir. Değişen dünyada ebeveyn rolü de değişmek zorunda kalmıştır. Günümüzde ebeveyn olarak çocukların temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak (beslenme, barınma, güvenlik, sevgi gibi) yeterli olmayıp onları değişen dünyada “kendi ayakları üstünde kalabilecek” donanımlara göre yetiştirmek önem kazanmıştır.

Sağlıklı ve işlevsel aile ilişkilerine sahip olmak, bireylerin de duygusal ve ruhsal olarak sağlıklı olmalarının temel koşuludur. İletişime açık, demokratik bir aile ortamında; ortak olarak belirlenen kurallar ve roller sonunda karşılıklı olarak görevlerin yerine getirilmesi üyelerin birbirlerine ve kendilerine güvenmeleri için de önemlidir. Karşılaşılan sorunların aile üyeleri tarafından bir kriz durumu olarak algılanmadan, aile birliğini güçlendirmek için fırsat olarak görülmesi, ailenin değişen ve gelişen dinamik bir sistem olmasının da sonucudur. Böyle bir aile, işlevsel ve sağlıklıdır. Böyle güven dolu bir aile ortamında yetişen çocuklar da ruhsal anlamda sağlıklı olacaktır. Bu ailelerdeki evlilikler de sağlıklı ve işlevsel olarak devam edecektir.

Bu araştırmanın genel amacı, aile eğitim programının aile işlevleri üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Ebeveynlerin örnek/ model olma rollerinin güçlendirilerek, kendilerindeki davranış ve tutum değişikliklerinin çocuklarının davranış ve tutumlarındaki değişikliklere olan etkisini fark etmelerinin sağlanması ve böylelikle toplumun temel yapısı olan ailenin işlevselliğine olumlu yönde katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Ailenin işlevselliğini sürdürebilmesi için ebeveynlerin desteklenmesi zorunludur. Bu konuda, etkinliği test edilmiş, yapılandırılmış olan eğitim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada aile işlevleri dolaylı olarak da 7-19 Yaş Aile Eğitim Programının etkililiği test edilmeye çalışılmıştır. Günümüzde boşanmaların artmasıyla çocukların çoğunlukla tek ebeveynleri ile birlikte yaşamaları, diğer ebeveyn ile ilişkilerinin sınırlı olması sonucunda

çocukların model alma rolleri kesintiye uğrayabilmektedir. Bu durum ailenin işlevselliğini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olmaktadır.

Bu çalışmada, aile eğitiminin aile işlevleri üzerindeki etkisi, deneysel desen kullanılarak incelenmiştir. Çalışma grubu gönüllülük esasına göre 60 (altmış) katılımcıdan oluşmuştur. Çalışmanın bağımsız değişkeni, 7-19 Yaş Aile Eğitim Programı olup Milli Eğitim Bakanlığı ve UNİCEF işbirliği ile yapılandırılmıştır. Deney grubu her oturumu yüz seksen dakika süren ve art arda sekiz hafta olan eğitim programına alınmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni ise Aile Değerlendirme Ölçeği'dir. Ölçek, eğitim öncesi ve sonrasında deney grubuna uygulanmıştır. Ayrıca deney grubundan eğitim sonrası kazanımlar da yazılı olarak alınmış olup bu veriler de araştırmanın nitel verileri olarak kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 16,0 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine göre, Aile Değerlendirme Ölçeği ve alt ölçek puanlarına ilişkin karşılaştırmalar için *t testi analizi tekniği* kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler *Pearson momentler çarpımı korelasyon tekniği* ile çözümlenmiştir.

Çalışmanın bulgularına göre, Deney ve kontrol grubunun aile işlevleri (problem çözme, iletişim becerileri, ebeveynlik rolleri, duygusal tepki verebilme, çocuklarına gereken ilgi gösterme becerileri, ebeveynlerin davranış kontrol becerileri ve ailenin genel işlevleri)' ne ilişkin ön-test puanları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda sadece davranış kontrolü ve duygusal tepki verme işlevlerine ait deney ve kontrol gruplarının ön-test puanları arasında " $p<.05$ " düzeyinde istatistiki olarak anlamlı fark saptanmıştır. Araştırmanın deney grubunda, Aile Değerlendirme Ölçeği' nin tüm alt boyutlarında ölçek son-test toplam puanları açısından istatistiksel düzeyde anlamlı farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Bu çalışmada deney ve kontrol grubu arasında fark bulunmamasının nedeni olarak; deneysel çalışmanın yapıldığı okuldaki velilerin, eğitim düzeylerinin ve sosyo ekonomik düzeylerinin yüksek olması yanında, hali hazırda, aile eğitimi kapsamındaki konular hakkında bilgi ve hazır bulunuşluk düzeylerinin yüksek olması gösterilebilir.

Her ne kadar istatistiki olarak bu eğitimin katılımcılar açısından bir yarar sağlamadığı saptanmış olsa da nitel verilere de dayanarak, aile işlevlerinin artırılması ve güçlendirilmesinde yapılandırılmış ve art arda uygulanacak olan eğitim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle erken evlenme oranı yüksek, hızlı göç alan, şiddet davranışlarının yoğun olduğu alt ve orta sosyo-ekonomik çevrelerde ebeveynlerin becerilerinin geliştirilmesi için aile eğitimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçlar sadece

okullarda sınırlı kalmamalıdır. Belediyeler, farklı kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütleri işbirliği yapmalı, yapılandırılmış programlar uygulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Aile İşlevleri, Aile Eğitimi, 7-19 Yaş Aile Eğitim Programı.

ABSTRACT

Examining the Effects of Family Training Program on Family Functions

Adem, Sundus

Family Education and Consultant

Prof Dr. Turnuklu, Abbas

The family, which is the smallest unit of the society, is affected by the historical, cultural and economic changes. In this changing world, it has been necessary to modify the roles of parenting. Nowadays, it is not sufficient for parents to bring up their children by just supplying their basic physical needs (nourishment, shelter, safety and love) but it has also become important to raise them so that they are equipped to “stand on their own feet” in an ever-changing world.

Having healthy and functional family relationships is also a basic requirement for becoming emotionally and psychologically healthy individuals. Being in a family environment, which is open to communication and is democratic, in which the family members set the rules in collaboration with each other so that tasks are completed reciprocally; are important factors for building trust among the members of the family, and the self-confidence of each member. It is possible for family members to treat the problems they encounter as opportunities to strengthen the unity of the family, and not as crises when families are dynamic systems, which are open to change and progress. A family like this is functional and healthy. Children brought up in family environments which provide this safety, will be psychologically healthy. The marriages in these families will also continue healthily and functionally.

The general aim of this study is to analyse the effect of the family training programme on family functions. Its aim is to strengthen the role-model aspect of the parents, so that they are aware of the change they create on their child's' behaviours and attitudes when they themselves have changed their own behaviours and attitudes, and by achieving this, to make a positive contribution to the functionality of the family. Parents must be supported in order to maintain the functionality of the family. Training programs, which are structured and have been validated for effectiveness, are required in this field. In this study,

while trying to test the effectiveness of the family functions, the effectiveness of the Family Training Program for Ages 07-19 has also indirectly been tested.

The increase in divorces nowadays has resulted in children living with only one parent and having limited relationships with the other parent, which in return may lead to an interruption of the role modelling of this other parent. This situation is a factor that has a negative effect on family functioning.

In this study the effect of parent training on family functions has been analysed with an experimental design. The study group consisted of 60 (sixty) person who volunteered. The independent variable of the study has been the Family Training Program for Ages 07-19, which has been structured with the collaboration of The Republic of Turkey Ministry of Education, and the UNICEF. The study group have taken the training program that has been carried out as consecutive eight sessions, each session lasting a hundred of eighty minutes each week. The dependent variable of the study has been the Family Evaluation Scale, which has been administered to the experimental study group before and after the training. In addition to these, the experimental study group has been asked to write down their learning outcomes after the training, and these have been used in the study as qualitative data. The SPSS 16.0 statistical package programme has been used to analyse the data. The comparisons of the participants' Family Evaluation Scale and subscale scores according to their demographic properties have been analysed with the *t-test technique*. The correlative relationship between the variables has been analysed with the Pearson product-moment correlation coefficient technique.

The pre-study test scores of the experimental study group and control groups' family functions (problem-solving skills, communication skills, parenting roles, the emotional response levels, the parents' abilities to give their children the necessary attention, the parents' behavioural control abilities, and the overall functions of the family) have been compared. According to this comparison between the experimental study group and control group, a " $p < 0.05$ " statistically significant difference has been found only between the pre-test scores of the parents' emotional response levels, and behavioural control abilities. The analysis of the experimental study group's Family Evaluation Scale has identified no statistically significant difference at the total scale scores, in any of the subscales. The reasons of not finding any difference between experimental group and control groups may be attributed to the higher education and socio- economical levels among the parents attending

the experimental group, as well as their higher level of readiness, and knowledge regarding the topics covered at the family training.

Even though the statistics have shown that the training has not provided any benefits to the participants, based upon the qualitative data, there is a need for a structured training program to be performed, in a consecutive manner, so that the family functions can be increased and strengthened. There is a need for a family training programme in order to improve parenting abilities especially in lower-class and middle-class environments where there are high rates of early marriage, immigration and intense violence behaviours. Providing these needs to the society should not be expected only from schools. The municipalities and various institutions and organizations should cooperate in order to implement a structured programme.

Keywords: Family, Family Functions, Family Training, Family Training Program for Ages 07-19.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1 Problem Durumu

Aile, temel toplumsal bir birim olup tarih boyunca pek çok değişim geçirmiştir. Bu değişimi belirleyen, insanların duydukları gereksinimler ve bunları karşılama biçimleri olmuştur. Aile kurumunun temel işlevleri; çocuk yapmak, akrabalık ve miras yoluyla sahip olunan toplumsal statüyü ve serveti korumak, çocukların bakımını, sevgiye dayalı ilişkilerle çocuğun en iyi şekilde gelişimini ve toplumsal yaşama hazırlanmasını sağlamaktır. Ailenin yapısı bulunduğu kültüre göre değişen özelliklere sahiptir. Bunun yanında aile, aynı kültür içerisinde zamanla bazı değişimlerden de geçmektedir. Bu evrimin belirleyici etkeni, içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin farklılaşması ve aile üyelerinin aralarında kurdukları içten, sıcak ve güven verici ilişkilerin sonucunda oluşan toplumsal ilişkilerin niteliğidir. Erkeğin çoğunlukla dışarıda avcılık işini yaptığı; kadının ise mağarada kalarak çocukların bakımı ve beslenmesini üstlendiği ilk dönemden beri, ailenin işlevselliği değişim göstererek devam etmektedir (Ozankaya, 1991: s.357-360).

Bir toplumsal birim olan aileyi, aralarında evlilik ya da kan bağı bulunan bireyler oluşturur. Aile kurumunun işlevlerini yerine getirmesi, gelenekler ya da yasalarla kurulmuş ilişkileri barındırması ile mümkün olmaktadır. Evliliğin hemen her aşaması, kurulması, devam ettirilmesi ve gereğinde sonlandırılması, toplumsal değerler ve normlara göre düzenlenmektedir (Aile ve Sosyal Politika 2015).

Günümüzde sanayileşmenin artması ve değerlerin farklılaşmasına paralel olarak kentleşme sürecinde aileler, çekirdek ailelere dönüşmüştür. Geleneksel olarak farklı kuşakların bir arada yaşadığı geniş ailelerin sayısı azalmıştır. Bununla birlikte aile içi ilişkiler ve etkileşim, duygusal bütünlük anlayışı da yerini bireysel hak ve özgürlük kavramlarına bırakmıştır. Bireysel hak ve özgürlükler, aile dışında toplumda da egemen olduğu için çağdaş istekler ve yaşam biçimleri ile geleneksel aile içi yaşam kural ve kavramlarında da bir uyumsuzluk meydana getirmiştir. Bu uyumsuzluklar, önce bireyleri sonra aile içi ilişkileri etkilemekte, ailedeki huzursuzluğa ve çatışmalara yol açmaktadır (Özgüven, 2017: s.70).

Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı yeni oluşumlar, toplumdaki insan ilişkilerini ve kurumları etkilediği gibi, aileler de bu süreçten etkilenmiştir. Yaşanan değişimlere bağlı olarak, daha önce mutlu, ahenkli ve dengeli yaşamın merkezi olarak değerlendirilen aile, günümüzde bu görünümünden uzaklaşmıştır. “Ben” duygusunun, “biz” duygusunun önüne geçmesi ve artan bireyselleşmeyle birlikte, daha önce ölene kadar sürdürülmesi için söz verilen evlilikler, yerini günümüzde kolaylıkla veya sıradan bir problemle sonlanmaya bırakmaktadır (Jones,1995; aktaran Şentürk, 2008).

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, evlenen çiftlerin sayısı 2012 yılında 603 bin 751, 2013 yılında 600 bin 138, 2014 yılında 599 bin 704, 2015 yılında 602 bin 982 iken 2016 yılında 594 bin 493 oldu. Evlilik oranlarında yıllara göre kısmen olan bu azalma yanında boşanan çiftlerin sayısı da 2015 yılında 131 bin 830 iken 2016 yılında 126 bin 164 olmuştur (TUİK Sayı: 24642, 02 Mart 2017, Saat:10: 00). Evlilik oranları yanında boşanma oranlarının da artmakta olduğu söylenebilir. Bunun nedeninin toplumsal yapıda olan değişimler olduğu söylemek mümkündür.

Türkiye özelinde 1980’lerden günümüze belirgin şekilde ortaya çıkan eğilimlere baktığımızda; bireylerin giderek daha ileri yaşlarda evlendikleri, eşlerini yakın çevre dışından bulma eğiliminin arttığı, evlilik kararını ailelerin değil bireylerin kendilerinin aldıkları, geçmiş yıllara göre daha sık boşandıkları ve yeniden evlendikleri görülmektedir. Bu eğilimler esasen modernleşme ile birlikte yaşanan bireyselleşmenin de birer sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyselleşme ve çekirdek aile olma isteği, arzusu sonucunda birbirlerini çok iyi tanımadan yapılan evlilikler, henüz bir çift olmaya yeterli zaman tanımadan ve evlilik birliğini sağlam temellere oturtmadan çocuk sahibi olmaları sonucunda çatışma ve tartışmaların yaşandığı mutsuz aileler haline gelmektedirler. Bireysel özgürlüklerin ağır basması, sorunların çözüm yolu olarak mutsuz olan evliliklerin boşanmayla sonuçlanması sonrasında da kişilerin yaşamlarında da işlevsellikleri sınırlı olmaktadır (Aile ve Sosyal Politika 2015).

Boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, resmi nikâhsız birlikteliklerin artması; evlilik, çocuk sahibi olmanın ertelenmesi gibi nedenler sonucunda, toplumsal sistem için önemli bir öge olan aile kurumunun da fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlandığını söylemek mümkündür (Şentürk 2008).

Bütün bu olumsuzluklara rağmen aile ortamı, çocuğun yaşama başladığı, yaşamı yaşayarak öğrendiği, kendine özgü kişilik geliştirmesine fırsat tanınan ilk çevre olması

açısından önemini korumaktadır. Çocuğun doğumundan itibaren bakıma ve korunmaya ihtiyacı vardır. Çocuk, karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmek için ailesinin gözetimine ve rehberliğine gereksinim duymaktadır. Bu anlamda, değerlerin, kuralların ve toplumsal ilişkilerin öğrenildiği ilk yer, ailedir. Çocuk aile ortamında sosyal bir varlık olduğunun bilincine varır ve nasıl davranacağı konusunda bir modele gereksinim duyar. Bu model öncelikle ailesindeki anne ve babasıdır. Ebeveynler çocuğa evde verdiği sorumluluklarla onu günlük yaşama katar, hazırlar, temel alışkanlıkları öğretir, ona model olur. Böylelikle çocuğun kişisel ve sosyal gelişiminde önemli bir rol oynar. Bu nedenle aile toplumsal yaşamın çekirdeğidir. Çocuğun kişilik gelişimi yanında temel davranışları öğrenmesinde ilk ve temel basamaktır (Dönmezer, 1999).

Aile, aynı zamanda birbiriyle etkileşim içinde olan farklı kişiliklerin oluşturduğu bir kurumdur. Bu kişiliklerden birinde veya ilişkilerde oluşacak bir bozukluk, aile sistemini ve ailedeki dengeyi de etkileyecektir. Babanın uzun süre evden uzakta çalışması, eşler arasındaki geçimsizlik, boşanma v.b. nedenler aile dengesinin bozulmasına neden olabilir. Bu durumda çocuk ebeveynlerinden biriyle yaşamak ya da onlardan birinden yoksun kalmakta, duygusal açıdan zorlanmakta, gelecekteki yaşantısında ise çeşitli alanlarda problemler yaşamasına zemin hazırlanmaktadır. Bu durum çocuğun bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği gibi, kendini terk edilmiş, reddedilmiş hatta cezalandırılmış hissetmesine, ileriki yaşlarda davranışsal ve ruhsal bozukluklar yaşamasına da neden olabilir (Dönmezer, 1999).

Hızlı değişimin yaşandığı günümüzde, eşler mutlu bir evlilik ilişkisini sürdürmek yanında ebeveyn olarak çocuklarına rehberlik yapmakta zorlanmaktadırlar. Bu değişimden tüm aile bireyleri ve çocuklar etkilenmektedir. Ailenin bu değişim ve gelişime uyum sağlaması için tüm aile üyelerine sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda, “uygun” görülen değişim ve dönüşümlerin toplumun değer yargılarına, normlarına, kültürüne, sosyo ekonomik yapısına göre yeniden ayarlanması, ailenin değişen ihtiyaçlarının da dikkate alınması oldukça önemlidir. Ailenin işlevselliğini arttırmak açısından da değişen ihtiyaçlara göre ebeveynlerin eğitilmeleri önce aile dolayısıyla toplum olarak da olumlu sonuçlar vereceği düşünülmelidir (Şentürk, 2008).

Gerek toplumsal gerekse aile yapısındaki bu değişimler nedeniyle, günümüzde ergenleri yaşama hazırlamak ve onlara yaşamda gerekli olan becerileri kazandırmak eskisinden daha fazla önem taşımaktadır. Ailelerin var olan çocuk yetiştirme becerilerini

geliştirmeleri ve bu konuda çabalarının desteklenmesi amacıyla aile eğitimlerinin yapılması gerekmektedir.

Anne babalık, yirmi dört saat süreli ve bir ömür boyu süren bir roldür. Anne babanın ebeveyn eğitimi, çocuk yetiştirme sürecinde sorun önleyici bir etkiye sahip olması açısından da önemlidir. Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF işbirliği ile geliştirilen 7- 19 Yaş Aile Eğitimi programının genel hedefi; anne, baba ve ergen ilişkisini güçlendirmek, ailelerin çocuk yetiştirme ile ilgili var olan bilgi ve becerilerini geliştirerek daha sağlıklı çocuklar yetiştirmelerini desteklemektir. Tüm ebeveynler, sahip oldukları en değerli varlıkları olan çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmek isterler. Bu eğitim programında, anne babaların “örnek olma rolü” güçlendirilmekte, ayrıca eğitim kapsamında her haftaki oturum konusu ve içeriği ile ilgili olarak evde yapılacak olan uygulamalarla da “model olma” rolleri desteklenmektedir. Böylece çocukların iletişim, kendini ifade etme, çatışma çözme v.b. becerileri geliştirmelerinde, ebeveynlerinin davranışlarını örnek alarak kendi yaşam becerilerini oluşturmaları amaçlanmaktadır (7 -19 Yaş Aile Eğitimi Eğitimci Klavuz Kitabı, M.E.B. Özel Eğitim ve Rehberlik Danışma Hizmetleri , Ankara 2008, s. 13-14).

Toplumun en küçük parçası olan ailenin, toplumsal gelişime paralel olarak bütünlüğünü koruyabilmesi ancak, aile bireylerinin bireysel olarak sağlıklı gelişebilmesi yanında aile içindeki işlevselliğe katkıda bulunmaları ile mümkündür. Ogburn (1963), ailenin işlevlerini; ekonomik ihtiyaçları karşılamak, çocukların eğitimi için gerekenleri yapmak, onları yönlendirmek ve desteklemek, çocuklara temel dini eğitimi vermek, sosyal faaliyetlere katılmalarını desteklemek, aile üyelerinin kendilerini güvende hissedecekleri sevgi ortamı oluşturmak şeklinde açıklamıştır (Ogburn 1963, aktaran Bulut 1993).

Yani aileyi işlevlerine göre sınıflandıranlar, ailenin işlevlerini yerine getirip getirmemesine göre “sağlıklı-işlevsel aile” ve “sağlıksız-işlevsel olmayan aile” olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Ailelerin sağlıklı işlevlere sahip olabilmelerini desteklemek, onlara yardımcı olmak ve aile içindeki sağlıksız işlevleri onlara fark ettirmek amacıyla aile eğitimi çalışmaları yapılması önemlidir. Çünkü günümüzde anne babaların, hızlı sanayileşme, kültürel ve toplumsal değişmeye uyum sağlamaları amacıyla ailenin işlevselliğini artırmak açısından ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi gerekli ve önemlidir. Bu değişim sürecinde aile yapısı yanında; aile içindeki roller, görev ve sorumluluklar, değerler, ihtiyaçlar, kullanılan dil v.b. pek çok şey değişmiştir. Anne babanın bu değişime ayak uydurmasını sağlamak yanında, bunun gelişimsel ve normal olduğunu fark etmeleri, yapılacaklar konusunda farkındalıklarını arttırmak, çocuklarına, eşlerine ve kendilerine karşı olan tutum

ve davranışlarında değişiklikler oluşturmak, onlara belli oranda esneklikler kazandırmak için aile eğitimleri önem kazanmıştır. Yetişkin olarak katıldıkları bu eğitim sürecinde, kendi akranlarının bilgi ve deneyimlerini paylaşımlarını sağlamak ve çocuklarıyla yaşadıkları sorunu yalnızca kendilerinin yaşamadığını fark ettirmek amacıyla da bu tür eğitimler önem kazanmaktadır (Baxter, 2001; Dennis, 1999; Mayeux, 1995; aktaran Demircioğlu 2010).

Bunun yanında, toplumumuzdaki evlenme yaşının giderek düşmesi ve eşlerin evliliklerinin ilk yıllarında çocuk sahibi olmaları sonucunda, çocuk bakımında zorlanmaları nedeniyle ailelerinden bu konuda yardım almaktadırlar. Bu süreç yeni evli olan çiftin ilişki ve iletişimlerinde çeşitli sorunlar yaşamasını etkilemektedir. Aile büyüklerinin yeni doğan bebeğin bakımı ve büyütülmesi yanında çekirdek aileye müdahale etmesi bu durumda etkin olmaktadır. Bebeğin doğumundan sonra, eşler arasındaki ilişki ve iletişimin kalitesi olumsuz yönde etkilenmekte, bu durum evlilik sorunlarını da arttırmaktadır. Oysa çift olmak ile ebeveyn olmak birbirinden farklı beceriler gerektirmektedir. Evlilik büyüyen, değişen dinamik bir süreçtir. Ancak genç çiftler, evliliklerini ve birlikte kurdukları aile yaşamını sağlam temellere oturtmadan çocuk sahibi olmakta acele etmektedirler. Günümüzde çekirdek aile yapısının artması nedeniyle, ebeveynlik becerileri sınırlı olan bu çiftlerin, sağlıklı ve işlevsel bir aile olmaları ve sağlıklı çocuk yetiştirmelerine destek olmak amacıyla da aile eğitimleri önemli ve gereklidir.

Bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF işbirliği ile geliştirilen 7- 19 Yaş Aile Eğitimi Programının, ergen bireylere sahip olan ebeveynlerin aile işlevlerine (iletişim, sorun çözme, roller, duygusal tepki verebilme, birbirlerine karşı gerekli olan ilgiyi gösterme, ev içi kural ve disiplinin belirlenmesi ve genel işlevler) olan etkisi incelenmiştir.

1.2 Amaç ve Önem

Toplumun en küçük birimi olan aile; tarihsel, kültürel ve ekonomik değişimlerden etkilenmektedir. Değişen dünyada ebeveyn rolü de değişmek zorunda kalmıştır. Günümüzde ebeveyn olarak çocukların temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak (beslenme, barınma, güvenlik, sevgi gibi) yeterli olmayıp onları değişen dünyada “kendi ayakları üstünde kalabilecek” donanımlara göre yetiştirmek önem kazanmıştır. Kendini tanıyan, kişisel ve mesleki donanımlara sahip, kendilerine güvenli ve bağımsız bir nesil yetiştirmek için, öncelikle ebeveynlerin çocuklarının kendilerinden bağımsız bir kişilik olarak kabul etmeleri, onların yetenek, ilgi ve potansiyellerinin farkında olmaları ve onlarla duygusal paylaşımlarının güçlü olması önemlidir. Sağlıklı aile ilişkilerine sahip olmak, bireylerin de

duygusal ve ruhsal olarak sağlıklı olmalarının temel koşuludur. İletişime açık, demokratik bir aile ortamında; ortak olarak belirlenen kurallar, roller karşılıklı olarak görevlerin yerine getirilmesi, ve aile üyelerinin birbirlerine destek olması, birbirini koşulsuz sevmeleri sonucunda, güven dolu aile ortamında yetişen çocuklar da sağlıklı olacaktır. Bu ailelerdeki evlilikler de sağlıklı ve işlevsel olarak devam edecektir.

Bütün bu olumsuz etkileri olumluya dönüştürmek amacıyla, aile eğitimleri önemlidir. Bu araştırmanın genel amacı ise, aile eğitim programının aile işlevleri üzerindeki etkisinin incelenmesidir.

Bu çalışmanın sonucunda; ebeveynlerin örnek (model) olma rollerinin güçlendirilerek, kendilerindeki davranış ve tutum değişikliklerinin çocuklarının davranış ve tutumlarındaki değişikliklere olan etkisini fark etmelerinin sağlanması ve böylelikle toplumun temel yapısı olan aile ve ilişkilerini güçlendirmesine katkıda bulunmak önemlidir. Öte yandan, boşanmaların artmasıyla çocukların tek ebeveynleri ile birlikte yaşamaları, diğer ebeveyn ile ilişkilerinin sınırlı olması, nedeniyle çocukların model alma rolleri kesintiye uğrayabilmektedir. Bu durum ailenin işlevselliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Aile ve toplumun işlevselliğini artırmak amacıyla aile eğitimleri önemlidir.

Bu çalışmanın özgünlüğü şöyle ifade edilebilir; değişen toplumda aile işlevselliği de olumsuz yönde etkilenmektedir. Ailelerin kendi ebeveynlerinden gördükleri şekilde çocuk yetiştirmek istemeleri başta iletişim olmak üzere ailenin tüm alanlardaki işlevselliğini etkilemektedir. Ailenin işlevselliğini sürdürebilmesi için ebeveynlerin desteklenmesi zorunludur. Bu konuda, etkinliği test edilmiş, yapılandırılmış olan eğitim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada aile işlevleri dolaylı olarak da, 7-19 Yaş Aile Eğitim Programının etkililiği test edilmeye çalışılmıştır. Art arda sekiz oturum süren ve kapalı grup olarak devam eden bu eğitim programına, çocukları ergenlik sürecinde olan 60 ebeveyn gönüllü olarak katılmıştır.

1.3 Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Bu araştırmanın problemini şu şekilde ifade edebiliriz: 7-19 Yaş Aile Eğitim Programının, aile işlevlerine etkisi nedir?

Bu genel soruyu yanıtlamak için araştırmada aşağıdaki alt problemlere yanıt aranacaktır:

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan **ebeveynlerin sorun çözme becerilerine** etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan **ebeveynlerin iletişim becerilerine** etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan **ebeveynlerin ebeveynlik rollerine** etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan **ebeveynlerin duygusal tepki verme düzeylerine** etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan **ebeveynlerin çocuklarına gereken ilgi göstermelerine** etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan **ebeveynlerin davranış kontrolü üzerindeki** etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan **ebeveynlerin genel işlevleri üzerindeki** etkisi nedir?

1.4 Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları ise şunlardır:

Bu araştırmada elde edilen bulgular, veri toplama araçlarının değerlendirilmesiyle sınırlıdır.

Bu araştırmanın çalışma grubu, İzmir ili Karşıyaka İlçesi Cihat Kora Anadolu Lisesi 2016-2017 Eğitim –Öğretim yılı Hazırlık ve dokuzuncu sınıf velileri ile sınırlıdır. Gönüllü olarak belirlenecek olan toplam altmış (60) veli çalışma grubunu oluşturmaktadır.

1.5 Varsayımlar

Bu araştırmanın temel aldığı bazı varsayımlar şunlardır:

Araştırma sırasında araştırmaya katılacak bireylerin bağımlı değişken olan Aile Değerlendirme Ölçeği (A.D.Ö.)’nin sorularını içtenlikle yanıtlayacakları varsayılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki çalışma grubundan elde edilen sonuçların genellenebileceği varsayılmaktadır.

1.6 Tanımlar

Aile (Family): Aralarında biyolojik veya psikolojik bağ olan iki yetişkinin, duygusal, tarihsel ve ekonomik birliktelikle kendilerini aynı evin üyeleri olarak hisseden bireylerden oluşan bir birliktir (Gladding, 2012: 5).

Aile İşlevleri (Family Functions) : Kişilerin bedensel, ruhsal ve toplumsal açıdan tam bir iyilik halinde olması için ailenin beklenen düzeyde gerçekleştirmesi gereken görevleridir (Bulut, 1993).

Aile Eğitimi (Family Training): Ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecindeki bilgi ve deneyimlerini formal veya informal olarak katıldıkları eğitimler sonucunda geliştirmeleri amacıyla uygulanan, yapılandırılmış ve standardize edilmiş olan eğitimlerdir.

7-19 Yaş Aile Eğitim Programı (Family Training Program for Ages 07-19): Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF işbirliği ile gerçekleştirilen aile içi olumlu ilişkileri ve rolleri güçlendirerek aileye ergen çocukları ile iletişim kurabilme, onların görüşlerini dinleyebilme ve bu görüşlere değer verme, çatışmaları yönetebilme, olumlu davranışlar kazandırma, ihmal ve istismar dahil olmak üzere risklerden koruyabilme konularında ailelerin sağlıklı çocuklar yetiştirme sorumluluklarını desteklemek amacıyla hazırlanan, uygulamaya dönük standardize edilmiş eğitim programıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde araştırmanın çerçevesini oluşturmak amacıyla “Aile İşlevleri” ile ilgili önceden yapılmış çalışmalara ve tanımlara yer verilmiştir: Bu amaçla; ailenin tanımı, aile sistemi ve ailenin özellikleri, anne baba tutumları, aile çeşitleri, aile işlevleri ve bunu etkileyebilecek etmenler ile aile iletişimi ve önemine değinilmiştir.

2.1. Ailenin Tanımı

Kavram olarak geniş bir yelpazeye sahip olan ailenin pek çok farklı tanımı yapılmıştır. Bu tanımlarda ortak olarak vurgulanan özellikler birleştirildiğinde şu tanım yapılabilir: Aile, evlilik ve kan bağı (Köknel, 1991, Şahinkaya, 1990; aktaran Özakça 2009) ile kurulan, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirine bağlanan (Özgüven 2001; aktaran Özakça 2009) aynı evde oturan, aynı geliri paylaşan (Şahinkaya, 1990; aktaran Özakça 2009, Özgüven 2017), oynadıkları rollerle toplumla iletişim ve etkileşim içinde olan (Köknel,1991), toplumun değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini, inançlarını, kısacası kültürünü yansıtan ve bir sonraki kuşağa aktaran (Yörükoğlu, 2003; aktaran Kılıç 2012, Dönmezer 1999), en küçük toplumsal birim ve sosyal bir kurumdur (Nirun, 1994; aktaran Özakça 2009, Köknel,1991).

Ailenin tanımı ve yapısı kültürden kültüre zaman içinde değişim göstermiştir. Amerikan Nüfus İdaresi (U.S. Breau of the Census, 2005) aileyi “ iki veya daha fazla kişiden oluşan aralarında doğum, evlilik, evlat edinme nedeniyle bağ olan ve aynı hanede yaşayan” bireyler olarak tanımlamıştır (<http://www.census.gov>; aktaran Gladding, 2012). Bu geniş tanım hiç evlenmemiş olan kişileri, evlenmiş ve çocukları olmayan, evlilikleri ölüm veya boşanma sebebiyle sonlanan geleneksel bakış açısıyla, bireyin içinde büyüdüğü aileyi tanımlamaktadır. Öte yandan gey, lezbiyen çiftlerin, yakın arkadaşlıkların oluşturduğu birliktelikleri dışarıda bırakır. Ailenin işleyişi ve aile sistemini daha iyi anlayabilmek açısından bu tanımı genişletmek gereklidir. Aile, biyolojik veya psikolojik bağları olan, aralarında tarihsel, ve ekonomik birliktelik olan, kendilerini aynı evin üyeleri olarak hisseden bireylerin oluşturduğu birlikteliktir (Gladding, 2012: 5).

2.2. Aile Sistemi

Her ailenin ve aile bireylerinin etkileşimlerini düzenleyen işlevsel hale gelmesini sağlayan bir yapısı vardır. Minuchin' in “ Yapısal Yaklaşım” olarak tanımladığı bu kurama göre; her ailenin bireyler arasındaki etkileşimi düzenleyen, ailenin işlevselliğini güçlendiren bir yapısı vardır. Aile üyeleri arasında, tekrarlanan etkileşim örüntüleri ailenin yapısı hakkında bilgi verir. Bazı ailelerin yapısında hiyerarşik bir örüntü vardır, bu nedenle aile üyeleri birbirleri ile kolaylıkla ilişki kurabilmektedirler. Bazı ailelerde ise yapı, pek belirgin değildir, bu durum aile üyelerinin anlamlı etkileşim kurmalarını olumsuz yönde etkiler. Her iki durumda da gelişimsel veya durumsal olaylar ailenin stres, karmaşa ve dolayısıyla işlevsizliğini artırır, aileyi krize sürükler. Öte yandan açık ve uygun bir yapıya sahip olan aileler daha işlevsel özelliklere sahip olurlar (Minuchin, 1974; aktaran Gladding 2012: 257-262).

Aileye sistemik temelli yaklaşan bir başka kuramcı da Murray Bowen'dır. Ailede ahenk ve uyum sağlanabilmesi için, aile içindeki bireyler ve alt sistemler arasındaki ilişkileri değiştirmek gerekir. Aileye sistem teorisi açısından bakıldığında, aile bir etkileşim ağı içinde birbirleriyle ilişki ve sorumlulukları olan bireylerden oluşan açık bir sistemdir (Özgüven, 2017: 209).

Bowen aileyi bir bütün olarak anlamak için, aile üyeleri arasındaki ilişkinin akıcı, aynı zamanda süreç açısından da ele alınması gerektiğini belirtir. Bireylerin kendilerini içinde büyüdükleri aileden duygusal ve bilişsel düzeyde benliklerini farklılaştırmaları gerektiğine vurgu yapar. Farklılaşma düzeyi bir doğru olarak düşünüldüğünde, bir ucunda özerklik, durumu net düşünme yeteneği, diğer ucunda farklılaşmama, aile üyelerinden uzak yaşasa bile, aileye duygusal olarak bağımlı olması vardır. Bireylerin kendilerini ailelerinde farklılaştırıp farklılaştırmamaları çekirdek ailenin duygusal süreci ile de ilişkilidir. Yani ailedeki duygusal süreç çeşitli stres durumlarıyla baş etme becerileri ile birlikte geçmiş kuşaklardan aktarılan örüntüleri de kapsar. Aile sisteminin güçlendirilmesi amacıyla, aile üyelerinin kuşaklararası örüntüleri anlamaları ve bunların şimdiki etkileşimlerini nasıl etkiledikleri konusunda içgörü kazanmaları önceliklidir (Bowen, 1976). Bunun dışında terapist, ailede ikili veya üçlü ilişkileri, bireyler veya bireylerle nesneler arasında oluşmuş olan üçgen ilişkileri inceleyerek aileyi daha iyi anlar (Gladding, 2012: 201-209).

Aile sistemine hümanistik varoluşçu açıdan yaklaşan bir başka aile terapisi de Yaşantısal Aile Terapisi olup bu yaklaşımda, aile üyelerine “şimdi ve buradaki davranışları

aracılığıyla” farkındalık kazandırmak önemlidir (Costa, 1991; aktaran Gladding 2012: 218). Farkındalık ve duyguların ifadesi hem kişisel hem de ailenin psikolojik iyi oluşu, sağlıklı olması için önemlidir (Gladding, 2012: 215- 217). Bu nedenle etkili ve verimli bir aile sistemi kurabilmenin yolu, her bireye kendine ait bir alan tanımaktan geçer. Çünkü ailedeki kişilerin her biri farklı özelliklere sahiptir. Sistemlerin genel özelliği gereği, sistem içindeki bireylerin birbirleri ile etkileşimleri söz konusudur. Aile üyelerinin birbirini dinlemesi, aile içinde oluşturulan ve uygulanan ortak kuralların, inanç ve değer sistemlerinin olması aile sistemin en önemli parçalarıdır (Satir, 2002: 147).

Çeşitli olayların insan hayatında meydana getirdiği stres yükünü ölçen Holmes ve Rahe’nin geliştirdikleri ölçeğe göre, insana en büyük stres yükünü getiren on dört olayın on iki tanesinin aile ilişkileri ile ilgili olduğu görülmüştür. Bu sonuç, aile ilişkilerinin bireyin sağlığını ne kadar yakından ilgilendirdiği ve bu ilişkilerin kişinin hayatında ne kadar önemli rol oynadığı konusunda bizlere fikir vermesi açısından oldukça etkileyici ve önemlidir (Baltaş, 1993).

Aile sistemi değişim ve yeniliklere ne kadar açık olursa, aile üyeleri arasındaki uyum ve ahenk de o ölçüde gelişmeye açık olur. Açık aileler, yeni yaşantılara açıktırlar ve uzun süre kullanılmayan etkileşim kalıplarını değiştirme özelliğine de sahiptirler. Çünkü bu tip ailelerde, ortaya çıkan ihtiyaçlara göre değişimler doğal karşılanmaktadır. Açık sisteme sahip olan aileler, hem çevre ile ilişki içinde kalan, etkileşim kalıplarını gerektiğinde kolaylıkla değiştirebilen, hem de ailenin bütünlüğünü korumak için esnek ve uyumlu olan ailelerdir (Satir, 2002: 150).

Her ailede açıkça konuşulabilen ya da konuşulamayan ama herkesin uyması beklenen kurallar vardır. Aile ne kadar sağlıklı ise aile içindeki kurallar da o oranda örtük ve kapalıdır. Ailedeki kurallar, işbölümünü belirlediği gibi kazanılan para nasıl ve kim tarafından harcanacak, hangi ev işlerini kim yapacak, kime nasıl hitap edilecek, çocuğa terbiye kim tarafından verilecek, hangi duygular nasıl ifade edilecek gibi pek çok alanı da kapsamaktadır (Cüceloğlu, 1994, s.52-54).

Her ailenin, çocuk yetiştirme, insanlar arası ilişkilerde sosyalleşme, iletişim biçimleri gibi farklılık gösteren alt sistemleri vardır. Sosyal ve toplumsal gelişme ve değişim, aileyi kendi iç sisteminde değişiklik yapmaya mecbur bırakacak şekilde etkiler. Aile yapısı, demografik değişkenleri de kapsar. Bu yapısal değişkenler, ailenin sosyo-ekonomik gelişmesiyle paralel olarak değişerek aile işlevlerini etkiler. Örneğin ailenin geniş

veya çekirdek yapıda olması, kadının aile içindeki statüsü ve işlevi yanında aile içi iletişimin yapısı, aile üyelerinin görev ve rol dağılımıyla da ilgili olan değişkenlerdir (Kağıtçıbaşı, 1986).

2.3.Ailenin Özellikleri

Aile toplumsal yapıyla birlikte değişen, ancak devamlılığını koruyan, kendine özgü nitelikleri olan bir kurumdur. Sosyolojik bir kurum olan ailenin temel nitelikleri ise şunlardır:

Aile, evrensel bir kurumdur: Aile, her türden toplumda ve toplumsal gelişmenin her aşamasında varlığını sürdürmüş olan evrensel bir kurumdur. Bu açıdan değişimi de içinde barındıran, devamlılığını sağlayabilen bir kurumdur. Her insan bir aileye sahiptir ve ailenin o kültür içerisindeki sorumluluklarını üstlenen bir üyesidir. Kültürlere göre değişen özellikleri yanında temelde aile evrensel anlamda sosyolojik bir kurumdur (Özgüven, 2017:26).

Aile, duygusal bir temele dayanmaktadır: Çocuğun sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için biyolojik gereksinimleri yanında duygusal gereksinimlerinin de karşılanması önemlidir. Öncelikle anne ile kurduğu ilişkiyle, biyolojik ve duygusal olan temel gereksinimlerini karşılar. Çocuk, önce kendisine bakım veren, seven ve koruyan annesine güvenir; bunun sonrasında korunduğunu, sevildiğini ve değerli olduğunu hisseder. Ancak bunun sonucunda çevresindeki diğer kişilerle de sağlıklı ilişkiler kurabilir, içinde bulunduğu toplumla iletişim alış verişine girebilir. Tüm bu duygular, romantik sevgiden, bir etnik gruba ait olma isteğine, eşlerin şefkat duygularından ailenin ekonomik güvenliğine, kişisel tutkulardan soyun sürekliliği duygusuna kadar değişen, ben duygusundan biz duygusuna doğru genişleyen bir duygusal bağ ve ilişkilerle oluşan, ikincil duygularla güçlenmektedir (Özgüven, 2017: 26; Dönmezer 1999: 22-24).

Aile, kişiyi şekillendirme özelliğine sahiptir: Çocuğun kişilik yapısı aile içinde gelişir. Birçok alışkanlık ailede kazanılır. Sosyalleşme olayı ailede gerçekleşir. Çocuğa kendi kapasite ve yeteneklerini kullanma, deneme fırsatı verme, engelle karşılaştığında vazgeçmeme ve tekrar denemesi için onu desteklemek, özgüven duygusu, sevmeye ve sevilme, ait olma ve kabul görme sonucunda oluşan kişilik yapısının temeli, anne baba tutumlarına bağlı olarak gelişir veya gelişemez. Bireyin sosyal ve kişisel uyumu aile içinde şekillenir. Çocuğun çevresindeki insanlara karşı nasıl davranacağını, sorunlarla nasıl başa çıkacağını

öğrenmesi yanında, toplumsal değerlerin, kuralların ve toplumsal ilişkilerin ilk öğrenildiği ve model alındığı yer de ailedir (Özgüven, 2017: 26; Dönmezer 1999: 25-26).

Bu nedenle bu aşamada, Bandura (1973), *Sosyal Öğrenme Kuramı* ' nı hatırlamak gerekir. Bu kurama göre; davranışların sosyal modellere bağlı olarak doğrudan gözlenmesi ve pekiştirilmesi yoluyla öğrenildiğini belirtmektedir. Bu öğrenme süreci temel olarak model alma (gözlem) ve pekiştirme yolu ile ilerlemektedir. Çocuklar ve gençler, çevrelerindeki davranışları değerlendirirler ve başarılı sonuçlara ulaştıklarını gördükleri davranışları sergileyen kişilerin davranışlarını model alırlar. Yani ödüllendirilen davranışları model almaktadırlar. Pekiştirilmeleri neticesinde de davranışı gösterme sıklıkları artmakta ve davranışı öğrenmektedirler (Gander, 1993: 275-278). Aile içinde çocuk için, ilk model anne baba olması bu anlamda önemlidir. İnsan davranışlarını bilişsel, davranışsal ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimi ile açıklanabileceğini açıklayan bu kuramda model davranışın öğrenilmesi için davranışın pekiştirilmesi gerekmektedir (Aktaran Serficeli, 2015: 20).

Ailenin kapsamı sınırlıdır: Aile, biyolojik koşullar çerçevesinde sınırlı bir büyüklüğe sahiptir. Bunun yanında aile içinde roller, ilişkiler, iletişim, duygusal ilgi ve destek v.b. ile aile üyeleri birbirlerini etkiler ve birbirinden etkilenir. Bu nedenle sosyal yapıların en küçüğüdür. Aile içindeki ilişkilerin benzeri aile üyelerinin sosyal ilişkilerine de yansır (Özgüven, 2017: 26).

Birey sosyaldır ve anne babanın bazı davranışlarını pekiştirirken, bazı alışkanlıkların, amaç ve değerlerin öğrenmesinde aile ortamı ve ebeveynleri ile kurduğu ilişki ile sınırlıdır. Bunun yanı sıra cinsiyete göre rol benimsemeyi cinsiyete uygun ilgi ve davranımları geliştirmeyi de öğrendiği yer de aile çevresidir (Morgan, 1995: 320-322).

Aile toplumsal yapı içerisinde çekirdek özelliği taşımaktadır: Aile, çocuğu içinde yaşadığı toplumun kültürel gereksinmelerine göre biçimlendirir. Çocuğa, günlük yaşamdaki alışkanlıkları, toplumdaki kural ve değer yargılarını öğretir. Böylelikle çocuğa kültürünü aktarır, toplumsallaşmayı öğretir. Çocuğun okula başlaması ile toplumsallaşma becerisi daha da gelişir. İlk çekirdek yapı aile içinde başlamıştır (Özgüven, 2017:27, Dönmezer 1999: 28).

Aile, günümüze kadar pek çok tarihsel ve toplumsal değişimler yaşamış olmasına rağmen, temel ve çekirdek özellikteki işlevlerini; çocukların dünyaya getirilmesi ve sosyalleşmeleri, ekonomik bir işbirliği sağlamak, ebeveynlere ve çocuklara roller vererek sürdürmektedir (Strong ve DeVault, 1986; aktaran Gladding, 2017 : 3).

Her kültürün kendine özgü ayırıcı değerleri, ahlak anlayışı ve davranış biçimleri vardır. Bunlar, çocuk eğitimi ve aile içindeki ilişkilerin kurallarına temel oluşturur. Böylece kültür, toplumsallaşma süreci ile birlikte kişiliğin gelişmesini etkiler. Bu süreç kişinin geliştireceği birçok özelliği de belirler. Anne baba ile başlayan toplumsallaşma, oyun arkadaşları, okul, öğretmen, televizyon ve medya, ergenlikte akran grupları gibi pek çok farklı kaynaklardan alınan mesajları barındırır (Morgan, 1995: 324).

Aile üyelerinin sorumlulukları vardır: Aile yaşamı; iş bölümü, iş birliği ve paylaşma temeline dayanır. Ailenin, üyelerinden beklentileri vardır ve bu durum yaşam boyu sürer. Ailede anne çocuklar için sevgi kaynağıdır. Sevgi çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal gelişiminde yapıcı, yaratıcı ve üretken bir kişiliğe sahip olmasında, kendine güvenmesinde yani sağlıklı gelişim göstermesinde temel ihtiyaçtır. Sevgi kaynağı olmanın yanında anne-baba otorite figürüdür. Çocuk kurallara uymayı, işbölümü yaparak aldığı sorumlulukları yerine getirmeyi böylelikle öğrenir. İşbölümünde her üyenin yapması gereken işler, roller ve sorumluluklar vardır. Aile çocuğun ihtiyaçları yanında sorumluluk duygusunun da kazanıldığı ve öğretildiği ilk çekirdek yapıdır (Özgüven, 2017 : 27; Dönmezer 1999: 29-32).

Aile, toplumsal kurallarla çevrilidir: Aile toplumsal değerlerin ve yasaların şekillendirdiği bir sosyal düzendir. Aile kurumu evlilik ile başlar. Evlilik ise belli olgunluğa ulaşmış akıl sağlığı yerinde olan bireyler arasındaki hukuksal bir anlaşmadır. Bu kapsamda evlilik; tarafların kendi istekleriyle katıldığı, fakat karşılıklı anlaşma ile dahi kendilerince feshedemedikleri bir birlikteliktir. Evlilik hukuksal bir bağla başladığı gibi hukuksal bir işlemle son bulmak zorundadır (Özgüven, 2017: 27).

Aile toplumsal kurumlarla etkileşim içindedir: Aile kurumu zaman içinde süreklilik gösteren, aynı zamanda toplumun değişen yaşam biçimine, toplumun hukuk, eğitim, yönetim biçiminden etkilenecek ve onları da etkileyerek değişen ve gelişen bir kurumdur. Aile bu dinamik özelliği ile toplumu yeniler ve değiştirir. Toplumsal değişme ve gelişmelere paralel olarak ailenin görev ve işlevleri de değişmektedir. Aile duygusal bir sosyal birlik olarak daha büyük sosyal yapılara yardımcı olmakta, diğer kurumlar da onun katkılarına güvenmektedir. Yani, ailede öğrenilen roller veya sosyalleşme becerileri toplumun diğer kurumlarına ve kültürüne aile aracılığıyla yansımaktadır (Özgüven, 2017: 27 ; Dönmezer, 1999: 18).

Çevre ile ilişkiler sonucu meydana gelen (fiziksel, ruhsal ve sosyal değişimler) bireylerde, ailede ve dolayısıyla toplumda düz bir çizgi halinde ilerlemeyen, dalgalanma ve gerilemeleri de içeren bir gelişim, dönüşüm ve değişim sürecidir (Gladding, 2017: 8).

Bireyin doğumundan ölümüne kadar geçen bireysel zaman yanında bireyin yaşamında dönüm noktası olan evlilik, ebeveynlik, emeklilik gibi toplumsal olaylarla da ilgilidir. Bireylerin yaşadıkları tarihsel dönem veya savaşlar gibi etmenler şüphesiz ailenin yaşamını, çeşitli bağlamlar içinde dönüştürerek yaşam döngüsü olarak tanımlar çünkü hiçbir aile toplumdan kopuk olarak var olamaz, etkileşimde bulunmadan gelişemez (Schwartz, 1999; aktaran Gladding, 2012: 8-9).

Aileyi bir sistem olarak kabul ettiğimizde, ailenin yaşamında etkisi olan tarihsel, toplumsal, ekonomik ve ruhsal faktörler yanında ailenin yapısını ve işlevselliğini daha iyi anlamak amacıyla aile çeşitlerini de bilmek ve tanımak önemlidir. Aile yapısındaki değişim ve dönüşümler ailenin içinde yaşadığı kültürden de bağımsız değildir. Kültür, uzun bir süreçten beri devam eden gelenek ve davranışların birikimidir. Yani kimliğinin bir yansıması, hiç sorgulanmadan bu kuşak tarafından da uygulanan davranış kalıplarıdır (Watzlawick, 1976; aktaran Gladding, 2012:53).

2.4. Aile Çeşitleri ve İşlevleri

2.4.1. Geleneksel Geniş Aile ve İşlevleri

Geleneksel geniş aile; ataerkil, baba soyuna dayanan; yaşlı olan üyenin daha genç olana ve erkeklerin kadınlar üzerinde kesin otoritesinin olduğu, çoğunlukla tarıma dayalı topluluklarda egemen olan bir aile biçimidir. Bu aile, üretim, tüketim, eğitim, sosyal güvenlik, koruma, üreme ve psikolojik doyum gibi birçok işlevi yerine getirmektedir (Kondiyoti, 1984; aktaran Dönmezer 1999:6).

Geleneksel aile temelde ekonomik bir birimdir. Bu durumda çocuklar evlenme yaşına geldiğinde, aile büyükleri tarafından ailelerin ekonomik durum ve statüsüne uygun olarak eş seçimi yapılır. Bunun yanında bazı kırsal bölgelerde ise sahip olunan mal varlığını korumak amacıyla akraba evlilikleri oldukça yaygındır (Aktaran Özakça, 2009).

Kongar (1972), geleneksel geniş ailenin işlevlerini yedi kategoride şöyle açıklamıştır:

1. *Ekonomik İşlev:* Geleneksel aile bir üretim ve tüketim birimidir. Gereksinime duyulan mal ve hizmetler aile tarafından üretilir ve tüketilir. Gelir tek elde toplanır ve giderler tek elden yapılır. Ayrıca, özellikle tarıma dayalı toplumlarda görüldüğü gibi ailede oldukça gelişmiş bir iş bölümü ve işbirliği vardır. Geleneksel ailede işgücü önemlidir.

2.*Saygınlık İşlevi*: Aile üyeleri toplumsal statülerini ailelerinden alırlar. Ailenin saygınlığı onlara önceki kuşaklardan aktarılmış, lakap ve ünvanlarla da pekiştirilmiştir.

Geleneksel ailede, aile büyüğü olan dede/ ata otorite ve karar alma gücünü elinde tutan kişidir. *Milgram'ın itaat deneyinde* olduğu gibi itaat sonucu uyulan kişinin diğer kişi veya kişiler üzerinde gücü ve kontrolü vardır. Uyulan kişiye verilen değerle birlikte, onun cazibesi devam ettikçe uyma davranışı da devam eder. Ancak bu değer kaybolursa, uyma davranışı da ortadan kalkacaktır. Bu çerçeveden bakıldığında geleneksel ailede yetişen birey, sevilen kişiyle özdeşleşmek, onun istediği şekilde davranmak eğilimindedir. Otorite figürüne itaat eder, kendisine otorite tarafından söylenen fikirlere sorgulamadan uyar, inanır (Kağıtçıbaşı, 1986: 68-70).

3.*Koruma İşlevi*: Geleneksel toplumlarda, çağdaş toplumlarda olduğu gibi bireyi koruyan çeşitli kurumlar olmadığı için, kişinin korunma işlevini de aile üstlenmiştir. Bu bağlamda aile hem maddi hem manevi anlamda koruyucu bir işlev görür.

4.*Dinsel İşlev*: Aile, üyelerine dinsel bir temel eğitim verir. Bu öğretilerin çocukları tarafından kullanılmasını önemser, onları teşvik eder. Aile büyükleri bu konuda gençlere davranışları ve tutumları ile de örnek olurlar.

5.*Eğlenme ve Dinlenme İşlevi*: Aile üyeleri ortak olan tüm boş zamanlarını, diğer aile üyeleriyle birlikte geçirirler. Yapılacak olan eğlenme ve dinlenme faaliyetleri hep birlikte herkesin katılımı ile yapılır. Ne yapılacağı, nereye gidileceği birlikte organize edilir.

6.*Eşler Arasında Sevgiyi Sağlama ve Çocuk Yapma İşlevi*: Kuşakların sürekliliği işlevi tüm aile biçimlerinin temel işlevidir. Geleneksel ailelerde de çocuk sahibi olmak önemlidir. Çocuk işgücüne gereksinme olması yanında yaşlılık güvencesi olarak da görülmektedir. Ayrıca soyu devam ettirmesi beklentisiyle erkek evlat değer görür.

7. *Eğitim İşlevi*: Eğitim, çocuk odaklı değildir, otorite temeline dayanır. Amaç çocukları aileye bağımlı hale getirmektir. Bu nedenle çocuk “hayırlı evlat” olmalı, söz dinlemeli, yaşlılıkta da ana babanın ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamalıdır.

Geleneksel ailede kız erkek ayrımı yapılmaktadır. Kız çocuklarının eğitimden yararlanmasından ziyade evinin kadını olması, öncelik olarak önemlidir. Ailenin ekonomik birliktelik özelliği nedeniyle tüm aile bireylerinin ekonomik yaşama katkıda bulunması

beklenir. Çocukların işten arta kalan zamanlarda okula gitmesi, iş zamanında ise gitmemesi bu nedenle yaygındır (Aktaran; Dönmezer, 1999: 7-8).

Bu aile yapısına yakın olan ve birkaç kuşağın bir arada yaşadığı çok kuşaklı (Multigenerational) aileler de vardır. Çocuklar, ebeveynler büyük baba veya büyükannelerin yer aldığı bu aileler ülkemiz dışında Kuzey Amerika'da da görülmektedir (Goldenberg, 2002; aktaran Gladding 2012: 7). Yapılan araştırmalarda evde bir büyük anne veya büyük babanın bulunduğu ailelerde yaşayan ve büyüyen çocuklarda daha az duygusal sorun ve yüksek oranda kurallara uyma davranışı sonucuna ulaşılmıştır (Attar- Schwartz, 2009; aktaran Gladding 2012:7).

Kısaca geleneksel toplumlarda çocukların bakım, gelişim ve eğitimleri aileler tarafından gerçekleştirilir. Çocuklar, bireyler arası etkileşimlerle sosyalleşirler. Baskı ve otorite esasına dayanan katı eğitimdeki bu ailelerde, çoğunlukla bağımlı kişilik yapısında bireyler oluşur.

2.4.2. Çekirdek Aile ve İşlevleri

Çekirdek aile, ana baba ve çocuklardan oluşmuş, yalnızca iki nesil süresince birleşen bir bağın oluşturduğu aile çeşididir. Çekirdek aile, bugün Batı toplumunda en yaygın olan aile yapısıdır. Sanayileşme sürecinde; insan gücüne olan ihtiyacın artması sonucunda, insanlar kırsal kesimden ve geniş ailelerinden ayrılarak endüstri merkezlerine göç etmek durumunda kalmışlardır. Bunun sonucunda yeni bir kentleşme ve kültür oluşturmuşlardır. Bu durum aile yapısını da etkilemiştir. Hızla sosyal ve ekonomik sebeplerle başlayan göçler sonrasında, geniş aileler çekirdek ailelere dönüşmüştür. Bireysellik artmıştır. Temelde ekonomik şartlar nedeniyle oluşmuş olan geniş aileler yerini çekirdek ailelere bırakmıştır. Çekirdek aile, eşlerden hiçbirinin ailesinin yanında olmayan, yeni ve bağımsız olarak kurulan yeni bir yapı ve aile tipi olmuştur (Erol, M., 1992).

Kondiyoti (1972)'ye göre toplumsal değişme ve gelişmelere paralel olarak aile yapısında ve aile işlevlerinde de bazı değişimler olmuştur. Bu bağlamda, sanayi toplumlarında yaygın olan çekirdek ailenin, geleneksel olan geniş ailede görülen işlevlerin çoğunu kaybettiği, bu işlevleri diğer toplumsal kurumlara devrettiği görülmektedir. Böylece, çekirdek ailenin şu iki toplumsal işlevi yerine getirdiği belirtilmektedir:

Soyun sürekliliği ve toplumsallaşma işlevi: Çocuk yaparak soyun sürekliliğini sağlamak. Buna bağlı olarak da çocukların sosyalleşmesi sağlamak.

Psikolojik dengenin (doyumun) sağlanması: Sanayileşme ve kentleşme sonucunda geleneksel ailedeki yüz yüze yoğun ilişki ve dayanışma duygusu yerini daha çok oranda bireysel ilişkilere bırakmıştır. Birey, tüm gereksinimlerini tek başına karşılamak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda, birey yalnızlaşmış, duygusal gereksinimlerini yeterince karşılayamaz olmuştur. Çekirdek aile, bireylerin bu duygusal gereksinimlerini de karşılamak durumunda kalmıştır (Dönmezer, 1999:9).

Kandiyoti (1984) yılında çekirdek aileyi yeniden şöyle tanımlamıştır; anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ailelerdir. Eşlerin birbirini tanıyarak evlenme kararı veren, kendi ailelerinden bağımsız bir evde hatta şehirde yaşamlarını sürdüren, akrabalık ilişkilerinin birincil olarak önem taşımadığı, ekonomik zorunluluklar nedeniyle kurulmayan yani birbirleriyle kan bağı olmayan kişiler tarafından kurulan bağımsız yapıdaki ailelerdir. Sanayileşmiş toplumlarda bu aile tipi yaygındır (Dönmezer, 1999:10-11).

Çekirdek aile, sanayi toplumunun oluşturduğu, günümüzün yaygın aile türüdür. Çocuk merkezlidir. Çocukların kız ve erkek olmasına bakılmadan, eşit oranda eğitim almaları önemsendir. Eğitimden yararlanmaları, kendilerini yetiştirmeleri yanında çocuğun sadece beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarından başka duygusal ve psikolojik ihtiyaçları da önemsendir. Ebeveynler, aile işlevleri için ihtiyaçların değiştiğinin ve bunların önemli ve gerekli olduğunun farkındadırlar.

2.4.3. Geçiş Ailesi ve İşlevleri

Geçiş ailesi, toprağa bağlı üretim ve tarım toplumundan endüstrileşmiş üretime doğru hızlı bir geçişin yaşandığı, nüfusun hızla arttığı, toplumsal yapı ve yaşam biçiminin hızla değiştiği toplumlarda oluşan bir aile çeşididir. Nüfusun artması ve bireysel miras haklarının tanınması sonucunda, ailelerin sahip oldukları toprakların küçük parçalara ayrılması, makinelerin kullanımının artması ile insan gücüne olan ihtiyacın azalması sonucunda, sahip olunan toprağın tüm aileyi doyurmaya yetmemesi gibi ekonomik kökenli nedenlerle; kırsal alanlardan kent merkezlerine göç artmış, bunun yanında; sanayi ve endüstri alanlarında çalışacak insan gücüne ihtiyaç arttıkça bireyler sanayi merkezlerinde çekirdek aile biçiminde yaşamaya başlamışlardır. Kentlerde, dar konutlarda barınma ile

birlikte büyük kentlerde gecekonduyardan oluşan yeni yerleşimler oluşmaya başlamıştır (Özgüven, 2017).

Endüstriyel topluma geçiş aynı zamanda hızlı bir şehirleşme süreci olarak da yaşanmıştır. Bu durumda köyde yaşamın yerine hızla kentlere göç artmış, köy nüfusu azalırken kent nüfusu artmıştır. Bu dönüşüm ve değişim ailenin yapısal dönüşümünü etkilemiştir. Bu nedenle geçiş ailesi sadece şekil itibarıyla geniş aile ile çekirdek aile arasında kalmış değildir. Şekil olarak her iki aile çeşidine de benzediği halde toplumsal fonksiyonların ve aile içi sosyo-ekonomik ilişkilerin değişmesiyle bu iki aile çeşidinden farklı bir kimlik kazanmıştır (Aktaran; Özakça, 2009).

Hızlı geçiş sürecinde oluşan bu aile çeşidinde, başta ebeveynler değişim karşısında kendileri uyum sağlamakta zorlanabilirler. Bunun dışında, ailenin kültürel ve değerlerden oluşan mirasını çocuklarına aktarmak, bu konuda baskın olmak istemeleri sonucunda aile içi çatışmalar yaşanabilir. Ailenin toplumsal, ekonomik ve sosyo kültür alandaki tüm bu değişimlere uyum sağlaması ailenin işlevselliğinin sürdürülmesi açısından da oldukça önemlidir.

2.4.4. Tek Ebeveynli Aile ve İşlevleri

Tek ebeveynli aileler anne ya da babanın, ebeveyn olarak tek başına çocukların bakımından sorumlu olduğu ailedir (Klein ve Noel; 2006). Eşlerin belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra yasal olarak kurdukları evlilik birliğini sürdürememeleri sonucunda, yasal yollarla evliliğin sona ermesi, boşanma ve ayrılma istekleri sonucunda çocukların hakim kararıyla eşlerden birine verilmesi, eşlerden birinin ekonomik olarak çalışma amacıyla geçici olarak veya uzun süreli olarak evden ayrı kalması, başka bir şehirde yaşaması, belli dönemlerde ailesini ziyaret etmesi veya eşlerden birisinin ölmesi gibi nedenlerle oluşan aile çeşididir. Ebeveynlerden birinin bu sebeplerle evden uzaklaşması durumunda, çocuğun her iki ebeveyni de vardır ancak artık bir arada değildirler ve ilişkileri ancak hafta sonu ya da tatillerde kısa zamanlarla sınırlı kalmaktadır (Ay, 2000; aktaran Özakça, 2009).

Tek ebeveynli aileler, tüm sosyo ekonomik toplumlarda yaşam koşullarına bağlı olarak yaygınlaşmaktadır (Coates, 1996; aktaran Gladding 2012: 76). Nedeni ne olursa olsun boşanma, ailenin şeklini değiştirmesine rağmen aile yaşamını sona erdirmez (Barnes, 1999; aktaran Gladding 2012: 77). Bunun dışında boşanma durumu, sadece uyumsuz olan eşlerin ayrılması değil, tüm aile sistemindeki yapının da değişmesini kapsar. Boşanma

sonucu oluşan tek ebeveynli aileler, ebeveyn çocuk ilişkisini ve yeni oluşan aile dinamiklerini dengelemekte zorlanabilirler. Bunun dışında maddi kaynakların ve sosyal ilişkilerin yeniden oluşturulması da bir süreç gerektirmektedir. Eski eşin çocuklarla olan ilişkilerini düzenlemesi, kendi mali kaynağını yapılandırması, çocuklarının gelişimsel ve her türlü ihtiyaçları karşısında çözüm odaklı olması, aile sistemi için önem taşımaktadır (Goldenberg ve Goldenberg, 2002; aktaran Gladding 2012: s.77-78).

Öte yandan tek ebeveynli aile yapısı çoğu aile çeşidine göre daha demokratik yapıdadır. Aile içinde kararlar alınırken, ihtiyaçlara öncelik verilir. Bu nedenle iletişim açık ve güçlüdür. Kimin hangi görev ve rolü üstleneceği konusunda esneklik vardır yani aile üyeleri uyumlu olarak sorumluluk alır ve yerine getirirler. Bu ailede büyüyen çocuklar bu nedenle akranlarına göre daha erken olgunlaşabilirler (Wallerstein ve Kelly, 1980 ; aktaran Gladding 2012: 87).

Yukarıda verilen aile çeşitleri ve işlevleri yanında anne baba tutumlarının da incelenmesi, aileyi daha doğru ve derinlemesine anlamak bakımından önemlidir. Anne-baba- çocuk üçgeninde sorunların başlangıç noktası çoğunlukla anne baba tutumlarıdır (Geçtan, 1992: 85). Anne babaların çocuklarına yönelttikleri tutumların sağlıklı olması, ebeveynlerin kendi içlerinde dengeli, tutarlı olmalarının yanı sıra, huzurlu ve birbirlerine karşı sevgi ve saygılı olmalarına da bağlıdır.

2.5. Anne – Baba Tutumları

Tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarının düzenli bir biçimde oluşturan eğilimleridir (Smith, 1968; aktaran Kağıtçıbaşı 1986: 84). Tutum doğrudan gözlenemeyen ancak bireyin gözlenebilen dolaylı olarak varsayılan ve bireye ait eğilimlerdir. Birey için bir anlam taşıyan bireyin farkında olduğu herhangi bir obje bu tanımdaki psikolojik objeyi tanımlar. Herhangi bir obje de nitelik değiştirerek kişi için psikolojik bir objeye dönüşebilir. Tutumu meydana getiren sadece davranış eğilimi ya da sadece bir duygu değil, düşünce- duygu- davranış eğiliminin bütünleşmesidir (Kağıtçıbaşı, 1986: 83-85).

Çocukların otoriteyi öğrenme ve kabul etmelerinde, ebeveyn ile olan iletişimleri yanında ebeveynlerin birbirleri ile etkileşimleri de oldukça önemlidir. Bununla birlikte, aynı etkileşimle gücün kötüye kullanılmasını da ebeveynlerinden model alarak öğrenirler (McAdams, C. R., Foster, V. A. , Dotson K., Brendel, J. M. 2009).

Çocukların davranış özelliklerini anne baba tutumları ile ele alan araştırmalarda ortak olarak, anne babanın çocuklarına karşı destekleyici tutum ve davranışlar içinde ve ikna yoluyla onlar üzerinde denetim kurmalarının olumlu etkileri olacağı vurgulanmaktadır (Yavuzer, 2003: 27-28).

Doğumdan itibaren çocuk, etrafındaki fiziki ve sosyal çevreyi tanıma ve uyum sağlamaya çalışırken en büyük desteği anne ve babasından alacaktır. Çocuk kendi ihtiyaçlarını fark etme ve ifade edebilmeyi, kendini tanımayı, iletişim kurmayı ailesinden öğrenir. Özellikle anne baba, çocuğun kişiliğinin oluşumunda temel rolü olan *özdeşim modelleridir*. Çocuk bu özdeşim modellerini kendine örnek alır ve onların konuşma ve davranışlarını, yaşam biçimlerini, alışkanlıklarını taklit ederek öğrenir. Bu öğrenme süreci içinde; sevgiye, güvene, model aldığı kişilerden bağımsızlığa yani büyüdükçe bazı şeyleri kendi başına yapabilmeye de ihtiyacı vardır (Yavuzer, 2003: s.26-28).

Bunun yanında aile, birincil ilişkilerin en güçlü, en yoğun yaşandığı bir gruptur. Bu nedenle ailedeki disiplin anlayışı yanında anne baba tutumlarının ortak ve tutarlı olmasının, çocukların toplumsal kuralları öğrenmeleri, ruhsal ve özellikle duygusal gelişimlerinin sağlıklı olmasında da önemi büyüktür. Anne ve babanın tutum ve davranışları, çocukların vicdan ve ahlak gelişimi yanında; uyumlu- uyumsuz, etken- edilgen, bağımlı- özerk, içe dönük- dışa dönük gibi kişilik gelişimlerini de etkileyen önemli bir faktör olması nedeniyle de oldukça önemlidir (Dönmezer, 1999: 53).

Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesinde, kendi hissettiği duyguları ve isteklerini sorgulamadan kabul ederek kendi iç duygusal dengesini koruması önemlidir. Böylelikle çocuk erken yaşlardan itibaren duygularını ve kendisini tanıyarak büyür. Bu süreçte anne ve baba çocuğa duygu ve düşüncelerini paylaşabileceği duygusal bir aile ortamı oluşturarak ona rehberlik eder. Bu rehberlik sürecinde ona güven verir, sürekli olan ilgi ve sevgisiyle kabul ederek ve tutarlı yaklaşımları sonucunda öz saygı kazandırır, benlik saygısını geliştirir (Miller, 2000: 43-46).

Araştırmalar, çocuğuyla ilgilenen ailelerin onun benlik algılaması ve ruh sağlığı üzerinde olumlu bir etki yaratacağını göstermektedir. Amerikan Psikosomatik Topluluğu'nun 1996 Mart ayındaki toplantısında Linda Russek ve Gary Schwartz adlı

psikologlar tarafından sunulan bir çalışmada, ebeveynlerin çocuklarıyla duygusal bir ilişki kurmalarının onların gelecekteki ruh sağlıkları için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Yapılan bu araştırmada, otuz beş yıl önce, hepsi yirmili yaşlarında olan seksen yedi üniversiteli genç ile birer üniversite öğrencisiyken bir çalışma yapılmıştır. O yıllarda, anne-babasını daha sevecen olarak tanımlamış olanların, sigara içme gibi risk faktörleri değerlendirilmiş olup bu gençlerin orta yaşlarda, kalp rahatsızlığı ve hipertansiyon gibi ciddi hastalıklara daha az yakalandıkları bulunmuştur. Bunun yanında, ebeveynlerini adaletsiz olarak algılamış olan gençler, ilerleyen yaşlarında ciddi fiziksel hastalıkla yakalandıkları bulunmuştur. Bu araştırma, anne baba tutumlarının çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığında ne kadar etkili olduğunu ortaya koyması adına oldukça önemlidir (Russek ve Schwartz, 1996; aktaran Özakça 2009).

Ailelerin başlıca tutumları ise şunlardır:

2.5.1. Otoriter (Baskıcı) Tutum

Bu ailelerde baskı ve tepkiselliğin yüksek duyarlılığın ise düşük olduğu bir tutum hakimdir. Katı bir disiplin anlayışı vardır. Otoritenin korunması önemlidir. İtaat edilmesine, otoriteye saygı gösterilmesine, geleneksel değerlerin korunmasına aşırı derecede önem verilir. Ebeveynin koyduğu kurallara çocuğun itaat etmesi beklenir. Anne baba olmak çocuğa hükmedici bir güce sahip olmak anlamındadır. Çocuğun anne babadan özerk bir kişilik geliştirmesi, bireyselleşmesi desteklenmez (Dönmezer, 1999: 54).

Bu tutuma sahip olan anne baba, çocuğunun ebeveynleri olarak ona söylediklerini sorgulamadan yapmasını bekler. Kendilerinin onaylayacak olan davranışları yapmasını bekler. Yani ebeveyn olarak çocuğu üzerinde güç kullanmasının normal olduğuna inanır. Aşırı korumak, kontrol etmek, sürekli olarak akıl vermek, bağırarak, tehdit etmek, sevgiyi esirgemek, maddi ödül vermemek, baskıcı tutum yöntemleridir. Bu tutum sonunda çocuk; korkar, üzülür, kendini değersiz hisseder, isyankâr veya içedönük davranabilir, anne- baba ile olan iletişimi azalır. Sosyal ilişkileri zayıf, özgüvenden yoksun, bağımlı veya saldırgan, uyumsuz bir kişilik geliştirir. Baskıcı tutum sonunda anne baba; çaresizlik, pişmanlık hisseder. Bu nedenle bir sonraki çocuğun istenmeyen davranışı karşısında, tavizkar ya da ilgisiz davranma olasılıkları artar (Cüceloğlu, 1994).

2.5.2. İzin Verici Tutum

Denetimin düşük, tepkiselliğin yüksek olduğu tutumdur. Toplumsal kurallara ve değerlere pek önem verilmez, bunlar çocuklara öğretilmez. Kurallara uyulmadığında yaptırım uygulanmaz. Çocuklarına karşı izin verici, hoş görülü davranan bu aileler, çocuklarının her tür olumsuz ve saldırgan davranışlarını doğal karşılamakta, bunların bastırılmaması gerektiğine inanmaktadırlar. Bu tür davranışları açıkça desteklemezler ancak görmezden gelirler. Çoğunlukla orta yaşın üstünde, çocuk sahibi olan veya kalabalık yetişkin grubu içinde büyüyen tek çocuklu ailelerde bu tutuma daha sık rastlanır (Mızrakçı, 1994; aktaran Dönmezer 1999: 55).

Bu tutuma sahip olan anne ve babalar, çocuklarına aşırı derecede önem vererek, onların ihtiyaçlarını her koşulda sağlamakla görevli olduklarını çünkü, “*iyi anne baba olmanın*” bunu gerektirdiğini düşünürler. Çocuğun her türlü isteğini hiçbir denetleme ve sınırlama olmadan kabul ederler (Dönmezer, 1999: 56). Bu tutum sonunda çocuk; yapay bir özgürlük ve güç yaşar. Kuralları öğrenmekte güçlük çeker, öz denetimden yoksun olur, doyumsuz olur, paylaşım ve işbirliğinde zorlanır. Şantaj, sızlanma, ağlama ve kaba kuvvetle sorunlarını çözmeye çalışır. Anne babasının ve diğer insanların da hakları olabileceğini fark edemez. İstekleri gerçekleşmediğinde isyan edebilir ya da içine kapanıp küsebilir. Gelecekte bencil ve doyumsuz olabilir. Kurallara uymakta güçlük çeker. İzin verici diğer adıyla tavizkar tutum sonunda anne baba; kendini yetersiz ve aciz hisseder. Bir süre sonra çocuğuna karşı öfke biriktirebilir (Cüceloğlu, 1994).

2.5.3. Koruyucu Tutum

Bu tutuma sahip olan ailelerde, anne baba çocuğa gereğinden fazla özen gösterir ve onu denetim altında tutar. Çoğunlukla anne çocuk ilişkisinde ortaya çıkan bu koruyuculuğun nedeni, annenin evlilik ilişkisindeki duygusal yalnızlığı olabilir. Çocuğu ile bütünleşen anne, onu her tür dış etkiye karşı korur. Gereksinimlerini bağımsız olarak karşılamasına fırsat vermeyerek, ona olan sevgisini gösterir ve yardım ettiğine inanır.

Bu tutum sonunda çocuk ebeveynlerine bağımlı, özgüven duygusundan yoksun; kendi başına karar vermekte veya hareket etmekte zorlanan, başkasının yönlendirmesine ihtiyaç duyan, sosyal ilişkileri zayıf ve uyumsuz birey olur (Yavuzer, 1986; aktaran Dönmezer 1999: 56).

2.5.4. Dengesiz ve Kararsız Tutum

Bu tutum temelde anne baba arasındaki görüş ayrılıklarından veya anne babanın kendi içlerinde gösterdikleri değişken tutumlardan da kaynaklanabilir. Ebeveynlerden biri çocuğa karşı demokrat ve hoş görülür bir tutum izlerken, diğeri çocuğun aynı davranışı karşısında baskıcı bir tutum benimsemiş olabilir. Ya da anne veya baba çocuğun her hangi benzer davranışı karşısında daha öncekinden farklı bir tutum sergileyerek aşırı tepki verebilir veya onunla ilgilenmeyebilir. Oysa anne babanın hem kendi içinde hem de ebeveyn olarak kendi aralarında tutarlı davranmaları, çocuğun gelişimi açısından son derece önemlidir. Çocuğa uyması istenen kuralların açıkça belirtilmesi, onun kendi sınırlarını öğrenmesi açısından da önemlidir. Neleri yapıp, yapmayacağını kesin olarak bilmesi onun daha sonraki yaşamında, toplumsal kurallara uyum sağlamasını da kolaylaştıracaktır. Bu tutumun çocuk açısından en büyük tehlikesi, ebeveynlerin çocukla ilişkisinde birbirine zıt tutumları benimsemeleridir. İkisinin de otoriter olması, birinin otoriter iken diğerrinin demokrat tutum sergilemesinden daha az yaralayıcı olmaktadır (Cüceloğlu, 1994).

Bu tutum sonunda çocuk, huzursuz, kendi içinde sürekli çatışma içinde olan, ihtiyaçlarının veya uygun davranışın ne olduğuna karar veremeyen, uyumsuz birey olur. Bu tutum sonunda ebeveynlerinden ihtiyacı olan rehberliği alamadığından öz güveni oldukça düşük birey olacaktır (Dönmezer, 1999: 59).

2.5.5. İlgisiz Tutum

Bu tutumda, anne babanın hem denetimi hem de çocuğun ihtiyaçlarına karşı gösterilen ilgi oldukça düşüktür. Bu ebeveynler, bilinçli olmasa da çocuğu yapacakları işler açısından bir engel olarak görürler. Bu nedenle onu kendilerinden uzak tutarlar (Dönmezer, 1999:59).

Bu tutuma sahip olan anne babalar çocukların ihtiyaçlarını farketmezler. Bu bilinçte değillerdir. Aile içinde sevgi, ilgi, değer verme ve iletişim becerileri oldukça sınırlıdır. Bu tutum nedeniyle çocuk; kendisini mutsuz, değersiz, yetersiz ve yalnız hisseder. Anne ve babasının rehberliğinden yoksun olduğundan yaşam için gerekli olan becerileri de edinemez. Gelecekte sosyal becerilerinde ve ilişkilerinde sorunlar yaşar. İlgisiz tutum sonunda anne baba, çocuğunun neler yaşadığını bilemez. Çocuk ile sağlıklı bir ilişki kuramazlar (Cüceloğlu, 1994).

2.5.6. Demokratik Tutum

Çocukların hem denetlenmesini hem de ihtiyaçlarına karşı duyarlı davranılmasını amaçlayan tutumdur. Uyulması gereken kurallar önceden çocuğa açıklanır. Kurallara uyması için yardım edilir. Anne baba kendi görüşlerine önem verilmesini beklerken, onlar da çocuğun görüşlerine önem verir. Onu dinlerler. Sorumluluk bilinci yanında çocuğun özerkleşmesi, bağımsız bir kişilik geliştirmesi istenir ve desteklenir. Kesin ve katı sınırlamalar yerine çocuğa seçme şansı tanıyan seçenekler sunulur. Anne- baba çocuklarına karşı koşulsuz sevgi gösterir. Aile içinde ilişkiler karşılıklı sevgi, saygı ve hoş görü temeline dayanır. Sorunlar karşılıklı diyalog içinde kolaylıkla çözülür. Paylaşma ve işbirliği yanında güven ilişkisi de önemlidir. Çocuğun özdenetim geliştirmesi amacıyla kurallar ve beklentiler onun yaşı ve kişilik yapısına göre esnek özellik gösterir. Sorumluluk alması teşvik edilir. Bunun dışında çocuğun olumlu davranışları da takdir edilir (Dönmezer, 1999: 60-62).

Anne babanın çocuklarına karşı gösterdikleri tutum ve davranışların temelinde kendi anne babaları ile olan ilişkileri yatar. Çocukluk yıllarında anne veya baba sevgisinden yoksun kalmış olan kişi, ebeveyn olduğunda katı ve hırçın veya aşırı koruyucu olabilir. Çocuk yetiştirmedeki farklılıklar bunun dışında, bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyo ekonomik durumu, törel ve dinsel kurallar ve değerler yanında, sahip olduğu disiplin anlayışına göre şekillenir. Ailenin alt ve üst sosyo ekonomik durumda olmalarının çocuklarına olan tutumlarını etkilediği yapılan araştırmalar da görülmektedir: Sosyo ekonomik açıdan üst grupta olan ebeveynler alt grupta olanlara göre, otoriteye daha az önem vermekte, eşitlik, bağımsızlık, merak ve yaratıcılığı, sorun çözücü olmayı daha önemli görmektedirler. Çocukları ile iletişime önem vermekteler (Ercson, 1946; aktaran Dönmezer 1999: 66-67).

Bunlar dışında, eşler arasındaki ilişkinin kalitesi de çocuklarına karşı olan tutumlarını belirler. Uyumlu ve mutlu bir evlilik yaşantısı olan ebeveynler çocuklarına karşı kabul edici, sevecen bir tutum benimserler. Bunun tersi olan durumda ise, eşler arasındaki olumsuzluk direkt çocuklara da yansıyacaktır. Bandura ve Walters (1959), çocuklarına karşı sert davranan annelerin eşleri ile ilişkilerinin bozuk olduğunu, ondan ihtiyacı olan sevgi ve yakınlığı görmediklerini belirtmişlerdir. Eşlerinden yakınlık gören annelerin ise, çocuklarına karşı daha toleranslı ve sevgi dolu olduğunu belirtmişlerdir (Dönmezer, 1999: 68-72).

Anne baba yani eşler arasındaki sevgi ve duygusal yakınlık, çocuklarına karşı gösterecekleri tutum ve tavırları da belirlemektedir. Bunun yanında aile üyeleri arasındaki ilişkilerin kalitesi, güven duygusu, anne babanın uyumlu olması aile işlevlerini de belirleyen önemli ölçütlerdir. Uyumlu ve mutlu bir evlilik yaşayan çiftler çocuklarına karşı daha kabul

edici, sevecen bir tutum benimserler. Bu ilişkiyi model alan çocuk da kendi ilişkilerinde bu tutumu benimseyecektir. Aile üyeleriyle olan ilişkiler, çocuğun diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama olan tutumlarının da temelini oluşturması nedeniyle önemlidir. Aile aynı zamanda çocuğa, ailenin bir üyesi olduğu bilincini aşılabilir ve toplumsallaşmanın temelini de atar (Dönmezer, 1999: 74).

Ailenin çocuğun gelişimindeki en etkin yardımlarını Yavuzer (1996) şöyle açıklamıştır:

- Çocuğa sosyal grup içinde dengeli bir birey olabilmesi için gerekli olan güven duygusu aşılabilir,
- Çocuğun akranları ile sosyalleşmesi için gerekli ortamı hazırlamak,
- Çocuğa toplumsallaşmayı öğretebilmek için, kabul edilmiş uygun davranış biçimlerini içeren birer model oluşturmak.
- Sosyal açıdan kabul edilen davranış biçimlerinin öğrenmesi için rehberlik etmek,
- Çocuğun yaşamsal olarak karşılaştığı sorunlarına çözüm bulmasını desteklemek,
- Okul ve sosyal yaşamda başarılı olabilmeleri için çocuğun yeteneklerini geliştirmek, onları teşvik etmek
- Çocuğun ilgi ve yeteneklerini tanıması için fırsatlar oluşturmak (Yavuzer, 1996; aktaran Dönmezer 1999: 10).

Aile sistemi içinde ailenin özelliklerine ve çeşitlerine göre uyumlu ve istikrarlı olan anne baba tutumları ile birlikte çocuk için yetiştiği ailenin işlevsellik durumu da çocuğun sağlıklı gelişimi için önemli bir etkidir.

2.6.Aile İşlevleri

Aile sistemleri yaklaşımının gelişimine en önemli katkıyı bir biyolog olan Bertalanffy (1968) tarafından geliştirilen Genel Sistemler Kuramı oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre, her sistem birbiriyle etkileşim halindeki öğelerden oluşur. Sistemdeki her öğe diğer öğelerin davranışlarından etkilenir. Ve her sistem kendisinin en zayıf kısmı kadar güçlüdür. Sistem kendisini oluşturan parçaların toplamından daha büyüktür. Sistemler bir makine, insan vücudu veya aile olabilir. Belli bir şekilde organize olan, açık ve geçirgen sınırları olan yapıdadırlar. Her aile sistemi kendi iç dengesini korumak eğilimindedir (Walsh ve MacGraw, 2002; aktaran Gladding 2012: 124).

Sistemler kuramındaki “*bütün*”, parçalarının toplamından daha büyüktür ve parçaların birleştirilmesi yoluyla açıklanması yeterli bir açıklama olmayacaktır. Yani bu yaklaşıma göre aile; her bir üyesinin birbirine bağlı olduğu, birbirini sürekli ve karşılıklı olarak etkilediği, karmaşık ve etkileşimsel bir bütündür. Aile sisteminin tam olarak anlaşılabilmesi için, bütün bir sistemin öğelerinin birbiriyle birlikte işleyişine bakılması önerilir. Örneğin, Belsky (1981), evlilik ilişkisinin, eşlerin nasıl anne-baba olacağı üzerinde rol oynadığını, dolayısıyla çocuğun davranışlarını ve gelişimini etkilediğini ileri sürmüştür. Eşlerin birbirleri arasındaki destekleyici ilişki, ebeveynliklerinin de kalitesini artırır (Akün, 2013: 3).

Sistemler kuramındaki “*hiyerarşik yapı*”, her sistemin kendi başına birer sistem olan alt-sistemlerden oluştuğunu belirtmektedir. Aile de kendi içinde; ebeveyn, eş, kardeş gibi daha küçük alt-sistemlerden oluşur. Aile farklı düzeyleri arasında farklı etkileşimlerin olduğu, hiyerarşik organize bir sistemdir (Akün, 2013: 4). Kuramın üçüncü varsayımı olan “*homeostasis*” ilkesine göre; her sistem bütünlüğünü sürdürebilmek amacıyla, değişen çevresel koşullara göre kendisini düzenlemek zorundadır. Her aile, üyelerini korumak, büyütmek, geliştirmek ve bakımlarını sağlamak amacındadır. Bu amaçla aile, kendi kendini devam ettiren bir etkileşim biçimi gösterir, kendi içinde bir denge kurar ve kendi bütünlüğünü sürdürür. Bu nedenle aslında, bireyin semptomları aile sisteminin işlevsel olup olmadığının da bir göstergesidir.

Bunun dışında her sistem, içsel ve dışsal taleplere uyum sağlamak amacıyla, içsel yapısında değişiklikler yapma ve kendini yeniden düzenleme becerisine sahiptir. Bu beceriye “*uyum sağlayıcı kendini düzenleme kapasitesi*” adı verilmektedir. Uyum sağlayıcı olması, sistemin yeni durumlarla karşılaştığında, işlevselliğini sürdürebilmek amacıyla en iyi değişim yönünü belirleyebilmesini sağlar. Aile açısından bu beceri, aile sisteminde var olan örüntülerin, özellikle sağlıklı olanların değişimini ifade etmektedir. Her bir alt-sistemde meydana gelen değişimler, diğer alt-sistemlerde de değişim yaratacak; bu değişimler de aileyi çok yönlü etkileyecek, değiştirecek ve geliştirecektir (Akün, 2013: 5-7).

Sistemler Yaklaşımı’nın bu görüşlerinden yola çıkan Salvador Minuchin (1970) ’lerde Yapısal Aile Sistemleri Kuramı’nı ileri sürmüştür. Sistemler yaklaşımlarına göre, aile üyelerinin davranışları birbirlerini karşılıklı olarak etkilediğinden, birey içinde bulunduğu sosyal sistemden bağımsız olarak anlaşılamaz. Aile üyeleri çeşitli görevleri yerine getirmek üzere bir araya geldiğinde ailenin alt sistemleri şekillenir. Kuramın önemli bir yönünü

oluşturan alt sistemler, bir bütün olarak sistemin daha küçük birimleridir (Minuchin ve Fishman, 1981; aktaran Gladding 2012: 267).

Yapısal aile sistemleri kuramına göre, ergen, kardeş alt sisteminden yavaş yavaş ayrılmalı ve yaşına uygun olacak şekilde daha fazla özerklik ve sorumluluk verilmelidir. Anne-babanın çocuklarıyla kurduğu etkileşimler, ebeveyn-çocuk'tan ebeveyn-genç yetişkine doğru değişmelidir. Minuchin, ailenin bu yöndeki değişiminin, başarılı bir uyum sürecine de yol açacağını ileri sürmektedir (Minuchin, 1974).

Bowen'in sistem kuramına göre ise; bireyi aile sistemi içinde güçlendirmek, aynı zamanda aile sistemiyle temasını sürdürmesine özen göstermekle sağlanır. Yani bir sistem olarak aile, çeşitli etkileşimlerin ve bireylerin karmaşık davranış örüntülerinin yer aldığı bir bütündür. Aile, bir etkileşim ağı içinde birbirleriyle ilişki ve karşılıklı sorumlulukları olan açık bir sistemdir. Bu sistemde bireyler birbirlerine duygusal bağlarla bağlı, üçgenler gibi düşünülür. Bu üçgenler aile sistemine kararlılık sağlar, sistemin duygusal yoğunluğunu artırır ya da azaltır. Aile sisteminde bir ahenk ve uyum sağlanabilmesi için terapinin odak noktası bireyden aile sistemine kaymıştır. Ailedeki problemin semptomu kişi değil aile sistemidir. Sorunu çözmek için aile sisteminde değişiklik yapmak gerekir. Bu açıdan, negatif veya pozitif geri bildirimler aile sisteminin dengesi açısından önemlidir (Bowen, 1978; Özgüven 2017).

Bir ailenin işlevsel olması, tüm aile üyelerinin sağlıklı ve mutlu olmaları yanında sorumluluk almalarını ve o aileye ait olmanın getirdiği güven duygusunu yaşamalarını sağlamaktadır. Ailenin işlevlerini Ogburn (1963), ekonomik ihtiyaçların karşılanması, çocuklara ve aileye toplumda statü sağlama, çocukların eğitim ve kariyer geleceklerini planlama, dini eğitim verme, sosyal çevre ve faaliyetlerden yararlanarak sosyal yaşamı öğrenmelerini sağlamak, aile üyeleri olarak birbirlerini koşulsuz sevmeye, birbirlerine güvenme, koruma ile tüm aile üyeleri için sevgi ortamı yaratma olarak sıralamaktadır (Ogburn, 1963 ve Ackerman, 1965; Akt: Bulut, 1993).

Sistemler kuramı açısından bakıldığında her aile işlerlik ve içsel mekanizmaları yönünden bir bütündür ve yaşayan bir organizmadır. Aile üyeleri sürekli bir etkileşim halindedir. Karşılıklı olarak birbirlerini etkilerler. Aileye sağlıklı bir sistem olarak bakıldığında, aileler sürekli olarak değişmekte ve kendilerini yeniden şekillendirmektedirler. Sağlıklı olan aileler, kendi kendini düzenleyen, yenileyen açık yapıdadırlar. Ailenin kendi

iç dengesini koruması (homeostasis) için esnek bir yapıda olması önemlidir (Gladding, 2012: 30).

Yapılan araştırmalar her kültürde sağlıklı ailelerin şu ortak özelliklerini vurgular: Değişime uyum sağlama, uygun sınırlar koyma, üyelerin açık iletişime dayalı ilişki içinde olması, sorumluluk almayı destekleme, kendilerine ve çocuklarına karşı güven ifade etme ve gelecek hakkında iyimser bakış açısını korumak (Cutler ve Radford, 1999; aktaran Gladding 2012: 32). Ailelerin çoğu yaşam döngüleri boyunca sağlıklılık ve sağlıksızlık hallerini tecrübe ederler. Sağlıklı ailenin en temel özelliklerinden biri, çiftin bir aile birimi olarak ne kadar güçlü ve sağlıklı olduğudur. Sağlıklı bir evlilik çok boyutlu, kompleks ve kendisini meydana getiren unsurların toplamından farklı bir olgudur (Erkstein, 2004; aktaran Gladding 2012: 32).

Sağlıksız olan çiftleri sağlıklı olan çiftlerden ayıran özellikler aynı zamanda ailelerin sağlıklı veya sağlıksız olmaları için de geçerlidir. Sağlıklı çiftlerin özellikler şunlardır: diğer aile bireylerine ve aileye bağlılık, karşılıklı yakınlık ve değer verme, birlikte zaman geçirmeye istekli olma, etkili iletişim örüntüleri, kriz durumlarıyla olumlu bir şekilde baş edebilme becerisinin yüksek olması, aile bireylerinin birbirlerini yetenek ve potansiyel olarak geliştirmek için destek olmaları, karşılıklı olarak rollerin açık ve belirgin olmasıdır (Gladding 2012: 32-35).

Her aile birbiriyle farklı şekillerde etkileşim içindedir. Çatışmalar da kişilerin birbirlerine karşı sergiledikleri davranış ve tepkiler oluşur. Bazen sözel olarak kimin kime ne dediği, ne yaptığı bazen ise sözel olmayan iletişimle oluşur. Bazen ise çatışmalar örtük yaşanır, üstü örtülür, konu değiştirilir (Folger, J., Poole, M., Stutman, R. , 2013 : 4). Her ailenin kendine özgü, farklı içeriklerde sorunları olabilir. Her üyenin ihtiyaçları, kendinden ve aile üyelerinden beklentileri farklı olduğu için bu normal bir durumdur. Bazen sorun durumlarından ziyade, aile üyelerinin verdikleri tepkiler ve çözüm yöntemleri sorunun çözümü yerine ailede duygusal bir kriz yaşanmasına neden olabilir. Çünkü kriz durumları çatışmalardan ve farklılıklardan doğar. Ve bu durum gelişimsel açıdan da oldukça normaldir. Ailenin ve aile üyelerinin sağlıklı ve işlevsel olmaları için de gereklidir. Bu açıdan bakıldığında, bir ailenin sorunlarla ve kriz durumlarıyla başa çıkma yöntemi de, aile içindeki uyum düzeyinin göstergesi olabilir. Yaşanan kriz sonrasında bazen aileler eski dengesine kolaylıkla ulaşırken, bazen çözümsüz kalarak, sorun yok sayılabilir (Savi, 2008).

Kriz durumları aile işlevleri açısından önemlidir. Ailenin bu kriz durumlarındaki krize yaklaşım biçimleri yanında sorun çözme becerisi, ailenin esnek bir yapıda olması yanında aile üyeleri arasındaki iletişim ve duygusal bağın güçlü olmasıyla da ilişkilidir. Sorun çözme becerisi yüksek olan aileler, sosyal ilişkilerini sürdürebilen, günlük programlarında düzenli ve eşgüdümlü olan ailelerdir (Bulut, 1993:1).

Esneklik, ailenin, karşılaştığı sorunları yapıcı bir şekilde çözmesi için gerekli olan bir özelliktir. Ailedeki bir çatışma durumuna yapıcı olarak yaklaşabilmek, çatışmayı etkileyen tüm etkenleri dikkatli bir şekilde dengeleyebilmek gerekir. Ailenin refahı için gerekli olan fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayarak, aile üyelerine doyumlu bir yaşam sağlamak ailenin yani ebeveynlerin görevidir. Ailenin büyüğü olarak, ailedeki kişiler arasındaki dengeyi sağlamak, sorunları çözerken taraf olmadan sağduyu içinde hareket etmek, kriz durumlarını doğru yönetmek ailenin esnekliği yanında işlevselliğini sürdürmesi açısından önemli ve gerekli bir unsurdur (Folger, J., Poole, M., Stutman, R. , 2013 : 10-11).

Bireyin sağlıklı olması ancak, içinde yaşadığı ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmesiyle mümkündür. Aile üyelerinin birbirleriyle açık iletişim içinde olmaları ailenin bütünlüğü açısından önemlidir. Aile içinde duygu ve düşüncelerin konuşulması, ifade edilmesi, üyelerin ve ailenin işlevsel ve sağlıklı olması için gereklidir. Bunlar dışında aile işlevlerinin sağlıklı veya sağlıklı oluşunda, ailedeki üye sayısı, aile üyelerin yaşları, cinsiyetleri, öğrenim durumları, ailenin kırsal veya kent kökenli olması, ebeveynlerin evlenme yaşı gibi demografik ve sosyal özellikler de belirleyici olabilir (Savi 2008 :44).

Ailelerin günlük veya yaşamsal kriz durumları ile baş etme becerileri, ailenin işlevselliğini sürdürmesi açısından çok önemlidir. Kriz sürecinde ailede ilk olarak bir karışıklık yaşanır. Bu süreçte, ailenin içinde bulunduğu sıkıntı ve zorluklar işleyişinde bazı sapmalara neden olabilir. Bu dönemin bitip ailenin kendine gelme sürecinde belirleyici olan şey, ailenin sahip olunan kaynaklar yani aile içi iletişimin kalitesi ve aile üyeleri arasındaki duygusal bağın gücü ve ailenin sosyal ilişkileridir. Yeni durumlara uyum sağlayamayan aileler, çoğunlukla daha önce denedikleri ve işe yaramayan çözüm yollarını yeniden denemekte ısrar ederler. Bu aileler yapı olarak da değişime karşı dirençli ve kapalı, katı yapıdadırlar. Gerekli olan değişim sağlanmadığında sıkışıp kalma hissedilir. Bunun sonucunda da sağlıklı olmayan semptomların şiddeti artar (Watzlawick, 1978; aktaran Gladding 2012: 44).

Aileleri stresten kurtaran ve sağlıklı işleyen ailelerin kullandıkların baş etme stratejileri şunlardır:

Stresin (kriz durumunun), olumlu etkisinin de olabileceği düşünülür ve bu durum aile olarak değişime vesile olarak değerlendirilir

Aile üyeleri stresin geçici olduğunun farkındadırlar

İşbirliği içinde kalarak, birlikte çözümler arama çabası içindelerdir

Stresin aile ve günlük yaşamda normal bir olgu olduğunun farkındadırlar

Gerekli olduğunda kuralları değiştirme veya esnetme gerektiğini fark ederler

Stresli durum veya kriz durumlarını değerlendirirken bu olayın aile işlevi için yarattığı olumlu sonuçları görür ve fark ederler (Curran, 1985; aktaran Gladding 2012: 46).

Ailelerin sağlıklı olmasının bir başka nedeni de aile içinde anne baba rollerinin çok zayıf veya belirsiz olmasıdır. Ailede bazı üyeler rollerini veya görevlerini tam olarak yapmaz, sorumluktan kaçınırlar. Sorun durumlarına kendilerinin etkisini fark etmezler yine sorumluluktan kaçarlar. Her iki durum da ailede çeşitli sorunlara neden olur. Bu nedenle aile içinde rollerin belirgin olması yanında kuralların açık ve net olması, sorumlukların paylaşılması ailenin işlevsel olması için gerekli ve önemlidir. Bu sorumluluklar yeterince yerine getirilmediğinde kriz durumları yaşanması normaldir. Bunun yanında aile sisteminde kuralların katı olması ve çocuğun ihtiyaçlarının gözetilmemesi ailenin işlevselliğini azaltan bir başka faktördür (Frude, 1991; aktaran Savi 2008).

Disfonksiyonel (sağlıksız) aileleri belirleyen bir başka faktör aile içinde iletişimin sınırlı olmasıdır. Bu durumda ebeveynlerin çocuklarına verdikleri mesajlar dağınıktır, aynı anda birden çok yönergenin verilmesi ve yapılmasının beklenilmesi çocukta kaygı yaratabilir. Açık ve net olarak verilmeyen mesajlar gerçek anlamlarından farklı olarak algılanabilir. Mesajın sözel içeriği yanında söyleniş biçimi, kullanılan sözcükler arasında bir uyumsuzluk olabilir. Beden diliyle sözel olan dil uyuşmayabilir. Bütün bu karmaşa sonucunda aile içinde iletişim zayıflar, aile üyeleri birbirleriyle daha az iletişim kurarlar, ailedeki duygusal bağ zayıflar. Ebeveynlerin suçlayıcı dil kullanmaları da, mesajların yanlış anlaşılmasına veya anlaşılmasına neden olabilir (Satir, 2001: 114-116).

Bunun sonucu olarak da sağlıklı olan bu ailelerde, sevgi, kabul ve güven yerine, çoğunlukla korku ve öfke gibi duygular hakim olur. Çocuklar ebeveynlerinden korkmakta veya onlara yönelik olarak farkında olmadan yoğun öfke duymaktadırlar. Bireyler arasında sevgi ve bağlılık sınırlıdır, duygusal bağlar zayıftır. Herkes kendi dünyasında yaşar; anne-baba ve çocuklar arasında bir yabancılaşma söz konusudur. Hem ebeveynler birbirlerini hem de çocuklarını gerçek anlamda duygusal olarak tanımazlar. Eşler ve aile üyeleri arasında duygusal bağlılık sınırlıdır. Sevgi ve aidiyet duygusu düşüktür. Bu durumun sonucunda çocuklar bencil ve duyarsız bireyler olurlar. Anne- babalar çocuklarının maddi ihtiyaçlarını karşılayarak, onlara bol harçlık vererek onlara sevgilerini gösterdiklerine inanırlar. Böyle bir aile ortamında büyüyen çocuklar, uyumsuz ve suç işlemeye eğilimli olurlar; yaşları büyüdüğü zaman evden gitmek isterler. Böyle bir aile ortamında büyüyen çocuklarda çeşitli kişilik bozuklukları görülür (Yavuzer, 2003: 40).

Sağlıklı ailelerde sık görülen bir başka durum ise, sömürücü davranışları olan bir aile bireyinin olmasıdır. Bu kişi, genellikle anne ya da babadır. Bu ebeveynlerin amaçları, farkında olmadan ancak kendi ebeveynlerinden gördükleri ve öğrendikleri yöntemleri kullanarak çocuklarını yetiştirmektir. Aslında kendileri de kendi ebeveynlerinden şefkat ve sevgi görmediklerinin farkında değillerdir. Pek çok travmatik olay yaşamışlar ancak bunun üstesinden gelememişlerdir. Bu olayı veya etkilerini inkar ederek büyümüşlerdir. Kendileri de ebeveyn olduklarında benzer şekilde davranmalarının nedeni budur. Aslında çocuklarını sevdiklerini, bu nedenle bu şekilde davrandıklarını ifade ederler (Cori, 2010: s.114-116).

Barker (1986)'a göre, ailenin sağlıklı ve işlevsel olmasının ailede sevgi, hoşgörü, kabullenilme gibi duygular yaşanması olmadığını, üzüntü, öfke gibi duyguların da yaşanması ve kolaylıkla ifade edilebilmesi gerektiğini belirtir. Kültürel ve toplumsal özellikler ailenin duygusal tepkilerini ifade etme ve belirlemede önemli rol oynar. Aile bireyleri duygusal tepkilerini sözel ve sözel olmayan yollarla ifade ederler. Sağlıklı ailede duygusal tepkiler birilerini suçlamadan ifade edilir. Olaylar karşısında herkesin farklı duygularının olması normal karşılanır. Nasıl hissedilmesi veya nasıl tepkiler verileceği normlarla belirlenmemiştir. Ebeveynler çocuklarını şefkatle kucaklar, onların neler yaşadığını, neden böyle hissettiğini anlamak için çabalar. Çocuğu ile ilgilenir, onun sorunlarını küçümsemez, önemser. Böyle bir aile ortamında çocuk sevildiğini ve değer gördüğünü hisseder. Ailesine, kendisine ve çevresindeki diğer kişilerle duygusal bağ kurar, onlara güvenir (Cori, 2010: s.119-121).

Ailedeki duygusal sorunlar, aile ilişkilerini ve duygusal bağı birbirleri arasındaki iletişimi etkileyen daha karmaşık sorunlardır. Pratik sorunların çözümlenmesi, duygusal sorunların çözümlenmesinden daha kolaydır. Pratik sorunlar somuttur. Oysa duygusal sorunlar daha iç içe geçmiş ve karmaşık yapıda olabilir. Aile içinde oluşan tüm değişimler ailenin bütün üyelerini farklı derecelerde de olsa mutlaka etkilemektedir. Değişen durumlar sonrasında duygular hakkında konuşulması, üyelerin birbirlerini dinlemesi, anlamaya çalışmaları bu değişim sürecini aile birliği içerisinde kalarak daha kolay atlatmak açısından da oldukça önemli ve gereklidir (Cüceloğlu, 1994: s.71-73).

Aile işlevlerinin “sağlıklı” veya “sağlıksız” olması için bir başka kriter ise, aile üyelerinin oynadıkları rolleridir. Bu roller aynı zamanda ailenin yapısını da tanımlar. Çocuklarla ilgilenme, yemek, temizlik, alış veriş gibi rollerin eşler ve diğer aile üyeleri arasında dağılımı, birbirleriyle işbirliği ve yardımlaşmaları ailenin sağlığı üzerinde manidar etkilere sahiptirler. Orta sınıf ailelerde “iyi organize olmuş uyumluluk, cinsiyet rollerinde geleneksellik, rollerde esneklik ve rol paylaşımı” gibi özellikler erkek eşin sağlığı ile; “iyi derecede uyumluluk ve farklılaşmış paylaşım” kadın eşin sağlığı üzerinde manidar korelasyonlu değişkenler olduğu tespit edilmiştir (Fisher, Ranson, Terry ve Burge, 1992, s. 39; aktaran Gladding 2012).

Aile içi roller ve sorumluluklar evle ilgili yapılacak olan işlerin nasıl paylaşılıp yapılacağını belirleyen davranışlar olarak tanımlanabilir. Anne babalık ve ebeveynlik rolü çok keyifli aynı zamanda çok yorucu ve zorlayıcıdır. Ailedeki işlevlerin sağlıklı yürütülebilmesi için ebeveynlerin çocuklarına karşı tutarlı bir tutum içinde olmaları, davranışları ile çocuklarına doğru örnek olmaları önemlidir. Bunun yanında sağlıklı ailelerde, her üyenin yapabileceği görev ve sorumlulukları demokratik ve eşit şekilde paylaşılmıştır (Cüceloğlu, 1994: 60).

Ailedeki işlevselliği etkilemesi açısından önceki nesillerden aktarılan ve cinsiyete dayalı roller de dikkat çekicidir. Ailelerin geleneksel özellikleri arttıkça, kız ve erkek üyelerden beklentileri keskinleşmektedir. Günümüzde ailelerin bu tutumu değişmekte, rol ve görev dağılımında cinsiyet ayrımı yapılmaması ebeveynlere vurgulanmaktadır. Bulaşık, temizlik gibi görevlerin sadece kız çocuklarına değil erkek çocuklara da verilmesi vurgulanmaktadır (Gladding, 2012: 35). Roller arasındaki böylesine keskin sınırlar yanında rollerdeki belirsizlikler de sorun kaynağı olabilir. Geleneksel yapıdaki bir ailede, baba-çocuk

arasındaki ilişki oldukça sınırlıdır. Anne çocuklar için sevgi ve kabul kaynağı iken baba korkulan ve çekinilen otorite kaynağıdır. Ailedeki rollerin paylaşımı farklı kültürlerde farklı özellikler taşıyabilir. Ailedeki rol dağılımını ve işlevselliği belirleyen faktör, bireylerin içinde yaşadıkları kültür yanında bir önceki kuşaktan aktarılan rollerdir. Ancak günümüzde hızlı değişimin etkisiyle babalar da ev işlerinde daha çok sorumluluk almaktadırlar (Cüceloğlu, 1994: 62-64).

Ailenin işlevlerini etkileyen bir başka faktör ise Epstein ve Bishop (1983)'a göre aile bireylerinin birbirleriyle ilgilenmeleri, birbirlerine duygusal destek vermeleri yani duygusal katılımdır. Ailedeki bireylerin duygusal katılımı çeşitli düzeylerde olabilir. Bunlar:

a) **Katılım olmayabilir:** Böyle bir durumda aile bireylerinin birbirleriyle duygusal olarak ilgilenmeyip sadece kendi işlerini yürüttükleri gözlemlenir.

b) **Zorunlu katılım:** Aile bireylerinin birbirlerinin etkinliklerine katılımları ve birbirlerine karşı duygusal yatırımları oldukça sınırlıdır.

c) **Narsisistik katılım:** Ben merkezci düzeyde katılım vardır, yani kişi kendi duygusal gereksinimlerinin karşılanması, övülme, takdir edilme v.b. ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla diğeriyle ilgilenmektedir.

d) **Empatik katılım:** En sağlıklı katılım biçimi olarak ifade edilir. Bireyler birbirlerinin yaşamı ve etkinlikleriyle ilgili olarak derin bir şekilde empati yapabilme yeteneğindedirler. Bu bireylerin ve ailelerin aralarındaki duygusal bağları güçlüdür.

e) **Sembiyotik katılım:** Çoğunlukla iki ya da daha fazla aile bireyleri arasındaki sınırların bulanık ve ilişkilerin yoğun oluşuyla dikkati çeken katılımdır. Çoğunlukla ağır patolojiye ilişkin bir ipucu vermektedir.

Bu duygusal katılımlar içinde en sağlıklı empatik katılım, en sağlıksız ise sembiyotik katılımdır. Aile bireylerinin birbirlerinin etkinliklerine duygusal olarak katılmamaları sık görülür. Bireyler arasındaki ilişkinin özellikleri, katılım düzeyini de belirleyen önemli bir etmendir. Bazı ailelerde bir ya da daha çok birey arasında çok az ilişki bulunur ve bu özellik bireyler arası dayanışmayı sınırlar. Bazı ailelerde ise, ilişkiler öylesine yakındır ki bireylerin özerk davranabilme şansı olmaz (Epstein ve Bishop, 1983; aktaran Özakça 2009: 70-72). Bu nedenle aile içindeki ilişkilerin ve rollerin belirgin olması önem

kazanır. Günümüzde ebeveynlerin sıklıkla kullandıkları “Ben çocuğumla arkadaş gibiyim” aile içinde rollerin ve sınırların net olmamasının da işareti olabilir.

Aile işlevlerini etkileyen başka bir faktör de davranış kontrolüdür. Davranış kontrolü, aile bireylerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimidir. Niteliksel olarak bakıldığında ailelerde dört tarz kontrolün varlığı görülmektedir:

a) **Katı kontrol:** Kuralların katı olduğu, değişmez biçimde uygulandığı kontrol.

b) **Esnek kontrol:** Kuralların durumlar karşısında, ihtiyaç ve öncelikler doğrultusunda esneyebildiği, ailedeki her bireyin önemli olduğu kontrol.

c) **Gevşek kontrol:** Çok serbestliğe izin vermeyen gibi görünüp aslında sınırların ve kuralların önceden belirlenmemiş olduğu kontrol.

d) **Kaotik kontrol:** Aynı durum karşısında bile, her seferinde farklı uygulanan, kuralların önceden belirlenmediği kontroldür.

Yukarıda açıklanan kontrol kalıplarını sağlıklı olandan, sağlıksız olana doğru sıraladığımızda; ilk sırayı esnek kontrol alır, bunu katı, gevşek ve kaotik kontrol izler. Aile içinde herkesin uyması gereken belirlenmiş kuralların olmayışı kadar aşırı katı kuralların bulunması da aile işlevselliği açısından sorun yaratmaktadır. Kuralların aile bireylerinin, özellikle de çocukların yaşına uygun olması, aile bireylerinin gelişimsel dönemlerine ve ihtiyaçlarına göre değişik yapılabilecek esneklikte olması yanında kuralların bireylerin haklarını koruyucu olduğu anlayışının öğretilmesi sonucunda bireylerin hem aile içinde hem de toplumsal alanlardaki kurallara uyması mümkün olmaktadır (Epstein ve Bishop, 1983; aktaran Özakça 2009: 74-76).

Her aile, kendi sistemini oluşturması nedeniyle biricikliğini korur. Aile işlevlerindeki bozulmalar çoğunlukla bireylerin rol, iletişim, davranış kontrolü, duygusal tepki vermedeki sıkıntıları sebebiyle meydana gelmektedir. Bu alandaki bozulmalar, ailenin krizler karşısındaki duruşunu da etkilemektedir. Yaşamsal olaylar karşısında ailenin yaşam döngülerinde gerekli olan esnekliği ve kabullenışı sağlayamaması, ailede bir kriz durumu oluşturmakta bu durum da aile işlevlerinde bozulmaya neden oluşturabilmektedir (Aktaran, Fırsıloğlu, 2007).

Yukarıda açıklamaya çalışıldığı üzere; ailelerin işlevine göre, sağlıklı veya sağlıklı olarak tanımlanmasında ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme sürecinde, çeşitli etkenlerle farklı tutumlar sergilemeleri, çocuklarının kişilik yapılarının oluşumunda önemli ve belirleyici olmaktadır. Bu doğrultuda aile işlevlerini etkilediği düşünülen diğer etmenler ise şöyle açıklanabilir;

2.6.1. Aile İşlevlerini Etkileyebilecek Etmenler

Ailenin yaşam koşulları karşısındaki değişimleri bazen kişilerin kendi içlerindeki değişimleriyle paralel olabilir. Bazen ise ailenin bütünlüğünü koruyabilmesi, işlevselliğini sürekli sağlaması bazı koşullarda veya durumlarda ise zor olabilir. Sistemik aile terapisindeki anlayış, ailenin yapı ve düzenine bütün olarak bakmak ve değerlendirmeye odaklanmıştır (Oleary, 2004).

Satir (1964), Aile Sistem Yaklaşımında, ailenin birbirini etkileyen ve birbirinden olumlu ya da olumsuz olarak etkilenen bir sistem olduğunu açıklarken ailelerin işlevselliğini açık ve kapalı sistemler olarak şu şekilde değerlendirir: Açık ve kapalı sistemler arasındaki temel fark, hem aile içindeki hem de aile dışındaki değişimler karşısında aile bireylerinin verdikleri tepkileri farklı olacaktır. Açık sistem, aile içindeki bireyler arası bağlılığın, açık ve duyarlı iletişimin bulunduğu, kuralların esnek bir biçimde korunduğu bir sistemdir. Bu yapılanmada, üyelerin bireysel ve kendi içindeki gelişimi için uğraşılır, aile bireylerindeki değişim ve gelişim aile bireyleri tarafından olumlu ve normal, olması gereken olarak algılanır. Diğer taraftan kapalı sistem ise; bireylerin gelişimini engelleyici bir yapı vardır, iletişim kapalı veya çoğunlukla suçlayıcı olup, kurallar katıdır. Kapalı sistemde ailedeki bireylerin öz değerlerini geliştirmeye önem verilmez, bunun yerine güce önem verilir, değişim ise kabul edilmez. Çünkü değişimden korkulmaktadır. Açık sistemlere sahip olan aileler işlevsel olup, karşılaştıkları sorunları gerçekçi olarak ve doğru bir şekilde değerlendirerek farklı çözüm yolları üretebilirler. Kapalı sistemlere sahip olan aileler ise işlevsel olmayan yapıda olup, bireylerin öz güvenleri düşüktür, ailedeki diğer bireylere hatta aile dışındaki bireylere de güvensizdirler. Aileler karşılaştıkları sorunların çözümüne değil, ulaşılması yüksek hayallerin peşinden giderek sahip oldukları enerjilerini tüketirler. Mutsuz ve huzursuzdurlar. Yaşadıkları evde, konuşma tonları veya beden dillerinden de bu kolaylıkla anlaşılır (Satir, 2001; aktaran Fışıloğlu ve Durak 2007).

Ailenin yapısından başka aile işlevlerini etkileyen temel nitelikleri ise şöyle açıklanabilir;

2.6.1.1.Ailenin Temel Nitelikler

Her birey ailesinin ve doğup büyüdüğü sosyo-ekonomik çevrenin, kültürün bir yansımasıdır. Her çevrede kabul gören davranış normları birbirinden farklı olabilir. Farklı sosyo-ekonomik gruplar, kültürel ve toplumsal konularda da farklı görüşlere sahiptirler. Bu nedenle evlilik birliğinin ve işlevselliğin sürmesinde önemli olan bir faktör de eşlerin eğitim düzeylerinde dengenin olmasıdır. Eğitim ve kültürel düzeylerinin farklı olması, olaylara bakış açılarında farklılık yanında sorun çözme becerilerinde, düşünme ve iletişim becerilerinde de farklılıklara neden olabilir (Aktaran Çakıcı, 2006: 27).

Evliliklerde çiftler arasındaki uyumu etkileyen bir başka faktör ise, eşlerin evlenme yaşlarıdır. Erken yaşlarda yapılan evliliklerde eşlerin yaşamlarını yönetebilecek ortak bir felsefeye sahip olmamaları ilerleyen günlerde evlilikte geçimsizliğe ve çeşitli iletişim sorunlarına neden olabilmektedir. Erken yaşlardaki evliliklerde eş seçiminin genellikle fiziksel beğeni etkisiyle olduğu, ancak evlilikten beklentilerin ilerleyen yıllarda değişmesiyle çiftler arasında uyumsuzlukların başladığı görülmektedir. Bireylerin belli bir olgunluğa ulaşıp evlenmeleri aile temelinin sağlam olması için oldukça önemlidir (Özgüven 2017).

Bunların dışında evlilikteki başarıyı Beavers (1985) şöyle açıklamıştır: Dialog kurabilme, kişisel tercihlere ve duygulara karşı saygı, sıcaklık, yakınlık ve mizah duygusunun olmaması. Şiddetli derecede evlilik ve ailedeki işlev bozukluğunu ise şöyle açıklar; zayıf sınırlar, karmaşa, kalıplaşmış davranışlar, esnekliğin olmaması, umutsuzluk, olumsuz algılama (Aktaran Gladding, 2012 : 41).

2.6.1.2. Aile İçi İlişkiler

Çift terapisinin etkili olabilmesi için partnerlerin davranışları yanında birbirlerine ilişkin bakış açıları ve ilişki örüntülerine odaklanmak gerekir. Çiftler öncelikler konusunda fikir ayrılıkları sonucunda ilişkilerinde sorun yaşarlar. Danışmaya gelmelerinin nedenlerinden birisi de bu durumdur (Blow ve Hartnett, 2005 : Aktaran, Gladding 2012: 173). Aile içi ilişkiler, aile üyelerinin birbirleri ile olan etkileşim, paylaşımlarının anlaşılmasında önemlidir. Ayrıca ailenin işlevsel olarak sağlıklı veya sağlıklı olmamasının da göstergesidir. Aile içinde güvene dayalı iletişimin olması yanında karşılıklı sevgi, saygı, hoşgörü, kabul ve işbirliğinin olması da işlevsellik açısından önemlidir. Aile üyelerinin görev ve sorumlulukları paylaşması aynı zamanda aile birliğini güçlendiren önemli bir etkidir (Aktaran, Çakıcı 2006: 28).

Aile işlevleri günümüzde ekonomik faaliyetlerin çeşitli olması ve aile içindeki liderlik konumları itibariyle değişime uğramaktadır. Özellikle günümüzde, kırsal kesimden kente göç eden ve ekonomik açıdan zorunlu olarak kadının iş yaşamında çalışmaya başlamasıyla, aile ekonomisine katkıda bulunması sonucunda aile içindeki rollerinin değişmesi beklenen kadın halen iş ve sosyal yaşam yanında aile yaşamının da pek çok sorumluluğunu almaktadır.

Eşler arasındaki uyum ve işbirliği, duyguların ifade edilme şekli, aile içindeki çatışmalar, eşlerin çocukların eğitimindeki tutum farklılıkları, cinsel yaşamdaki uyum, ailenin gelir kaynakları, ihtiyaçların karşılanması, eğitim durumlarının denk olması gibi bazı değişkenler de aile ilişkilerini ve evliliklerdeki uyum düzeylerini etkileyen faktörlerdir (Aktaran Özakça 2009: 58).

Aile terapisti olarak uzun yıllar boyunca çalışmalar yapan Satir, çalışmaları sonucunda, aile yaşamında ortak olarak dört temeli şöyle belirtir:

- 1- Kişinin kendisi hakkında sahip olduğu duygular ve fikirler; diğer bir ifadeyle özdeğer,
- 2- İnsanların birbirlerine bir şeyler anlatmak, paylaşmak için kullandıkları yöntemler, diğer bir ifadeyle iletişim,
- 3- İnsanların nasıl hissedip davranacaklarını belirleyen kurallar, yani aile sistemi,
- 4- İnsanların aile dışındaki başka kişiler ve kuruluşlarla temas kurma yöntemleri, diğer bir ifadeyle toplumsal bağ.

Yukarda belirtilen dört temel çerçevesinde bütün *sorunlu ailelerde* ortak olarak görülen özellikler şunlardır ;

- Özdeğer düşüktür,
- İletişim dolaylıdır ve dürüstçe değildir,
- Kurallar katı, tartışma kabul etmez ve değişmez özelliktedir,
- Ailenin toplumla ilişkileri suçlayıcı ve korku doludur.

Satir yukarıda belirtilen dört temel çerçevesinde bütün *kendi potansiyellerini geliştiren ailelerde* görülen ortak özellikleri ise şöyle sıralar;

- Özdeğer yüksektir,
- İletişim doğrudan, açık ve net, dürüsttür,
- Kurallar esnek, insanca, şartlara göre değişebilir yapıdadır,
- Toplumsal bağ açık, ümit verici ve seçme hakkına dayanmaktadır.

İnsanlar genellikle içinde büyüdükleri ailedeki özelliklere benzer evlilikler yaparlar. Bu durumun kalıtımla değil aşinalıkla ilgisi vardır. Sevgi, evliliği başlatan duygudur. Sevgi duygusunun devam etmesi ve gelişmesi için beslenmesi gereklidir. Bu ise ancak bireyin özdeğer duygusu ile bağlantılıdır (Satir, 1988: 21-28).

Bu nedenle özellikle, ilk altı yıl çocuğun özgüveni aile tarafından şekillendirilmesi açısından önemlidir. Bu süreçte ebeveynin kullandığı her kelime, yüz ifadesi, mimik veya yaptığı hareket çocuğa özdeğeri hakkında bir mesaj verir. Bunun dışında beden dilimiz ve hareketlerimiz, düşünce ve duygularımızı da yansıtır. Kendi değerimizi bilip, kendimizi sevdiğimizde, enerjimiz artar. Kendini sevmek, kendine değer vermek, başkalarını da aynı derecede sevebilmeyi getirir. Kendini sevmemek ise duygusal köleliği getirir. Ebeveynlerin karşılaştırmalara dayanarak çocuk yetiştirmeleri çocuklarındaki özgüven eksikliğinin temel nedenidir (Satir, 1988: 33-35).

Satir, “*sorunlu ailenin*” atmosferini fark etmenin kolay olduğunu, bu ailelerde sıkça yaşanan sorunlar yanında ilişkilerin bozuk olduğunu belirtir. Bu aile üyelerinin özelliklerini ise şöyle sıralar;

- Herkes donmuş gibidir,
- İnsanlar bıkkın ve sikkindir
- Bedenleri gergin veya kaskatıdır
- Yüzleri donuk, üzgün ya da ifadesizdir
- Gözler yere dönük veya arkanızdaki bir noktaya dikilmiştir
- Sesler yüksek ve tiz perdeden veya çok az duyulacak düzeydedir
- Aile üyelerinin birbirlerinden hoşlanmadıkları gözlenir
- Aile üyelerinin hepsinin bedensel rahatsızlıkları vardır (Satir, 1988: 4-5).

Sorunlu aileler, sorunlu bireyler yetiştirirler. Bunun tersi olan “*eğitici ailenin*” özellikleri ise şöyledir:

- Ailede olumlu bir enerji ve canlılık vardır, bu canlılık terapist olarak sizi de içine alır

- Bedenler rahat, yüz ifadeleri gevşektir
- İnsanların birbirleriyle ilişkilerinde bir uyum, akıcılık vardır
- Birbirlerinin gözlerine bakarlar
- Kendinden emin, net sesle konuşurlar

Birbirlerine hislerini ve duygularını kolayca söyleyebilirler, hayal kırıklıkları, korku, acı, öfke de kolaylıkla ve açıkça konuşulur. Bunun yanında neşe ve başarı da konuşulur ve paylaşılır. Ör: Çocuk evde düştü ve bir bardak kırdı. Sorunlu ailede bu durum azarlama, nutuk belki de dayakla sonuçlanır. Eğitici ailede ise, “Bir yerini kestin mi? Ben sana başka bir bardak alırım. Sanırım bardak, iki elinle birden tutmadığın için düştü” şeklinde yapıcı bir tutum vardır. Olay cezalandırma nedeni olmak yerine eğitim amaçlı kullanılır. Böylelikle çocuğun özdeğeri sorgulanmak yerine güçlendirilmiş olur (Satir, 2001: 40-45).

Aile içi ilişkilerin önemini açıklayan bir başka araştırmada ise Robin ve Foster (1989), ergenin anne babası ile olan iletişim ve ilişkilerinin, fırtınalı bir süreç olarak da tanımlanan ergenlik döneminde olumlu yönde etkisi olduğunu belirtirler. Ergenlik dönemi duygusal açıdan ergen için tam bir karmaşadır. Bu karmaşaya anne-baba ile yaşanan olumsuz ilişkiler eklendiğinde, ergenin duygusal karmaşası yanında çeşitli kaygıları da artmaktadır (Gullato ve Adams, 2005; aktaran Ateş ve Akbaş 2012).

Noller ve Callan (1991)’ a göre, ergenin ergenlik dönemini sağlıklı bir biçimde tamamlayabilmesinde etkili olan aile özellikleri şunlardır; ergenin özerkliğinin ve bağımsızlığının desteklenmesi, ebeveynlerin ergeni kontrol düzeyleri, aile içi kuralların ve sınırların belirgin olması, ergene verilen sevgi ve desteğin niteliği. Ergenlik dönemine ilişkin gelişimsel görevler, özerkliğin desteklendiği, ebeveynlerin ergen üzerindeki kontrolünün makul düzeyde olduğu, aile içi çatışmaların az, aile bireylerinin hissettikleri sevgi ve destek düzeyinin yüksek olduğu aile ortamlarında başarılı bir biçimde tamamlanabilir (Noller P., Callan V., 1991).

Gelişimsel bir süreç olan ergenlik dönemi, ergenin kendi bedenine uyum sağlaması, duygularını tanıması, bağımsız olmama ihtiyacı yanında anne ve babasının kendisine rehberlik yapmasına yoğun olarak ihtiyaç duyduğu bir süreçtir. Anne baba ise, çocuğunu tanımakta, onunla iletişim kurmakta beraber etkinlik yapmakta zorlanmaktadır. Bu dönemde ebeveynler çocuklarının büyüdüğünü kabul etmeli, onlarla iletişim kurarken ve kural oluştururken kendi duygu ve ihtiyaçlarını vurgulamaya dikkat etmelidirler.

Aile sistemi içinde ergenin değişmesi diğer aile üyelerini de etkilemektedir. Sistemin işlevselliğini artırmak amacıyla, kurallar, görev ve sorumluluklar yeniden oluşturulmalı, düzenlenmelidir. Kurallar ergenin üzerinde güç oluşturmak amacıyla belirlenmemeli, tersine onun kendisini tanıması ve sorumluluk alması yanında ebeveynleri birlikte etkinlikler yapmasını sağlayıcı olmalıdır.

Otoriteye karşı olmak, söz dinlememek, sıklıkla anne babayı eleştirmek ve eksik bulmak ergenin başlıca tutumlarıdır. Anne baba ergene hemen tepki vermeyerek, sıklıkla kuralların amaçlarını ve nedenlerini açıklayarak ve ergeni anlamaya çalışarak, sabırlı davranarak, onun istek ve beklentilerine karşı duyarlı olarak ailedeki dengeyi sürdürebilir. İşlevsel davranmayı başaramayan ailede ergenlik süreci, bir güç savaşına dönüşmektedir. Bu ailedeki ebeveynler katı tutum içinde olup, değişime karşı da dirençlidirler. Çoğunlukla ergenin isteklerine direnir, sürekli olarak onu eleştirirler (Kulaksızoğlu, 2002).

Yapılan araştırmalar, ergen yetiştirmenin genel olarak zor olduğu görüşünü desteklemektedir. Olson ve meslektaşları (1983), bir çalışmalarında aile yaşam döngüsü içinde yer alan süreçlerden biri olan ergenlik döneminin (13-20 yaş), en stresli aşama olduğunu buldular. Özellikle aile işlevselliğinin en zorlandığı süreç olan ergenlik döneminde aileler, ergenlerin kendi yetenek ve rollerini keşfetmelerinde oldukça önemli rol oynamaktadır (Noller ve Callan, 1991).

Bireyler gibi aileler de yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkabildikleri için esnek sayılabilirler. Özellikle son on yılda bu konuda yapılan araştırmalar artmaktadır (Stinnett ve DeFrain, 1985). Ailenin dayanıklılığı, genel eğilim ve aile güçleri ile ailenin sahip olduğu kaynakların varlığıdır (Karpel, 1986). Ailenin sağlıklı olması, psikolojisinin iyi olması ve işlevselliğinde etkilidir (Aktaran, Patterson, 2004).

1960' lı yılların sonlarından bu yana hızlı toplumsal değişimin bir sonucu olarak "gençlik sorunları" adı verilen bir olgu dünyanın çeşitli ülkelerinde kaygı yaratmaktadır. Kurumlar ve değer yargılarının değişmesi, dünyanın her yanından anında alınan bilgilerin yoğun olması sonucunda ergenin de kaygı yaşaması normaldir. Ergen bir taraftan kim olduğunu sorgularken, öte yandan toplumun kendisinden ne beklediği çelişkisini yoğun olarak yaşar. Fenomenolojik olarak gençlik, dünyaya yabancılaşma duygusuyla, her şeyi yapabilecek derecede güçlü olma duygusu arasında gider gelir. Korku, kaygı, sevinç, üzüntü ve öfke yanında duygularındaki dalgalanmalar nedeniyle depresif olabilir. Depresyondan çıkmak istediğinden hızlı düşünür, hareketlidir, huzursuzluğunu gidermek için hızlı araba

kullanır veya ilaç ve alkol kullanır (Geçtan, 1992: 95-99). Veya yalnız kalmak ister, arkadaş ve ebeveynleri dahil kimsenin kendisini anlamadığı duygusuna sahiptir. Bu nedenle ergen özellikle çevresinde kendisine güvenecek, cesaret verecek, davranış ve duygu karmaşasını anlamasına yardımcı olacak ebeveynlere ihtiyaç duyar. Böylelikle ergen, kendisini ifade ederek, duygularını tanıyarak kendisine ait kimlik ve kişilik geliştirebilir. Anne-baba desteğinden ve rehberliğinden yoksun olan ergen ise kaygı, korku, öfke ve yalnızlık duygularını daha yoğun yaşamakta, sağlıklı ve dengeli olamamaktadır (Kulaksızoğlu, 2002).

Eşler arasındaki ilişki ve iletişimin sağlıklı ve dengeli olması da ergen için önemlidir. Bu durum aile işlevleri açısından önemli ve gereklidir. Her dönemin ihtiyaçları ve özellikleri farklı olduğundan aileler esnek, çözüm odaklı ve demokratik tutum içinde olmalıdırlar. Eşlerin tutumlarındaki bu tutarlılık, aile bireylerinin ruhsal sağlığı ve ailenin işlevselliğini sürdürmesi açısından da önemlidir.

2.6.1.3. Ailede Ruhsal Sorunlar

Ailede ruhsal sorunu olan bir bireyin olması, aile işlevlerini genellikle olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bireyler sorumluluk almak istememekte, veya aldıkları sorumlulukları yerine getiremediklerinden ailedeki denge bozulmaktadır. Bu durumda ailedeki diğer kişilerin sorumluluklarının artması yanında, sağlıklı olan bireylerin evlilikteki doyumları düşmektedir. Aile içindeki rol ve görev paylaşımında her üyeye eşit veya yapabilecekleri roller verilmemesi sonucunda ise, ailedeki işlevselliğin etkilendiği gözlenmektedir (Bulut, 1993).

Spiegel, Herbert ve Shainess (1963), yaptıkları bir araştırmada bir kadının anne olduğu zaman göstereceği davranışlarında, yaşamının ilk yıllarında kendi annesi ile olan ilişkisinden etkilendiğini göstermişlerdir. Yaşamlarının ilk yıllarında fiziksel ihtiyaçlarının dışında, kendi annesi ile duygusal yakınlık kuramayan kişilerin, yetişkin yaşamlarında çocuklarına karşı genellikle katı ve zorlayıcı davranışlar içinde oldukları görülmüştür. Yeni anne olan kadın iki ayrı özdeşim yapmak durumundadır: kendi gereksinimlerini karşılayabilmek için kendi annesi ile özdeşleşmek ve bakımını üstlenebilmek için bebeğiyle özdeşleşmek. Yeni anne olan, özellikle genç yaşta çocuk doğuran kadınların özellikle ilk çocuklarını dünyaya getirdiklerinde, kendilerine de annelik yapılmasına gereksinim duydukları bilinmektedir. Bu dönemde erkek olan eşin sevgi, yakınlık göstermemesinin, eşinin bu ihtiyacını bir yük olarak algılamasının sonucunda, genç annede anksiyete düzeyi

yükselerek psikoza kadar varabilen çeşitli ruhsal bozukların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Arieti, 1960: Aktaran Geçtan 1993: 106-108).

Jasmin Lee Cori (2015), çocukluk döneminde çeşitli ihtiyaçları ihmal edilmiş olan yetişkinlerle çalışan bir terapisttir ve bu durumu şöyle belirtmektedir: Annelik tam olarak kendini adamayı gerektirir. Eğer sizin çocukluğunuzdan itibaren duygusal anlamda karşılanmamış ihtiyaçlarınız varsa, bebeğinize kendinizi adamanız hiç kolay değildir. Nasıl birisi olduğumuz, kendimizi nasıl gördüğümüz, kendimize saygımız, ilişkiyle ilgili bilinç altı inanışlarımız tüm bunlar güçlü bir etkiyle annemiz tarafından, onunla aramızdaki etkileşim sürecinde oluşur. Bu temel yapıtaşı, kişiliğimizi ve benliğimizi besleyebilir veya zehirleyebilir. Annemizle olan etkileşimimizde, annemizin bize ne yaptığı çok kritik değildir, daha çok enerji dolu varlığı ve sevgisi önemlidir. Anne gerçekten ve sevgi dolu olarak oradaysa bu bebek için süten çok daha fazla oranda besleyicidir. Anne fiziksel olarak orada ancak duygusal olarak yoksa, bebek sütü almaya hakkının olmadığını dahi hissedebilir (Cori, 2015 : 81-82).

Çalışmalarını bu konuda yoğunlaştıran bir başka psikanalist Winnicott (1998), ise bu durumu, annenin çok donanımlı olmasının gerekmediği, “*yeterince iyi annelik*” yapmış olmasının çocuğun duygusal olarak sağlıklı olması için yeterli olduğunu belirtmektedir (Winnicott, 1998).

Kendilikle ilgili çalışmalar yapan Kohut (1971)’e göre; annenin bebeğin doğumundan sonraki ilk evrelerinde ruhsal fiziksel ihtiyaçlarını karşılaması ya da bu ihtiyaçlarını görmezden gelmesi bebekteki kendilik bozukluğunun önemli bir sebebidir. Bebeğin anneye en bağlı olduğu ilk evrelerini sağlıklı bir biçimde geçirmesi, ihtiyaçlarının zamanında ve yeterli ölçüde karşılanması temel güven duygusuna sahip olmasını sağladığı gibi sağlıklı bir kişilik yapısı oluşması için önemli ve gereklidir. Anneyle kurulan sağlıklı ilişkide, bebeğin iç dünyasında olumlu yaşantı anıları birikirken kendisinin önemli, değerli, seilmeyi ve bakımı hak eden bir varlık olduğu duygu ve inancı gelişecektir. Bu süreç sonunda ise *öz değerlilik* duygusu ve *kendilik saygısı*nda olumlu yönde bir gelişim olacaktır (Bolat, Y., Ülker, M., Göloğlu, C. ; 2016).

Bunlar dışında Aile Değerlendirme Ölçeği (A.D.Ö.) ile yapılan çalışmalara bakıldığında; üyelerinde, her hangi bir ruhsal sorunu bulunan ailelerin, bulunmayan ailelere göre daha az işlevsel ve daha az sağlıklı oldukları bulunmuştur. Bu tür sağlıksız ailelerde, iletişim ve davranış kontrolü ailenin bütün bireyleri tarafından sıklıkla yakınılan işlevlerdir.

Duyguların uygun şekilde ifade edilmemesi, eşlerin birbirini dinlemeyerek suçlaması sonucunda ailedeki bireylerin birbirine güvenmemesi iletişim sorununun göstergesidir. Aile üyelerinin kurallara uymaması, davranışlarının tutarlı olmaması, birbirlerine saygı göstermemeleri sonucunda ailenin ortak bir disiplin sağlamada zorlanması davranış kontrolü sorununun göstergesidir. Bu iki alanda görülen sağlıklı davranış ve tutumların ailedeki her bireyi etkilemesi sonucunda hem ailenin hem de bireylerin işlevsellikleri azalabilir (Büküşoğlu ve ark. 2001; aktaran Savi 2008: 85).

Ergenlik döneminde genç, ailesinin denetiminden şikayet ederken diğer yandan da ailesinden duygusal olarak ayrılmak istemekte, dolayısıyla yaşadığı çatışmalar çoğunlukla ailesiyle olan ilişkilerine odaklanmaktadır. Kendi benliği ile toplumsal normlar ve kurallar arasındaki çatışması da devam etmektedir. Jung (1964), bu durumu bireyleşme olarak şu şekilde tanımlar; toplumsal gerçeklerin farkında olup, onlara bazen karşı çıkarak bazen kabul ederek baş edebilme durumudur. Ergenlik sürecinde yaşanan çeşitli psikolojik güçlükler sonucunda depresyon, intihar düşünceleri, kendine veya topluma yabancılaşma gibi normaldışı davranışlar görülebilir (Geçtan, 1993: 97-99).

Stresli koşullardaki aileler hakkında yapılan araştırmalarda, gençlik döneminde ergenlerin, ailede iletişim sorunları ve problem çözmede güçlük yaşamaları sonrasında intihar düşünceleri veya girişimleri gibi daha az etkili başa çıkma mekanizmaları kullandıkları bulunmuştur. Bu durumda etkili bir müdahale için bireyselleşmeyi sağlayarak, gencin sorunla başa çıkma becerilerini desteklemek, ailenin esnekliğini desteklemek ve böylelikle ailedeki işlevselliği güçlendirmenin önemli olduğu görülmüştür (Ylven, R., Akesson, E., Granlud, M. : 2006).

2.6.1.4. Ailede Özü/Kronik Hastalığı Bulunan Üyenin Varlığı

Ailede kronik bir rahatsızlık, bedensel veya zihinsel özü olan bir aile üyesinin olması da aile içindeki mevcut dengeyi bozan ve etkileyen bir durumdur. Bu durum aile içinde çeşitli sorunlar yaratmakla birlikte aile ve aile üyelerinin iş, sosyal, duygusal alanlarında çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bunun sonucunda da aile işlevleri sağlıklı olmaya başlamaktadır. Ailenin görev paylaşımı ve aile içindeki rol dağılımı yanında; üyelerin ilişkilerinde görülen katılık, iletişim veya iletişimsizlik gibi faktörler, üyelerin her türlü ihtiyaçların karşılanmasını ve probleme yaklaşım ve çözme biçimlerini etkilemektedir. Bunun dışında kronik hastalığı kabullenmek, aile içinde dengeyi yeniden oluşturmak için gerekli olan işbirliği ve etkileşimi sağlamak, hastalıkla baş etme kapasiteleri yanında

işbölümünü yeniden yapılandırmaları sonucunda ancak, aile işlevleri olumsuz yönde etkilenmeyecektir (Aktaran Özakça 2009 : 61).

Kronik bir hastalığı olan çocuğun anne babasında ilk tepki hastalığı inkar etmek yani kabullenmekte zorlanmaktır. Bu ebeveynlerde en sık görülen duygular ise; çaresizlik, suçluluk, anne babalık becerilerinde kendilerine duydukları güvenin azalması, eşinden ve diğer çocuklardan duygusal olarak uzaklaşma, ölüm ile yüzleşme ve çocuğun ölümü ile başa çıkamayacakları korkusudur. Çocuğa kronik hastalık tanısı konması, aile için stres verici bir olaydır. Bu nedenle, ailenin kronik hastalık ve bu durumla yaşamlarına devam etmek ve uyum sağlayabilmesi; hem aile, hem de aile dışında ulaşabilecekleri sosyal destek kaynakların varlığına ve etkin olmalarına bağlıdır (Evgin, 2013).

Son yıllarda çok sık görülen kronik hastalıklardan birisi de meme kanseridir. Özellikle cerrahi müdahale sonrasında eşler iki önemli sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Bunlar; Mastektomi sonrası beden imajının bozulmasına bağlı olarak eşi ile olan ilişki ve iletişimin bozulması, hastanın eve döndükten belirli bir süre ev içindeki sorumluluklarını yerine getirememesi nedeniyle kendini yetersiz hissetmesi kadar geniş kapsamdadır. Bu süreçte çoğunlukla, ailedeki kız çocukları evde annelerinin rollerini üstlenmektedir. Yapılan araştırmalarda bu sorumluluğun, kız çocuklarında anksiyeteye neden olduğunu bunun yanı sıra kendilerinin de risk altında oldukları düşüncesi sonucunda yoğun korku ve kaygı duygusu yaşadıkları bulunmuştur (Özbaş, 2005).

Bu nedenle ani olarak ortaya çıkan hastalık durumlarında aile yaşamında bir *kriz evresi* yaşanır. Bu evrede aile üyelerinin hastalığa ilişkin algılarını ortaya çıkarmak, bu konudaki kaygı ve endişelerini konuşmak, konuşabilmeleri aile işlevleri açısından oldukça önemlidir(Sperry, 2009). Kriz evresi sonrasında hastanın rahatsızlığını kabullenmesi, tedaviye odaklanmasını kapsayan *Stabilizasyon evresi* gelir. Hastanın rahatsızlık öncesindeki durumuna ilişkin yas tepkileri yerine tedavi için çabalaması ve buna odaklanmasını içeren *çözüm evresi hastalık tedavi sonrasında yerini entegrasyon evresine* bırakır. Bu nedenle ailelerle çalışırken aile danışmanları ve terapistler hastalık sürecini anlatan kişi ve aileye, ailenin şimdiki işleyişini, hastalık sürecinde ailede meydana gelen aksaklıkları ele almalıdırlar. Aileyi daha işlevsel hale getirmek, aile ilişkileri ve sosyal desteği yeniden oluşturmak, hastalıkla baş etme süreçlerini vurgulayarak gelecek planları oluşturmalarında destek olmalıdırlar. Aile yaşam kalitesi, roller ve sorumluluklar yanı sıra ailenin sosyal yaşamı ve sosyal destekleri de bu süreçten etkilenir. Kronik hastalık sürecinden bazı aileler

daha da güçlenerek çıkarlar bazıları ise ayrılma ve boşanma ile (Sperry, 2009; aktaran Gladding 2012: 22-23)

Bu krizlerden biri de aile üyelerinden birinin kronik bir hastalığa yakalanması olabilir. Pek çok aile için kriz evresiyle başlayan ve kronik hale gelen hastalık, ailedeki tüm etkileşimi değiştirebilir. Bunun dışında hastalığı kabul etme süreci temel bir kriz nedeni olabilir. Örneğin annenin bu tür bir hastalığı tespit edildiğinde evdeki denge bozulmaktadır. Eğer ailede zaten roller belirgin değilse, bir görev paylaşımı yoksa hastalığın ve durumun kabullenışı katı olmakta, sıklıkla aile üyelerinde gerginlik ve öfke duygusu yoğun yaşanmaktadır. Bu durum kriz olarak algılanmakta ve duygusal olarak baş etme becerileri yetersiz kaldığında ailede duygusal bir dağılma yaşanmasına sebep olmaktadır (Acar, 2011:26).

Aile büyükleri olarak bu süreçte sorunlar karşısındaki tutumları ile de çocuklarına model olmalı ve sosyal yaşamdan uzaklaşma, alkol kullanma gibi kötü baş etme yöntemlerinden uzakta durmalıdırlar (Özbaş, A., 2005).

Ailede özürlü veya kronik hastalığı bulunan bir kişinin varlığı, ailede var olan dengeyi bozabilir. Aile üyelerinin iletişim becerisi ve duygusal bağının güçlü olması yanında sorun çözme becerilerinin de yardımıyla bu kriz durumu aile işlevselliğini daha da güçlendirerek atlatılabilir. Bu noktada ailenin ekonomik şartları da belirleyici olma özelliğindedir.

2.6.1.5. Ailenin Ekonomik Nitelikleri

Ekonomik durum aile yaşamını direkt etkileyen bir diğer unsurdur. Her ailenin sahip olduğu ekonomik kaynaklar farklıdır. Her ailenin ihtiyaçları da farklıdır. Ailenin önemli bir işlevi de, kişilerin yeme, içme, barınma ve yaşamı sürdürmek için gerekli olan temel fizyolojik ihtiyaçları zamanında ve yeterince karşılamaktır. Bununla birlikte ihtiyaçların çocuğun yaşı ve içinde yaşanılan sosyal çevreye göre değişeceği bilinmelidir. Eğer aile, aile bireylerinin değişen gereksinimlerini fark eder, destekleyerek karşılarsa aile ortamı, işlevsel olur böylelikle sahip olunan kaynaklar değişim ve gelişim için kullanılmış olacaktır (Aktaran Çakıcı, 2006: 30).

2.6.1.6. Ailenin Gelişimsel Niteliği (Aile Yaşam Döngüsü)

Aile yaşam döngüsü, aileyi bir sistem olarak gösteren, bir ailenin yaşamında önemli olan aşama ya da olaylar dizisinin bütünüdür. Başka bir deyişle, ailenin ilk kurulmasından

başlayan ve üyelerinin tamamını kaybedinceye kadar geçen zamanı kapsayan ve ailenin yaşadığı çeşitli gelişimsel ve yaşamsal dönemlerini kapsayan bir sistem bütünüdür (Turan, 1999; aktaran Özakça 2009: 74).

Aile yaşam döngüsü toplumsal ve kültürel bir olgudur ve ilk defa 1956 yılında Duvall tarafından formüle edilmiştir. Bireyin ve ailenin yaşam dönemleri iç içe bir yapı gösterir. Birinde olan olay ötekini de etkiler ve ondan etkilenir. Her ikisine de gelişimsel ve sistemik bakış açısıyla bakmak, ailelerle çalışan terapist ve danışmanlara birey ve ailenin dinamiklerini anlamak için daha geniş bir bakış açısı sunar (Gladding, 2012 : 21-27).

Duvall'ın geliştirdiği aile yaşam döngüsünde her dönemin gelişimsel görevleri vardır: Evlilikle yeni bir çekirdek aile sistemi kurulur, eşlerin aynı evi paylaşmaları ve birbirlerini tanımaları yanında her iki eşin geniş ailesiyle yaşanan zorluklar gündeme gelebilir. Eşlerin çocuk sahibi olmasıyla, eş olma yanında ebeveynlik sorumlulukları oluşur. Bu süreçte de geniş ailelerle ilişkilerin düzenlenmesi ve dengelenmesi önemlidir. Çocuklar büyüyerek okula başladıklarında ve ergen olmaya başladığında bazı çatışma ve aile içi gerginliklerle baş etmek, öte yandan yaşlanmakta olan ebeveynlerin sağlık sorunları oluşması bazı yeni sorumluluklar gerektirebilir. Çocukların evden ayrılması ile çiftler yeniden iki kişilik aile sistemine uyum sağlamak durumunda kalırlar. Kendi değişen ihtiyaçlarını fark etmek, kendisinden daha yaşlı ve genç olan kuşaklarla anlaşmak, iletişim içinde olmak kolay değildir. Bu süreçte ebeveynlerinin veya eşlerden birinin ölümü, ilerleyen yaşla birlikte ortaya çıkan sağlık sorunları ile baş etmek, emeklilik ve yaşlılığa uyum sağlamak gibi süreçleri kapsar (Gladding, 2012 : 21-27).

Aşağıda Tablo 1 'de Duvall'ın aile yaşam döngüsü düzeyleri detaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 1.*Duvall'ın Aile Yaşam Döngüsü Düzeyleri*

Ailenin Yaşam Döngüsü Düzeyi	Ailedeki Pozisyon	Ailenin Gelişimsel Görevleri	Düzeyin Süresi
Çocuksuz evli çiftler	Karı-Koca	Uyumlu ve doyum sağlayıcı bir evlilik oluşturmak.	2 yıl
Çocuklu aileler (30 aylık bebeğe sahip)	Karı-anne, koca-baba kız çocuk veya erkek çocuğu, yada her ikisi.	Çocuğun gelişimi için ona cesaret vermek.	2-5 yıl
Okulöncesi çocuğu olan aileler. (30 ay ve 6 yaş).	Karı-anne, koca-baba Kız çocuk-kız kardeş, Erkek çocuk-erkek kardeş	Çocuğa sevgi ve ilgi göstermek, ihtiyaçlarını Karşılama	3-5 yıl
Okula giden çocukları olan aileler. (6-13 yaş).	Karı-anne, koca-baba Kız çocuk-kız kardeş Erkek çocuk-erkek kardeş	Okul başarısı için çocuğu cesaretlendirmek. Okula giden çocuğu olan diğer ailelerle uyum sağlamak.	7yıl
Ergenlik çağında çocuğu olan aile (13-20 yaş).	Karı-anne, koca-baba Kız çocuk-kız kardeş Erkek çocuk-erkek kardeş	Yetişen çocukların ebeveynleri olarak ilgi ve kariyer oluşturmalarını sağlamak, sorumluluk vermek	7yıl
Değişen aile yapısı (İlk çocuk evden ayrılmış, son çocuk ayrılıyor).	Karı-anne-büyükanne Koca-baba-büyükbaba Kız çocuğu-kız kardeş-hala Erkek çocuğu-erkek kardeş Amca	Okul, meslek ve kariyer yanında evlilik için gençleri desteklemek.	8 yıl
Orta yaşlı ebeveynler (Boş yuva, emeklilik)	Karı-anne-büyükanne Koca-baba-büyükbaba	Evlilik ilişkisini yeniden düzenlemek, soy bağlarını devam ettirmek.	15+
Aile üyelerinin yaşlılığı (Eşlerden birinin ölümü)	Dul erkek- dul bayan Karı-anne-büyükanne Koca-baba-büyükbaba	Yalnız yaşamaya alışmak ve emekliliğe uyum sağlamak, yaşlılıkta kendi ihtiyaçlarını giderebilmek	10- 15+

Evlilik süreci ve aile olma, uzun süreli birlikte yaşamı gerektirmektedir. Bu süreç aslında hem bireyler hem de ilişkiler açısından da büyüme, değişim ve gelişim sürecidir. Tüm bu süreçte ihtiyaçlar da değişir. Bu durum her aile sistemi için kaçınılmazdır. Gündelik hayatın stresi, zorlukları karşısında fikir ayrılıkları, tartışmalar ve hatta ayrılma

veya boşanmaya varan durumlar aile yaşam döngüsünde olabilir. Çocuklar da bu süreçte uyum sorunları yaşarlar (Buehler ve Welsh, 2009; aktaran Gladding 2012: 183).

Her yaşam döngüsünün farklı özellikleri ve ihtiyaçları vardır. Ailenin bu değişimin farkında olması ve beklentilerini, davranışlarını yeni döneme göre planlaması, uygulaması aile ilişkisinin dolayısıyla aile işlevlerinin sağlıklı olmasına katkı sağlayacaktır (Bulut, 1993).

2.7 Ailede İletişim ve Önemi

Anne baba ve çocuk arasındaki iletişim, aslında annenin hamile kaldığı andan itibaren başlar. Annesinden meme emerek bebek, onun beden sıcaklığını ve ten kokusunu hissetmekte, böylelikle ihtiyacı olan duygusal besini de ondan almaktadır (Cori, J. L., 2015). Anne gibi babanın bebeği kucaklaması, onunla oynaması ve ilgilenmesi ile bu iletişim ağının temelleri atılmış olmaktadır. Temel ihtiyaçların tümüyle karşılandığı bir aile ortamı çocuk için sevgi, güvenlik ve ait olmanın yanında kendine ve çevreye olan güveninin oluşmasında da yardımcı olmaktadır (Yavuzer, 2003).

Bu nedenledir ki, anne ve babanın çocuğu hem fiziksel hem duygusal anlamda beslemeleri, sevgi mesajları vererek özen göstermeleri sürecinde çocukla kurdukları iletişim, çocuğun sağlıklı gelişimi açısından kritik ve elzemdir (Cori, J., L., 2015). Çocuk için ailesiyle olan iletişimin kalitesi büyük önem taşır. Anne baba ve çocuğun, duygu ve düşüncelerini birbirlerine aktarmaları, birbirlerini dinlemeleri ancak, açık ve net bir iletişim kurabilmeleriyle mümkündür. Çocuğun duygularının ebeveynler tarafından fark edilmemesi, anlaşılmaması, bastırılması sonrasında iletişim kurulamaz, çocuk kendinin sevildiğini ve değerli olduğunu hissetmez. Böyle bir aile ortamında; çocuk da anne baba da kendilerini mutsuz, değersiz ve yalnız hissederler. Böyle bir aile ortamı herkes için duygusal ve psikolojik açıdan da sağlıksız ve işlevselliği düşük bir ortamdır (Yavuzer, 2003).

Aile ortamı çocukların ilişki ve iletişim olarak ilk etkileşimi yaşadıkları ortam olması nedeniyle de önemlidir. Aile ortamı, çocuğun en yoğun etkileşimde bulunduğu sosyal bir çevredir. Aile içindeki etkileşim ve iletişimin kalitesi, çocuğun “ben değerliyim” ya da “benim bir önemim ve değerim yok” duygusunu yaşaması açısından çok önemlidir (Cüceloğlu, 2014: 65-67).

Güven ve sevgi dolu aile ortamı, tüm aile üyeleri için üzüntü ve kaygılardan uzaklaşılacak bir ortam olacaktır. Çocuk, sevgi ve hoşgörü yanında öfke ve kızgınlık gibi pek

çok farklı duyguyu aile ortamında yaşayarak öğrenir. “Şu anda kızgın/ üzgünsün” diyen bir ebeveyn çocuğun duygularını tanımasına yardımcı olacaktır. Bu şekilde duyguların aynalanması özellikle, bebeklik döneminde önemlidir. Çünkü bebek bu dönemde kendisini algılayamaz, kendisini görmek için bir aynaya yani annenin yansıtmasına ihtiyaç duyar. Yansıtma hem sözel hem de sevgi ve şefkatle kucaklanarak sözel olmayan şekilde gerçekleşir (Cori, J., L. 2015: 45-49). Sevgi, neşe, saygı, anlayışlı olma gibi pek çok duygu durumu anne baba ile olan iletişim ve etkileşim sürecinde, onları örnek alarak gelişmektedir. Anne babanın sevgisi, ilgisi, çocuklarına bakmak için gösterdikleri özveri ve çabaları çocuklarıyla aralarında güçlü bir bağın oluşmasına neden olmaktadır. Bunun yanında ebeveynlerin kendi aralarında olan iletişim, birbirlerine yönelik duygu ve düşünceleri de çocuğun kendisine örnek aldığı özelliklerdir (Cüceloğlu, 2014 : 68- 69).

Eğer birey, bebeklikten itibaren güvensiz bir aile ortamında büyümüşse, suçluluk, utanç ve yetersizlik duygularıyla büyümüş olup, kendine olan güveni düşük olacağından yaşamı boyunca kendisini ifade etmekte zorlanacaktır. Ailesinden bağımsız olma isteği yanında bunu nasıl yapacağını bilemeyecektir. Bu nedenle riskli bir gelişim olan ergenlik döneminde suç işleme, intihar, kendisine ve başkalarına zarar verme gibi davranışları olacaktır. Bu nedenle bu tür davranışları, güvensiz ve sağlıksız aile ortamlarında öğrenilmiş olan ve kişilik yapısı geliştiren bireylerin zorlanmalar karşısında buldukları sağlıksız çözüm yolları olarak değerlendirmek gerekir. Bunun yanı sıra psikolojik kökenli hastalıkların görülmesinin temel sebebi de aile içindeki iletişimin sınırlı olmasıdır. Çocukların büyürken aile bireylerinin birbirlerine karşı olan davranışlarını model aldığı, kişilik ve kimliğin bu biçimde geliştiği, ergenlik döneminde yaşadığı sorunlara sağlıklı çözüm yolları bulabilmesinde aile içi iletişimin sağlıklı olmasının gerekliliği daha önem kazanabilir (Kılıççı, 1992).

Anne ve babanın ilgisizliği dışında kusurlu tutumları da ailedeki iletişimi ve çocuğun gelişimini etkilemektedir. Çocuktaki davranış bozukluklarının temeline bakıldığında bu duruma uyumsuz anne baba ilişkileri neden olduğu görülmektedir. Eşler arasındaki iletişimin açık ve sağlıklı olması çocuğu da olumlu yönde etkilemekte, anne babanın sevecen, hoşgörülü, adaletli, sıcak ve empatik yaklaşımı sağlıklı ve işlevsel aile yanında aile bireylerinin de işlevsel ve sağlıklı olmaları için vazgeçilmez bir faktör olmaktadır (Yavuzer, 2003). Bireyler arasında kaliteli iletişimin olduğu, sınırlar ve kuralların iyi tanımlandığı ailelerde yetişen çocukların sorunlarını daha rahat çözdüğü, okul başarılarının daha yüksek olduğu, buna karşın sınırların net olmadığı ortamda yetişen çocukların sorun çözme yetisini

öğrenemedikleri ve mutsuz oldukları bunun yanında içe dönük kişilik yapısı sonucunda bağımlı kişilik özellikleri geliştirdikleri görülmektedir (Erol, 1992).

Satir (1991), Aile Sistem Yaklaşımına ek olarak aile içinde iletişim tarzlarını sınıflandırmıştır. Satir'in dört kategoride topladığı sağlıklı iletişim tarzları şunlardır: suçlayıcı, yalvarıcı-yatıştırıcı, hesapçı-aşırı mantıklı ve ilgisiz- dağınık. Bu iletişim tarzlarından "suçlayıcı", bir hata bulucu, üstün davranmaya çalışan sert sesli ve gergindir. Kendisini değerli görmediğinden karşısındakine boyun eğdirerek etkili olduğunu hissetmek ihtiyacı vardır. "Yalvarıcı veya yatıştırıcı", karşısındakine kendisini beğendirmeye, ne olursa olsun karşısındakini memnun etmeye çalışan, asla karşı çıkmayan, sıklıkla özür dileyen yapıdadır. Ses tonu çoğunlukla ağlamaklı ve kısıktır. Gerçekten değersiz olduğunu düşünür. "Hesapçı veya aşırı mantıklı", konuşmalarında çok mantıklıdır, ses tonu monoton ve aynı tonda olup en ufak bir duygu belirtisi barındırmayan yapıdadır. "İlgisiz ve dağınık", karşısındakinin söylediği kelimelere ilgisizdir, ses tonu çoğunlukla kelimeleriyle uyumsuz olup çoğunlukla dikkati başka yerdedir. Bizler bazen karşımızdaki öfkelenmesin diye yalvarıcı, karşı taraf kimin güçlü olduğunu anlasın diye suçlayıcı, esas duygumuzu gizleyerek karşı taraf için tehdit oluşturmamızı hesapçı veya karşımızdakine ilgisiz ve dağınık kalabiliriz. Bu esnada beden dilimiz de özdeğer duygumuzu, kendimize yönelik olan duygumuzu yansıtır. Günlük yaşamda kişi sorunlarla karşılaştığında özgüveni zedelenir. Karşısındaki kişinin tepki ve hareketlerine göre kendini tanımladığında sağlıklı bir iletişim ortaya çıkar. Bu tepkiler erkek ya da kadın, çocuk ya da yetişkin herkes tarafından kullanılır (Satir, 2001; 90-98).

Aile sistemi içinde açık net bir iletişim güven ve sevginin olması için de gereklidir. Ayrıca sağlıklı ve uygun iletişim ailede dengenin korunması ve sağlanması açısından oldukça önemli ve vazgeçilmezdir. Bu nedenle özdeğerimizi zedeleyen iletişim tarzları yerine kendi öz değerimizi koruyarak "asıl üçlü" yü oluşturmamız gerekmektedir. Asıl üçlü şunlardır; "Ben" (Ben ne düşünüyorum/ ne hissediyorum?), "Diğerleri" (Diğerleri ne düşünüyor/ ne hissediyor?) ve "var olan durum" (Durumun beklentileri ve ihtiyaçları neler?) Böylece birey her yönüyle önemsenir ve kabul görür (Lee, 2002; aktaran Fışıloğlu 2007).

Aile sistemi içinde bir aile üyesi değiştiğinde, aile bir bütün olarak değişir. Değişimin yaşandığı ailelerde yeniden dengeye ulaşmak zaman alabilir. Değişim süreci kısa süreli de olsa, bir kaos veya belirsizliğe de neden olabilir. Ailenin dengesini değiştiren olaylar arasında, yeni bir yere taşınmak, aile bireylerinden birinin hastalanması veya ölmesi,

bir aile üyesinin evlenmesi, çocuk sahibi olması, başka bir şehre taşınması, sağlık sorunları gibi biyolojik ve gelişimsel değişimler olabilir (Satir 1964; aktaran Fırsıloğlu 2007).

Aile için önemli bir değişim bazen de kriz durumu olarak tanımlanan bir süreç de, çocuklarının ergenlik sürecidir. Bu süreçte hem çocuklar hem ebeveynler bu değişim ve geçişten etkilenirler. Ailenin işlevselliğinde önemli yeri olan iletişim, ergenlikte her iki taraf için de zorlayıcı hatta ailenin dengesini etkileyici olabilir.

Bu dönemde ebeveynler çoğunlukla ergenle iletişim kurmakta zorlanırlar. Çoğunlukla emir vermek, yönetmek, suçlamak, eleştirmek ve yargılamak gibi iletişim engellerini farkında olmadan da olsa kullanırlar. Bunun sonucunda ergen anne-babasının kendisini anlamadığını, kendisini önemsemediğini ve dinlemediğini düşünür. Kendisinin duygu, düşünce ve değerlerinin önemsenmesine ihtiyacı olan ergen bu ihtiyacını akran gruplarında karşılamayı tercih eder. Her ailede ergen ve anne-baba ilişkilerinde, ergenin bağımsızlık talebi ve ailenin ergeni kontrol etme isteğinden dolayı çatışma yaşanabilir. Bu süreçte anne babanın göstereceği tutum, ergeni dinlemek, ona ihtiyacı olan rehberliği yapmak, iletişim sorunlarının ciddi bir çatışmaya dönüşmesini engellemektir (Robin ve Foster, 1989; Aktaran Özakça 2009).

Geçiş dönemi olan ergenlik, ebeveynler ile ergenin rol, tutum ve ilişkilere dayalı farklı beklenti içerisinde olmaları nedeniyle bazen normal geçiş krizlerine, bazen de ciddi anlamda patolojik boyutlara varan uyum bozukluklarına neden olabilir. Bu süreçte aslında ergen kendi kimliğini oluşturma çabası içindedir (Onur, 1987; aktaran Savi 2008).

Erikson'a göre birey, gelişiminin her evresinde psiko-sosyal bir kriz yaşamaktadır. Her evrede bazı gelişimsel krizler olabilir. Önemli olan bu kriz durumlarının çok ilerlemeden çözülmesidir. Kriz durumları çözülmediğinde sonraki aşamalarda daha büyük etkisi olan gelişimsel krizler oluşacaktır. Erikson'un kişilik kuramına göre, ergenlik döneminde görülen psiko sosyal kriz, "*Kimliğe Karşı Rol Karmaşası*"dır. Ergenin başkalarının gözündeki imajı ile kendi gözündeki imajı arasındaki bağdaşmazlık, onda bir kimlik krizine veya karmaşasına sebep olabilir. Bu tür krizlerin etkisini en aza indirmek, bu kriz sürecini olumlu şekilde yönetmek için ebeveyn ve ergen arasında kurulacak olan iletişimin kalitesi ve sürekli olması; ergenin düşünce ve duygularını ebeveynleri ile paylaşması ve kendi kimliğini oluşturabilmesi için çok önemlidir (Kulaksızoğlu, 2002).

Bütün bunlar sonucunda oluşan kişilik gelişimi de çocuğun örnek aldığı anne babasının kişiliklerine bağlı olacaktır. Bu nedenle, anne babalar birbirleriyle ilişkilerinde birbirlerine karşı sevgi, saygı, güven ve hoşgörü içerisinde olarak, çocuklarına olumlu örnek olmalıdırlar. Çocukları için özdeşim modeli olduklarını unutmadan, özellikle okul öncesi dönemde ve ergenlik döneminde çocuklarının kendilerinden gördükleri davranışları tekrar edeceklerini bilmelidirler (Yavuzer, 2003)

Aile içinde mutluluk, neşe, kızgınlık, öfke, üzüntü, korku vb. duyguların paylaşılması ancak aile içinde duyguların samimiyetle ve açıklıkla paylaşmasıyla mümkündür. Karşısındaki kişi ile empati yapma, onu yargılamadan anlamaya çabalamada iletişimin önemi büyüktür. Aile işlevlerinin önemli bir parçası olan, günlük veya gelişimsel kaynaklı sorunların çözülmesinde de iletişim önemli bir işlevdir. Oluşan sorun karşısında etkili bir çözüm bulabilmek için, sorunu doğru ve net olarak tanımlamak, çözüm için basamaklar oluşturmak, aile üyelerinin ve ailenin zayıf ve güçlü yönlerini belirterek problem davranışını ortaya çıkarmak, çözüm için yapılacakları belirlemek ve işbölümü yaparak, karşılıklı beklentileri belirlemek gereklidir. Bütün bunlar ancak ailede iletişim yoluyla gerçekleştirilebilmektedir (Falloon, 1986; aktaran Çakıcı, 2006 :31).

Elmacioğlu (1992), yılında Üsküdar Kız Lisesinde okuyan 15-18 yaşları arasındaki 1049 ergenle yaptığı çalışmada, aile içi iletişimin ergenin okul başarısına olan etkilerini incelemiştir. Sonuçta, ergenlerin başarılı olmasındaki en önemli etkenin uyumlu ve huzurlu aile ortamı, aile ilişkilerinin sağlıklı olması olduğunu bulmuştur. Okul başarısı yüksek olan ergenlerin daha üst öğrenim ve kültür düzeyinde anne ve babalarının olduğu, sosyoekonomik durumlarının iyi olduğu, sağlıklı ve işlevsel iletişimin olduğu aileler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu ailelerde yetişen gençlerin de sosyal uyum ve okul başarılarının daha yüksek olduğunu, sürekli olarak anlaşmazlıkların yaşandığı ailelerde yetişen gençlerin ise sosyal uyum ve başarılarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır (Dönmezer, 1999: 85).

Çocuklarını kabul eden anne babalar, etkili iletişim becerilerine sahip olup, kabul dilini kullanırlar. Çocuklarını kabul etmeyen anne babalar ise iletişim engellerini kullanırlar. Günümüzde de çoğu anne baba “yeterli ölçüde” etkili iletişim becerilerine sahip değildir.

Başlıca iletişim engelleri şunlardır:

Emir vermek ve yönlendirmek; çocuğa o anki durumunun kabul edilmediğini, duygularının ve gereksinimlerinin önemli olmadığını açıklar. Çoğunlukla emir ve yönlendirme cümlelerini kullanan bu ebeveynler, çocuğa sıklıkla kızar ve bağırlarlar.

Uyarmak, göz dağı vermek: Çocuğun istek ve gereksinimlerinin önemsenmediği cümleler ve iletiler, çocukta bir davranış değişikliğine yol açmaz. Çoğunlukla çocuğun korkak ve içine kapanık olmasına sebep olur.

Ahlak dersi vermek; Çocuğu otorite altına almak, baskı yaratmak amacıyla kullanılır, çocukta suçluluk ve utanç yaratır.

Öğüt vermek; Çocuğa karşılaştığı sorun durumlarında kendi çözümünü bulmasını ve üretmesini engeller. Çocukta anlaşılmadığı duygusu geliştirir. Anne baba üstünlük ve otorite mesajları iletirken çocukta yetersizlik duyguları ve öfke duyguları artar.

Yargılamak, suçlamak; Yargılanma çocuğun duygularını saklamasına, olumsuz benlik geliştirmesine neden olur. Sıklıkla eleştirilmek ve suçlanmak sonucunda çocuk, yetersizlik duyguları oluşturur, sevilmediğini düşünür. Çocuk da eleştiri ve suçlama davranışını model alır, öğrenir.

Takdir etmek; Anne babanın kendi içlerinde tutarsız olmaları sonucunda çocuk, sırf kendi isteklerini yaptırmak için kullandığını düşünür. Dolayısıyla hangi davranışının gerçekten doğru olduğunu anlamakta zorlanır.

Alay etmek; Çocukların özellikle benlik algılamaları üzerinde yıkıcı etki yapar. Yetersizlik duyguları sonucunda aşırı hırçın olma, karşı gelme davranışları içinde olabilirler (Yavuzer, 2003 : 120-122).

Ailelerdeki iletişim engellerinde genel olarak “sen dili” kullanıldığı görülür. Suçlayıcı olan sen dili, aile üyeleri arasında iletişimi sınırlar, hatta engeller. Oysa ki, ebeveynlerin çocuklarını dinlemeleri önemlidir. Çocuklarıyla olan konuşma dillerini değiştirdiklerinde, onu yargılamadan ve eleştirmeden dinlemeyi başardıklarında aralarındaki iletişim gelişir. Çocuk kendini güvende hisseder. Dr. Gordon çocuklara güven vermeyi, onların sorumluluklarını kabullenmeyi, karşılaştıkları sorunlar karşısında çözümler

bulmalarının ancak ebeveynleri başta olmak üzere aktif olarak dinlenmeleri sonucunda olacağını belirtir (Yavuzer, 2003 : 124).

İletişim, aile işlevselliğinde en önemli yapı taşıdır. İletişimdeki aksaklık, bireyler yanında ailenin tüm işlev alanlarını olumsuz yönde etkiler. İletişim becerisinin öğrenilmesinde ilk yer de aile ortamıdır. Anne babalar, çocuklarını genel olarak bir sorun durumunda yukarıda belirtilen şekilde iletişim engelleri ile dinlerler. Bu nedenle yetişkinlerin de dinleme becerilerinin geliştirilmesi zorunludur. Çünkü bireylerin ruh sağlığı açısından da dinlenilmek önemlidir. Sevgi, mutluluk yanında kızgınlık, üzüntü, kaygı ve korkularının hatta öfkelerinin ifade edilmesi için de iletişim önemlidir. Bu nedenle sadece sorun durumlarında değil, aile yaşantısının içinde günlük paylaşımlar, aile sohbetlerine önem verilerek de aile içi iletişim güçlendirilebilir.

İçinde yaşanan her aile kendine has bir sisteme sahiptir. Her sistemin farklı işlevleri olduğu gibi ailedeki işlevselliğin boyutları da her aile sistemi için farklılık göstermektedir. Geleneksel aileler daha ataerkil bir sisteme sahipken çekirdek ailelerin daha çocuk merkezli olduğu söylenebilir. Aile sistemi ve dolayısıyla işlevselliği belirleyen bir başka faktörün de anne baba tutumları olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan geleneksel yapının devamı olarak görülen katı tutum, çocuğun benlik gelişimini olumsuz yönde örseler ve çocukta ebeveynlerine, kendisine ve diğerlerine karşı öfke duygusunu artırır. Bir başka anne baba tutumu olan demokratik tutum sonucunda ise, çocuk dinlenir, ihtiyaçları gözetilir ve zamanında giderilir, sevgi ve güven duygusu içerisinde büyümesi sonucunda benlik gelişimi olumlu olacaktır. Kendisi, ebeveyn ve diğerlerine karşı öfke duygusu yerine sevgi ve hoş görü gibi olumlu duygular besleyecektir. Anne babaların çocuklarının davranışları karşısında daima demokratik tutum göstermeleri mümkün olmayabilir. Burada önemli olan, çocuğun davranışları karşısında anne babanın ortak ve tutarlı bir tutum içinde olmalarıdır. Bu aile sisteminin dengesini koruduğu gibi, ailenin işlevselliğine de olumlu yönde destekleyici olacaktır.

Ailenin her üyesinin duygularını barışçıl şekilde ifade etmeleri, sorunların hep birlikte konuşulması ve çözüm yollarının birlikte aranması, aile birliği içinde birbirlerine saygı göstermeleri, birbirlerinin etkinliklerine karşı duyarlı ve ilgili olmaları, aile kurallarının birlikte oluşturulması ve ihtiyaçlara göre değiştirilmesi, sorumlulukların paylaşılması ve her üyenin aldığı sorumluluğu yerine getirmesi sonucunda aile sistemi işlevsel olacaktır. Bu ailenin üyeleri temel ihtiyaçları ve diğer yaşamsal ihtiyaçları giderildiği için kendini

gerçekleştirmiş sağlıklı bireyler olacaklardır. Bireyin sağlıklı ve işlevsel olması ancak sağlıklı ve işlevsel bir aile sisteminde gelişebilir.

Ailelerle uzun yıllar çalışmalar yapan Virginia Satir' in belirttiği gibi “Bir şeyi bilmek, bir değişimi başlatır; deneyimlemek ise olmasını sağlar. Bu deneyimler ailenizin yıpranmadan atabileceği olumlu, sağlam adımlar olup gelişimini güçlendirir. Aile üyelerinin ne kadar çoğu bu deneyimlere katılırsa, alacağınız sonuçlar o oranda etkili olacaktır. Bir aile değişir, toplum değişir”. Özellikle pek çok alanda hızlı değişimin yaşandığı günümüzde değişim ve dönüşüm sadece bireyler için değil aileler için de elzemdir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuk yetiştirme, davranış ve tutumlar konularında desteklenmeleri zorunlu bir ihtiyaç ihtiyaktır. Çünkü çocuk yetiştirmek maddi ve manevi pek çok yönden yorucu olmaktadır. Onların değişmesini beklemek yerine ebeveynlerin kendi bakış açılarını, davranış kalıp ve tutumlarını standardize edilmiş aile eğitim programlarına katılarak değiştirmeleri ve dönüştürmeleri mümkündür. Böylelikle çocuklarına olumlu yönde model olarak daha sağlıklı ve işlevsel aile ortamları oluşturabilirler.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı olan Aile Değerlendirme Ölçeği ve verilerin çözümleme tekniklerinden bahsedilmektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Bu araştırma ön-test ve son-test kontrol gruplu deneysel desen kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 7-19 Yaş Aile Eğitim Programının, aile işlevleri üzerindeki etkisi, lise öğrenci velilerinden gönüllü olarak katılımlarıyla ve deneysel desen kullanılarak incelenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma “ön test, son test, kontrol gruplu deneysel desen” kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle çalışmanın evren ve örneklemi yoktur, çalışma grubu vardır. Deneysel desenin çalışma grubu, İzmir İli Karşıya İlçesi Cihat Kora Anadolu Lisesi’nde 2016-2017 Eğitim- Öğretim yılı Hazırlık ve dokuzuncu sınıflarda okuyan öğrenci velilerinden belirlenmiştir.

Araştırmada, “ön test, son test, kontrol gruplu deneysel desen” kullanılırken deney ve kontrol gruplarından yararlanılmıştır. Gruplar oluşturulurken şu yol izlenmiştir: Okulda eğitim ve öğretim yılı başlangıcında yapılan veli toplantısında, velilere 7-19 Yaş Eğitimi Programı, yapılacak olan proje ve deneysel çalışma süreci hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra çalışma programından oluşan veli davetiyesi, katılmak isteyen velilere dağıtılarak, iletişim bilgileri alınmış, böylelikle eğitime başvurmaları sağlanmıştır. Başvuranlar içinden deney ve kontrol grupları okul veli toplantılarına gelen velilerden oluşturulan 30’ar kişilik gruplardan oluşturulmuştur. Deney grubuna, 7-19 yaş aile eğitimi verilirken, kontrol grubuna herhangi bir eğitim verilmemiştir.

Deney grubundaki katılımcılardan 26 tanesi % 87’si kadın, 4 tane % 13 erkek katılımcılar oluşturmakta ve deney grubunun yaş ortalaması 45.10, SS 6.44’dür. Meslek

olarak; Emekli 11 kişi, %36, Halen alışan 7 kişi, % 23 ve Ev Hanımı 11 kişi, %36'dır. Sosyo ekonomik durumları (S.E.D.) ise; 13 kişi % 43.3 geliri 2 bin ve üstü, 11 kişi %36.7 geliri 3bin ve üstü, 4 kişi % 13.3 geliri 4bin ve üstü ve 2 kişi %6.7 geliri bin ve üstüdür. Kontrol grubundaki katılımcılardan 25 tanesi % 83 kadın, 5 tanesi %17 erkek, yaş ortalaması 45.7 ve SS 7.26.Meslek olarak, Ev Hanımı 16 kişi % 53.3, Emekli 10 kişi %33, Halen alışan 4 kişi %13.3. S.E.D. ise şöyledir: 17 kişi %56.7'sı 3 bin ve üstü, 9 kişi % 30' u 2 bin ve üstü ve 4 kişi % 13.3' ü 4 bin ve üstü gelire sahiptir.

Deney ve kontrol grubundaki katılımcılar adı geçen lisenin Hazırlık veya 9. Sınıfına devam eden öğrencilerin anne veya babalarıdır. Yaş ortalamları 45 olup, 60 kişilik çalışma grubunun 51 kişisini kadınlar oluşturmaktadır. SED ve eğitim olarak da çalışma grubunun denk olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın bağımsız değişkeni 7-19 Yaş Aile Eğitim Programı iken bağımlı değişken olan aile işlevlerini ölçmek için de Aile Değerlendirme Ölçeği'nden yararlanılmıştır.

Bağımsız Değişken: Bu araştırmanın bağımsız değişkeni 7-19 Yaş Aile Eğitim Programıdır. 7-19 Yaş Aile Eğitim Programının genel felsefesi; ebeveynlerin ocuk ve ergenlerin gelişimine maksimum düzeyde katkı sağlamalarına destek vermektir. Ebeveynlerin kendi güçlü yönlerini fark ederek, var olan ocuk yetiştirme becerilerini güçlendirmek ise bir başka alt hedeftir. Buna ilaveten ebeveynlerin çocuklarının hakları yanı sıra insan haklarına da saygılı olmalarını sağlamak bir başka hedeftir. Bu program cinsiyet ayrımcılığına karşı duyarlı olup, mümkün olduğu ölçüde anne ve babanın birlikte eğitim programına katılmalarını teşvik eden bir yapıyı benimser. Benzer şekilde program genel anlamda kişisel güçlenmeden yola çıkarak toplumsal güçlenmeye katkı sağlamayı da hedefler. 7-19 Yaş Aile Eğitimi Programının en genel hedefi, anne, baba ve ergen ilişkisini güçlendirerek ocuk/ ergenin var olan potansiyelini gerçekleştirmesini sağlamaktır.

Bu programın genel felsefesi ve hedefine dayalı olarak bazı özel alt hedefleri şöyle belirtilebilir:

Ebeveynlerin anne, baba ve eş olarak aile içindeki rollerini fark edebilmelerini sağlayabilmek

Ebeveynlerin, kendileri ve çocukları ile olan iletişimlerinde, aile içindeki roller ve karar alma sürecinde, toplumsal cinsiyet ayrımı yapmaksızın eşitlikçi ve katılımcı bir yaklaşım içinde olmalarını sağlayabilmek.

Ebeveynlerin çocuklarının ergenlik döneminin genel özelliklerine ilişkin farkındalıklarını artırmak

Ailelerin ergenlik dönemi içinde bulunan çocukları ile ilişkide kullandıkları iletişim becerilerini güçlendirmek

Ailelere risk etmenlerinin kendileri ve çocukları üzerindeki duygusal ve davranışsal etkilerini fark ettirerek, riskli durumlar karşısında, hangi yaklaşımlarla hareket edebileceklerini fark etmelerini sağlamak

Aileleri, çocukları ile birlikte nasıl etkin zaman geçireceklerini fark etmelerini, bunu günlük yaşantılarında uygulamalarını desteklemek, teşvik etmek

Ailelerin, çocuklarını yetiştirmede ‘Yetkin Tutum’ becerilerini kullanmalarını sağlamak

Ebeveynlerin, ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaları fark etmelerini, çatışma yönetim becerilerini arttırmalarını, ‘Kazan Kazan’ yöntemini benimseme ve uygulamalarını sağlamak.

Anne ve babaların, çocuğun kişiliğinin gelişmesi ve istendik davranışlarının kalıcı hale gelmesi için kullandıkları olumlu yöntemleri geliştirmelerini sağlamak

Ebeveynlerde, çocuklarının geleceğini planlama sürecinde onlara destek olmak için gereken yaklaşımları geliştirmelerini sağlamak.

Tüm bu maddelerin ortak özelliği olarak; aile içinde sevgi ve ait olma duyguları, belli kural ve sınırların farkında olarak büyüyen çocuk, kendi görev ve sorumluluklarını fark ederek cesaretlendirildiğinde kendi potansiyelini de üst seviyede kullanabilir. Böylelikle sorunlarını, kendisini, duygu ve düşüncelerini sözel olarak ifade edebilir. Demokratik bir aile ortamında büyüyen çocuk, kendisine değer verildiği oranda karşısındaki kişiyi de değer verir. İçinde bulunduğu gelişim dönemi özellikleri ile paralellik gösteren ebeveyn tutumları sonucunda yalnızlık duygusu azalır, öz güveni artar. Kendi duygularını tanıyan, uygun biçimde ifade edebilen, iletişim becerisi yanında sorun çözme becerisi güçlü olan, görev ve

sorumluluk bilinci gelişmiş bir birey olarak yetenek ve ilgilerini bilen, bunlara uygun ve mutlu olacağı mesleği seçerek kendi ayakları üzerinde durabilen üretken bireyler olarak sağlıklı toplumu oluştururlar.

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan eğitim programının sekiz oturumu içeren, ebeveynlere kazandırılmayı hedeflenen özel hedefleri Tablo 2’ de belirtilmiştir:

Tablo 2.

7-19 Yaş Aile Eğitim Programının Tüm Oturumları ve Ebeveynlere Kazandırılmayı Hedefleyen Özel Hedefleri

Oturum adı	Oturumların özel hedefleri
1.Oturum Ergeni Tanımak	Ergenlik dönemindeki gelişim alanlarını tanırlar Ergenlik dönemindeki çocuklarındaki değişimleri anlamlandırır Ergenlik döneminde çocuklarına nasıl destek olabileceklerini fark ederler Ergenlik dönemi ile ilgili olarak kazandıkları bilgileri, çocukları ile olan ilişkilerinde onları anlamak ve desteklemek amacı ile kullanırlar.
2.Oturum İletişim Kurmak	İletişim ile ilgili temel bilgiler edinirler İletişimde zamanı etkin olarak düzenleyebilirler Etkin dinlemenin önemini fark ederler Kendisini uygun şekilde ifade etme becerisini geliştirirler Ergen çocukları ile kullanabilecekleri iletişim becerilerini geliştirirler
3.Oturum Birlikte Büyümek	Ebeveynler kendi aile yaşam döngülerini, bu döngünün kendilerini nasıl etkilediğini fark ederler Anne, baba ve eş olarak aile içindeki rollerin farkına varırlar Annelik ve babalık rollerinin neleri içerdiklerini fark ederler, Ailedeki sorumluluk ve sınırların önemini fark ederler.
4.Oturum Aile Tutumları	Aile içi farklı tutumların kendileri ve çocukları üzerindeki duygusal ve davranışsal etkilerini fark ederler Sağlıklı bir ilişki için ‘ Yetkin Tutum’ becerilerini geliştirirler Çocuğun yetiştirilmesinde anne baba rolü ve sınır çizme (kuralların) önemini fark ederler
5.Oturum Riski Yönetmek	Yaşamda var olan risk etmenlerinin kendileri ve çocukları üzerindeki duygusal ve davranışsal etkilerini fark ederler. Gelişim dönemlerine göre risklerin farklılaşıp, değişebileceklerini görürler. Riske ne zaman müdahale etmeleri gerektiğini bilirler. Riskli durumlar karşısında kendi ebeveynlik rollerini görürler, uygun yaklaşım içinde hareket etme becerisi geliştirirler.
6.Oturum Olumlu Davranış Kazandırmak	Anne baba olarak çocuklarının kişiliği üzerinde kendi etkilerini fark ederler. İstenmeyen davranışı nasıl değiştirebileceklerini fark ederler. Olumlu davranış kalıcı hale getirmekte kullanabilecekleri yöntemler hakkında bilgi edinirler. Davranış kazandırmada uygun eleştiri ve takdirin önemini fark ederler ve nasıl uygulayabilecekleri becerisi geliştirirler.

7.Oturum	Çatışma hakkında genel bilgi sahibi olurlar.
Uzlaşabilmek	Çocukları ile dönemsel olarak yaşadıkları çatışmaları uygun yaklaşımla ifade edebilirler. “Kazan Kazan” yöntemi hakkında bilgi sahibi olurlar, yaşamlarında uygulama becerisi kazanırlar. Çatışma çözümünde öfke kontrolünün önemini fark ederler, kendi öfkelerini nasıl kontrol edebileceklerini fark ederler. Çatışmaları çözme becerisi kazanırlar.
8.Oturum	Geleceği planlamanın ne olduğunu tanımlarlar, önemi, ne anlama geldiğini fark ederler.
Geleceği Planlamak	Geleceği planlama ve meslek seçiminde kendi rollerinin önemini fark ederler. Geleceği planlamada bireysel ve toplumsal engellerin farkında olurlar.

Aile eğitim programında her oturuma ait özel amaçlar, katılımcılara fark ettirilmek istenen hedef davranışlar olarak da düşünülebilir. Katılımcıların davranışlarında değişiklik yaratmak, kendi rollerini fark ettirmek ve onların ebeveyn olarak model olduklarını vurgulamak amacıyla her oturum kapsamında özel amaçlar farklılık göstermektedir. Bu amaçlar genel olarak değerlendirildiğinde ise, aile işlevselliğini artırmaya yönelik oldukları görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Çalışmacı tarafından oluşturulmuş olup katılımcılarla ilgili yaş, cinsiyet, eğitim ve meslek durumu ile sosyo ekonomik aralıklarını belirlemek amacıyla hazırlanmış, kısa bir formdur.

3.3.2. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

Bu araştırmanın bağımlı değişkeni ebeveynlerin aile işlevleridir. Aile işlevlerini ölçmek için “Aile Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Özgün adı “Family Assessment Device” (FAD) olan Aile Değerlendirme ölçeği, Amerika Birleşik Devletleri’nde Brown Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Buttler Hastanesi işbirliği ile hazırlanmıştır (Bulut, 1990).

Bulut tarafından Türkçeye uyarlanan McMaster Aile İşlevleri Modelinde, Aile Değerlendirme ölçeği 53 soruya indirgenirken, her alt ölçekten tesadüfi olarak sorular seçilmiş ve her alt boyutun kendi iç tutarlılığı Cronbach-alfa katsayısı ile hesaplanmıştır. Her alt boyutun alfa katsayısı en az 0.70 olana kadar bu işleme devam edilmiştir. İç tutarlılık

(alfa katsayısı) altı boyutta 0.72 ile 0.92 arasında değişmektedir. Bu da ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir (Bulut, 1990, s13).

ADÖ, bir bütün olarak aile sisteminin çeşitli boyutları hakkında bilgi toplamak ve bilgiyi doğrudan aile üyelerinden almak amacındadır. Bu ölçek ailenin yapısal ve örgütsel özelliğini ve aile üyeleri arasındaki etkileşimi “sağlıklı” ve “sağlıksız” olarak ayırt edebilecek şekilde tanımlanmıştır (Bulut, 1990).

ADÖ yedi alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlardan altı tanesi Mc Master Aile İşlevleri Modeli’nde ele alınan alt ölçeklerdir. Yedinci alt ölçek ise ADÖ’ ye Bulut tarafından eklenmiş olup ailenin sağlıklı olup olmadığını genel olarak değerlendirmektedir. Ölçeğin ülkemize uyarlama çalışması Bulut (1990) tarafından yapılmıştır. ADÖ likert tipte bir ölçektir. Her soru 1-4 puan arasında puanlanmaktadır. ADÖ’ nün değerlendirmesinde; her alt boyutla ilişkili maddelerden alınan puanlar toplanarak madde sayısına bölünür ve 1 ile 4 arasında bir puan elde edilir. 2 puana kadar elde edilen skorlar o boyutta ailenin işlevsellik düzeyinin normal olduğunu gösterirken, 2 ve üstü puan alan boyutlarda aile işlevselliğinin bozuk ya da yetersiz olduğu olarak yorumlanır.

ADÖ ’nün alt testleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ise; Problem Çözme için “.74”, İletişim için “.75”, Roller için “.72”, Duygusal Tepki Verebilme için “.83”, Gereken İlgiyi Gösterme için “.78”, Davranış Kontrolü için “.72”, Genel İşlevler için “.92” olarak bildirilmektedir (Epstein, Baldwin ve Bishop, 1983). Ayrıca Ölçeğin hangi maddelerinin hangi alt ölçeği açıklamak için kullanıldığı, işlevlerine göre sağlıklı veya sağlıksızlığı ifade eden maddeler Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3.

ADÖ'de Yer Alan Maddelerin Alt Ölçeklere ve Sağlıklı –Sağlıksız İşlevleri Gösterme Durumuna Göre Dağılımı

	Problem Çözme	İletişim	Roller	Duygusal Tepki verebilme	Gereken ilgiyi Gösterme	Davranış Kontrolü	Genel İşlevler
Sağlıklı İşlevleri Gösteren Maddeler	2* 12 24 38 50 60	3 18 29* 43 59	10 30 40	49 57		20 32 55	6 16 26 36 46 56
Sağlıksız İşlevleri Gösteren Maddeler		14 22* 35* 52	4 8* 15 23 34 45 53 58	9 19 28 39	5 13 25 33 37 42 54	7 17 27 44 47 48	1 11 21 31 41 51

* Aile Değerlendirme Ölçeği'ne sonradan eklenen maddeler

McMaster Aile İşlevleri Modeline göre 53 olan soru sayısı, üç alt boyutun (iletişim, problem çözme ve roller) geçerliliğini artırmak amacıyla boyutlar arası korelasyonu etkilemeyecek biçimde 60 soruya çıkarılmıştır. Yedi alt boyutun tanımları aşağıdaki gibidir:

1. Problem Çözme (Problem Solving), ailenin etkili bir şekilde işlevlerini yerine getirebileceği düzeyde maddi manevi sorunlarını çözebilme becerisi olarak açıklanmaktadır. Sorunun ortaya çıkışından, çözümlenmesine kadar olan dönemi kapsar. Ölçeğin 2, 12, 24, 38, 50 ve 60. sorularında yer almaktadır. Ailede etkin problem çözümü için gerekli görülen yedi aşama aşağıdaki gibidir (Bulut, 1993).

1. Problemin tanımlanması,
2. Problem konusunda uygun kişilerle iletişim kurulması,
3. Alternatif çözümler geliştirme,
4. Alternatif çözümlerden biri üzerinde karar verme,
5. Seçilen alternatifin gerektirdiği aksiyonu başlatma,
6. Seçilen aksiyonun izlenmesi,

7. Problem çözme sürecinin etkinliğini değerlendirme.

2.İletişim (*Communication*), aile üyeleri arasındaki bilgi alış verişi biçiminde tanımlanmaktadır. Burada ailenin etkili bir iletişim içinde olup, olmadığı ölçülmek istenmektedir. Bu nedenle üyeler arası sözlü iletişimin içeriğinin açık olup, olmadığı, kişilerin söylemek istediklerini doğrudan doğruya ifade edip edemedikleri üzerinde durulmaktadır. Ölçeğin 3,14*,18,22*,29,35*,43, 52*, ve 59. sorularında yer almaktadır.

3.Roller (Roles), ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan davranış kalıplarıdır. Roller ile ilgili boyut, görevlerin belirgin ve eşit olarak üyelere dağılımı ile görevlerin aile üyeleri tarafından sorumlu bir şekilde yerine getirilip getirilememesini de içermektedir. Başka bir deyişle para, konut, giyim, yeme gibi maddi ihtiyaçların karşılanması rollere bağlı olarak ele alınmaktadır. Ölçeğin 4*,8*,10,15*,23,30,34*,40,45*,53*, ve 58*. Sorularında yer almaktadır.

4.Duygusal Tepki Verebilme (*Affective Responsiveness*), aile üyelerinin her türlü uyarılar karşısında en uygun tepkiyi göstermesi anlamına gelmektedir. Burada sevgi, mutluluk, neşe gibi ferahlık ifade eden duyguların yanında; kızgınlık, üzüntü, korku gibi durumları da içermektedir. Bir başka deyişle bu işlevini yerine getirebilen bir ailede aile üyeleri her türlü duygularını ağırlıklı bir şekilde sözle veya hareketlerle ifade edebilirler. Ölçeğin 9*,19*, 28*, 39*, 49, 57. sorularında yer almaktadır.

5.Gereken İlgiyi Gösterme (*Affective Involvement*), aile üyelerinin birbirine gösterdiği ilgi, bakım ve sevgiyi içerir. En sağlıklı aileler, birbirleriyle orta derecede ilgilenirler. Az veya çok ilgilenen aileler, bu konudaki işlevini yeterince yerine getiremiyorlar demektir. Çok ilgilenme, aile üyelerinin birbirlerine fazla bağımlı olduğunun, az ilgilenme ise birbirlerine az sevgi ve ilgi gösterdiklerinin belirleyicisidir. Ölçeğin 5*, 13*, 25, 33*, 37*, 42* ve 54*. Sorularında yer almaktadır.

6.Davranış Kontrolü (*Behavior Control*), aile üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimidir. Bu alt ölçekte psikolojik ve sosyal tehlike karşısındaki davranışlar değerlendirilir. Ayrıca kontrolün esnek, katı, serbest ve düzensiz oluşu da bu alt ölçekte ele alınmaktadır. Esnek davranış kontrolü en sağlıklı, kaotik davranış kontrolü ise en sağlıksız aile işlevinin göstergesidir. Ölçeğin 7*, 17, 20, 27*, 32, 44*, 47*, 48* ve 55. Sorularında yer almaktadır.

7.Genel Fonksiyonlar (General Functions), bu boyut, aile içinde etkin bir iletişimin varlığı, aile üyelerinin birbirlerine karşı sorumluluk duyguları, aile içinde yaşanan sevinç ve hüznün paylaşılması ve bu konuda aile üyelerinin birbirine duyarlı olması gibi durumları belirlemek üzere yukarıda ifade edilen altı boyutu da kapsayacak şekilde bilgi toplamayı amaçlamaktadır. Ölçeğin 1*, 6, 11*, 16, 21*, 26, 31*, 36, 41*, 46, 51*, 56. sorularda yer almaktadır (Bulut , 1993).

Ölçeğin Puanlanması ve Değerlendirilmesi

Aile değerlendirme ölçeğinde seçeneklere 1'den 4'e kadar puan verilmektedir. Yani “*aynen katılıyorum*” seçeneğini işaretleyenler 1 puan, “*büyük ölçüde katılıyorum*” seçeneğini işaretleyenler 2 puan, “*biraz katılıyorum*” seçeneğini işaretleyenler 3 puan, “*hiç katılmıyorum*” seçeneğini işaretleyenler 4 puan almaktadırlar.

Yıldız(*) işaretli sorular puanlanırken ters çevrilir.

Ölçeği oluşturan maddelerde iki tür ifade bulunmaktadır. Bunlar sağlıklılık ve sağlıksızlık gösteren ifadelerdir. Bazı maddelerde “*Aynen Katılıyorum*” seçeneği sağlıklı aile işlevini gösterdiği halde, diğerlerinde “*Hiç Katılmıyorum*” seçeneği sağlıksızlık göstergesi olmaktadır.

Bu şekilde elde edilen puanlar her alt boyut için toplanılarak ortalaması alınır. Ölçek puanları 1.00 (sağlıklı) ile 4.00 (sağlıksız) arasında değişir. 2.00'nin üzerindeki puan ortalamaları aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidişin göstergesidir. 2.00 ayırt edici bir sayı olarak kabul edilmiştir (Bulut, 1990).

3.4. Verilerin Analizi

Bu araştırma, deneysel desen kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ön-test ve son-test ölçümleri, Aile Değerlendirme Ölçeği (A.D.Ö.) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ölçek dörtlü (aynen katılıyorum, büyük ölçüde katılıyorum, biraz katılıyorum, hiç katılmıyorum) likert tarzı bir ölçektir. Ölçek kullanılarak toplanan veriler, istatistiki analizler yapılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda t-testi, tek yönlü varyans analizi, kovaryans analizi ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bu çalışmada deney grubunda nitel ve nicel veri toplama araçları birlikte kullanılmıştır. Bunun tercih edilmesinin nedeni, veri toplamak için ölçekten elde edilen

sayısal sonuçlar yanında katılımcılardan eğitim öncesinde ve sonrasında yazılı geri bildirimlerin alınarak bunların da bu çalışmanın nitel verileri olarak kullanılması yoluyla, aile eğitim programının aile işlevlerine olan etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bu amaçla, otuz kişilik deney grubuna eğitime başlamadan önce “Bu eğitim programından beklentileriniz nelerdir?” sorusu sorularak, katılımcıların beklentileri belirlenmiştir.

Her oturum başlangıcında bir önceki hafta ile ilgili olarak çocukları ile yapmak üzere kendi belirledikleri etkinlik (ev ödevleri) ile ilgili kişisel paylaşımları şu sorular sorularak alınmıştır:

Geçen haftaki konuyla ilgili olarak seçtiğiniz etkinlik nedir?

Nasıl bir uygulama yaptınız?

Bu süreçte kendinizi nasıl hissettiniz?

Çocuklarınız nasıl tepki verdiler?

Bu etkinliği yapmanızın, çocuğunuz ve aile içi ilişkilerinize etkisi ne oldu?

Etkinlik sonrasında sizin duygunuz neydi?

Her katılımcı, uygulama yapmaları için eğitimci tarafından cesaretlendirildi, yaptıkları olumlu davranışlar takdir ve teşvik edildi. Her oturum sonrasında o haftaki konu ile bağlantılı olarak verilen ev ödevleri, bir sonraki oturuma başlamadan önce grupça konuşuldu, eğitimci olumlu uygulamaların artması yönünde tüm grubu motive edici tutum ve ifadelerde bulunmaya özen gösterdi.

Uygulamalarla ilgili paylaşımlar yapıldıktan sonra, o haftaki oturumun konusu ve amacı eğitimci tarafından açıklandı. Amaca uygun olan bir öykü okundu veya bir etkinlik uygulaması ile konuya giriş yapıldı. Bu şekilde yapılan girişten sonra eğitimci tarafından 7-19 Yaş Aile Programı’nda kullanılmak üzere standardize edilen slaytlar eşliğinde konu anlatıldı. Bu süreçte gruba genel sorular sorma, rol oynama 2-3 kişilik küçük grup çalışmaları v.b. yöntemler kullanıldı. En son olarak da eğitimci tarafından konuyla ilgili genel açıklama yapıldı. Oturum süreçleri bu şekilde ilerledi. Her oturumla ilgili olarak

amaçlanan kazanımlar doğrultusunda ebeveynlerde davranış ve tutum değişikliği, beceri geliştirmeleri amaçlandı.

Sekiz haftalık aile eğitim programı sonrasında aşağıdaki sorular sorularak, katılımcılardan yazılı geri bildirimler alındı:

“Bu eğitim programının;

- a) Size etkisi ne oldu?
- b) Ailenizdeki bireylere etkisi neler oldu?
- c) Ev içinde neler değişti?
- d) Aile ilişkilerinize, iletişiminize etkisi ne oldu?
- e) Bu eğitim sürecinde aileniz ve kendinizle ilgili olarak neyi/ neleri fark ettiniz?”

Sorularına katılımcıların verdikleri yazılı cevaplar alınarak bilgiler bu araştırmanın nitel verisi olarak kullanıldı.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, ölçme aracından elde edilen veriler doğrultusunda çalışmanın her alt problemine ait bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Bu araştırmada “7” alt problem bulunmaktadır. Bunlar:

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan ebeveynlerin sorun çözme becerilerine etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan ebeveynlerin iletişim becerilerine etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan ebeveynlerin ebeveynlik rollerine etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan ebeveynlerin duygusal tepki verme düzeylerine etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan ebeveynlerin çocuklarına gereken ilgi göstermelerine etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan ebeveynlerin davranış kontrolü üzerindeki etkisi nedir?

7-19 Yaş Aile Eğitimi programının, ergen bireylere sahip olan ebeveynlerin genel işlevleri üzerindeki etkisi nedir?

Yukarıda yer verilen her bir alt probleme ilişkin karşılaştırmalar sırasıyla ayrı ayrı verilecektir.

Araştırmada deney ve kontrol grubunun aile işlevleri açısından karşılaştırmalarına geçilmeden önce, “*Aile Değerlendirme Ölçeği*”nin alt testlerine ait ön-test puanlar açısından deney ve kontrol grubunun eşit olup olmadığını test etmek için karşılaştırma yapılmıştır. Tablo 4’ de Aile Değerlendirme Ölçeği, alt ölçeklerine ait deney ve kontrol grubunun ön-test puan karşılaştırmaları yer almaktadır.

Tablo 4.*Aile Değerlendirme Ölçeği, Alt Testlerine Ait Deney ve Kontrol Grubunun***Ön-test Puan Karşılaştırmaları**

Alt ölçek	Grup	N	X	Ss	Sd	T	P
Problem Çözme	Deney	30	1.87	.44	58	.911	.36
	Kontrol	30	1.76	.45			
İletişim	Deney	30	1.99	.46	58	.49	.62
	Kontrol	30	1.94	.34			
Roller	Deney	30	2.27	.37	58	1.24	.21
	Kontrol	30	2.16	.29			
Duygusal Tepki Verebilme	Deney	30	1.79	.53	58	2.82	.006
	Kontrol	30	1.43	.43			
Gereken İlgiyi Gösterme	Deney	29	2.40	.28	57	.136	.89
	Kontrol	30	2.39	.20			
Davranış Kontrolü	Deney	30	1.92	.40	58	4.37	.00
	Kontrol	30	1.54	.24			
Genel İşlevler	Deney	30	1.79	.42	57	.94	.34
	Kontrol	29	1.69	.37			

P < . 05

Tablo 4’ de görüldüğü gibi, Aile Değerlendirme Ölçeği’ nin 7 (Yedi) alt ölçeği bulunmaktadır. Bu alt ölçekler ile ebeveynlerin aile işlevleri ölçülmektedir. Bu işlevler ise şunlardır:

Ebeveynlerin problem çözme becerileri,

Ebeveynlerin iletişim becerileri,

Ebeveynlerin ebeveynlik rolleri,

Ebeveynlerin duygusal tepki verme düzeyleri,

Ebeveynlerin çocuklarına gereken ilgi gösterme becerileri,

Ebeveynlerin davranış kontrol becerileri,

Ailenin genel işlevleri.

Bu araştırmanın bağımlı değişkeni olan aile işlevlerin ölçen Aile Değerlendirme Ölçeği deney ve kontrol grubunun Ön- test puanları karşılaştırma sonucunda; Problem

Çözme, İletişim, Duygusal Tepki Verebilme, Davranış Kontrolü ve Genel İşlevler alt testlerinde katılımcı olan ailelerin İşlevsel- Sağlıklı oldukları görülmektedir. Roller ve Gereken İlgiyi Gösterme alt testlerinde ise, yukarıda belirtilen bu alanlara göre daha az İşlevsel- Sağlıklı oldukları görülmektedir. Davranış kontrolü ve duygusal tepki verme işlevlerine ait deney ve kontrol gruplarının ön-test puanları arasında “ $p<.05$ ” düzeyinde istatistiki olarak anlamlı fark saptanmıştır. Diğer beş işlev bakımından deney ve kontrol grupları arasında ön-test puanları açısından istatistiki olarak “ $p<.05$ ” anlamlı fark bulunmamıştır. Dolayısıyla deneysel işlemin başından bu beş işlev açısından deney ve kontrol grubunun istatistiki olarak eşit olduğu söylenebilir.

Deney ve kontrol grubunun Aile Değerlendirme Ölçeğine alt testlerine ait Ön- test ve Son-test puan karşılaştırmalarına yönelik bulgular, araştırmanın her bir alt sorusuna göre ayrı ayrı olarak aşağıda verilmiştir:

Ebeveynlerin Problem Çözme Becerilerine İlişkin Karşılaştırmalar

Deney ve kontrol grubunun, Problem Çözme puanlarına ait, ön-test ve son-test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5.

Deney ve Kontrol Grubunun, Problem Çözme Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler

Grup	Ön-test			Son-test		
	N	Ort	Ss	N	Ort	Ss
Deney	30	1.87	.44	30	1.81	.45
Kontrol	30	1.76	.45	30	1.84	.45
Toplam	60	1.81	.66	60	1.82	.45

Tablo 5’de deney ve kontrol grubunun “problem çözme” ön-test ve son-test ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır. Deney ve kontrol grubunun son-test ortalamaları arasında istatistiki farkın olup olmadığını test etmek için yapılan faktöriyel ANOVA analizleri sonucunda, aile eğitim programının, sorun çözme becerileri üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır ($F_{(1; 58)} = .024, p>.05$). Bu sonuçlara bağlı olarak, verilen aile eğitimi, eğitim programının, ebeveynlerin problem çözme becerileri üzerinde etkili olmadığı söylenebilir.

1 - Ebeveynlerin İletişim Becerilerine İlişkin Karşılaştırmalar

Deney ve kontrol grubunun, iletişim becerileri alt testine ait, ön-test ve son-test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6.

Deney ve Kontrol Grubunun, İletişim Becerileri Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler.

Grup	Ön-test			Son-test		
	N	Ort	Ss	N	Ort.	Ss
Deney	30	1.99	.46	30	1.97	.48
Kontrol	30	1.94	.34	30	1.96	.31
Toplam	60	1.96	.40	60	1.97	.40

Tablo 6’da, deney ve kontrol grubunun iletişim becerileri ön-test ve son-test ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır. Deney ve kontrol grubunun son-test ortalamaları arasında istatistiki farkın olup olmadığını test etmek için yapılan faktöriyel ANOVA analizleri sonucunda, aile eğitim programının ebeveynlerin iletişim becerileri üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır ($F_{(1; 58)} = .017, p > .05$). Bu sonuçlara bağlı olarak, deneysel işleme katılan ebeveynlerin iletişim becerileri üzerinde, verilen aile eğitimi programının etkisinin olmadığı söylenebilir.

2- Ebeveynlerin Ebeveynlik Rollerine İlişkin Karşılaştırmalar

Deney ve kontrol grubunun, ebeveynlik rolleri alt testine ait, ön-test ve son-test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7.

Deney ve Kontrol Grubunun, Ebeveynlik Rollerine Ait Testine Ait Betimsel İstatistikler.

Grup	Ön-test			Son-test		
	N	Ort	Ss	N	Ort	Ss
Deney	30	2.27	.37	30	2.25	.37
Kontrol	30	2.16	.29	30	2.18	.24
Toplam	60	2.22	.33	60	2.22	.31

Tablo 7’de, deney ve kontrol grubunun ebeveynlik rolleri alt ölçeğine ait ön-test ve son-test ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır. Deney ve kontrol grubunun son-test ortalamaları arasında istatistiki farkın olup olmadığını test etmek için yapılan faktöriyel ANOVA analizleri sonucunda, aile eğitim programının ebeveynlerin, ebeveynlik rolleri üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır ($F_{(1; 58)} = .000, p > .05$). Bu sonuçlara bağlı olarak,

deneysel işleme katılan ebeveynlerin, ebeveynlik rolleri üzerinde, verilen aile eğitimi programının etkisinin olmadığı söylenebilir.

3-Ebeveynlerin Duygusal Tepki Verme Düzeylerine İlişkin Karşılaştırmalar

Deney ve kontrol grubunun, duygusal tepki verme alt testine ait, ön-test ve son-test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8.

Deney ve Kontrol Grubunun, Duygusal Tepki Verebilme Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler.

Grup	Ön-test			Son-test		
	N	Ort	Ss	N	Ort	Ss
Deney	30	1.79	.53	30	1.76	.54
Kontrol	30	1.43	.43	30	1.47	.35
Toplam	60	1.61	.48	60	1.62	.45

Tablo 8’de görüldüğü gibi deney ve kontrol duygusal tepki verebilme alt ölçeğine ait ön-test ve son-test ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır. Tablo 8’de görüldüğü gibi deney (X:1.79) ve kontrol (X:1.43) gruplarının ön-test ortalamaları arasında istatistiki olarak fark olması nedeniyle, deney ve kontrol grubunun son-test karşılaştırmaları ANCOVA analizi yapılarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan ANCOVA analizleri sonucunda, aile eğitim programının ebeveynlerin, duygusal tepki verebilme düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olmadığı saptanmıştır ($F_{(1; 57)} = .295, p>.05$). Bu sonuçlara bağlı olarak, deneysel işleme katılan ebeveynlerin duygusal tepki verebilme düzeyleri üzerinde, verilen aile eğitimi programının etkisinin olmadığı söylenebilir.

4- Ebeveynlerin Çocuklarına Gereken İlgi Göstermelerine İlişkin Karşılaştırmalar

Deney ve kontrol grubunun, gereken ilgiyi gösterme alt testine ait, ön-test ve son-test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9.

Deney ve Kontrol Grubunun, Gereken İlgiyi Gösterme Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler.

Grup	Ön-test			Son-test		
	N	Ort	Ss	N	Ort	Ss
Deney	29	2.40	.28	29	2.50	.34
Kontrol	30	2.39	.20	30	2.39	.15
Toplam	59	2.40	.24	59	2.45	.25

Tablo 9’da deney ve kontrol grubunun gereken ilgiyi gösterme alt testine ait ön-test ve son-test ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır. Deney ve kontrol grubunun son-test ortalamaları arasında istatistiki farkın olup olmadığını test etmek için yapılan faktöriyel ANOVA analizleri sonucunda, aile eğitim programının ebeveynlerin, gereken ilgiyi gösterme düzeyleri üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır ($F_{(1; 58)} = .012, p>.05$). Bu sonuçlara bağlı olarak, deneysel işleme katılan ebeveynlerin gereken ilgiyi gösterme düzeyleri üzerinde, verilen aile eğitimi programının etkisinin olmadığı söylenebilir.

6-Ebeveynlerin Davranış Kontrolü İlişkin Karşılaştırmalar

Deney ve kontrol grubunun, davranış kontrolü alt testine ait, ön-test ve son-test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10.

Deney ve Kontrol Grubunun, Davranış Kontrolü Alt Testine Ait Betimsel İstatistikler

Grup	Ön-test			Son-test		
	N	Ort	Ss	N	Ort	Ss
Deney	30	1.92	.40	30	1.87	.45
Kontrol	30	1.54	.24	30	1.61	.22
Toplam	60	1.59	.32	60	1.74	.34

Tablo 10’da görüldüğü gibi deney ve kontrol duygusal tepki verebilme alt ölçeğine ait ön-test ve son-test ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır. Tablo 10’da görüldüğü gibi deney ($X:1.92$) ve kontrol ($X:1.54$) gruplarının ön-test ortalamaları arasında istatistiki olarak fark olması nedeniyle, deney ve kontrol grubunun son-test karşılaştırmaları ANCOVA yapılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada gerçekleştirilen ANCOVA analizleri sonucunda aile eğitim programının ebeveynlerin, davranışları kontrol etme düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olmadığı saptanmıştır ($F_{(1; 57)} = .772, p>.05$). Bu sonuçlara bağlı olarak, deneysel işleme katılan ebeveynlerin davranışları kontrol etme düzeyleri üzerinde, verilen aile eğitimi programının etkisinin olmadığı söylenebilir.

7-Ebeveynlerin Genel İşlevlerine İlişkin Karşılaştırmalar

Deney ve kontrol grubunun, genel işlevler alt testine ait, ön-test ve son-test puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 11’de verilmiştir. ,

Tablo 11.

Deney ve Kontrol Grubunun, Genel İşlevler Alt Testine Ait Betimsel istatistikler.

Grup	Ön-test			Son-test		
	N	Ort.	Ss	N	Ort.	Ss
Deney	30	1.79	.42	30	1.83	.46
Kontrol	29	1.69	.37	29	1.78	.35
Toplam	59	1.74	.40	59	1.81	.41

Tablo 11’de deney ve kontrol grubunun genel işlevler alt testine ait ön-test ve son-test ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır. Deney ve kontrol grubunun son-test ortalamaları arasında istatistiki farkın olup olmadığını test etmek için yapılan faktöriyel ANOVA analizleri sonucunda aile eğitim programının ebeveynlerin, genel işlevler üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır ($F_{(1; 58)} = 1.421, p > .05$). Bu sonuçlara bağlı olarak, deneysel işleme katılan ebeveynlerin genel işlevler üzerinde, verilen aile eğitimi programının etkisinin olmadığı söylenebilir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, “Bulgular ” bölümünde yer alan sonuçlar değerlendirilecek, daha önceden yapılmış olan çalışmalardan da yararlanılarak araştırma sonuçları tartışılacak ve bulgulara dayalı çeşitli önerilere yer verilecektir.

5.1. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın temel amacı, aile eğitim programının, aile işlevleri üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma deneysel desen kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, bağımlı değişken olan aile işlevlerini ölçmek amacıyla kullanılan “Aile Değerlendirme Ölçeği” alt boyutları çerçevesinde sırasıyla sunulacaktır.

“Aile Değerlendirme Ölçeği” alt boyutlarından olan *“Problem Çözme Becerisi”* ailenin bütünlüğünü tehdit eden sorunları ailenin işlevselliğini sürdürecektir düzeyde çözebilme yeteneğini işaret etmektedir. Bu çalışmada yapılan deneysel çalışmanın sonucunda, deney grubuna verilen “7-19 Yaş Aile Eğitimi” nin, çalışmaya katılan ebeveynlerin problem çözme becerileri üzerindeki etkisinin, istatistiki olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır. Deneysel çalışmaya katılanların; yaş ortalamasının 45 olması, deney grubunun %87’si ve kontrol grubunun %83’ ünün kadın (anne), 15-16 yaş grubu ergenlerin ebeveynleri olmaları, sosyo-ekonomik düzeylerinin orta ve üst seviyede olması, eğitim düzeylerinin lise ve üniversite düzeyinde olması gibi faktörlerin de etkisiyle katılımcıların, eğitim programının hedeflediği kazanımlara hali hazırda sahip olmaları nedeniyle, yapılan aile eğitiminin çalışma grubundaki katılımcıların var olan problem çözme becerilerine etkisi olmadığı için anlamlı sonuçlar ortaya çıkmamış olabilir.

Bu konuda yapılan bir başka çalışmada, anne-babanın problem çözme becerileri sınırlı oldukça ergenlerde davranış sorunlarının arttığı görülmüştür. Bu sonuç şöyle de yorumlanabilir; davranış sorunları yaşayan ergenlerin ailelerinin karşılaştıkları maddi veya manevi sorunları çözmeye yetersiz kalmaktadırlar. Ergenin sağlıklı bir kişilik geliştirerek gelişimsel bir süreç olan ergenlikten itibaren sorumluluk alarak, karşılaştığı sorunları başarılı bir biçimde çözümlenebilmesi için ebeveynlerinden model alarak, sağlıklı ve işlevsel bir aileye sahip olmasının önemi üzerinde durulmaktadır. Bu ailelerin, karşılaştıkları sorunlara çözüm önerileri üretebilen ve sorunlarını çözebilen, birbirlerine duygusal olarak bağlı olan

ayrıca aile içi rollerini etkili biçimde yerine getirebilen, açık bir iletişimle duygularını ifade etmeyi benimsemiş oldukları belirtilmektedir (Bulut, 1990).

Bu çalışmada deney grubuna verilen “7-19 Yaş Aile Eğitim Programı”nın bir amacı da, ebeveynlerin olumlu model olma becerilerinin dolayısıyla da ailelerin sağlıklı, işlevsel ve fonksiyonel özelliklerinin geliştirilmesidir. Kişilik ve kimlik oluşturmak için önemli bir süreçte olan ergenlerin karşılaştıkları problemleri çözmekte ebeveynlerini örnek aldığı düşünüldüğünde, her ne kadar verilen eğitim sonrasında yapılan ön-test ve son-test çalışmaları sonrasında ebeveyn olan katılımcıların “Problem Çözme” becerilerinde bir gelişme elde edilememiş olsa da, ergenin aile içinde sağlıklı olan işlevleri model almasında ve kendi yaşantısında da bu becerinin önemli olduğunu fark etmesinde bu eğitimin katkısı olduğu düşünülmektedir.

Benzer bir çalışma Çakıcı (2006) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, alt sosyo ekonomik düzeyden 169 ve üst sosyo ekonomik düzeyden 221 olmak üzere toplam 390 çocuk ve annesi araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Aile Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Aile işlevlerinin sosyo ekonomik düzeyleri farklı olan gruplar arasında, anlamlı derecede farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Üst sosyo ekonomik düzeydeki ailelerin, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel işlevler boyutlarında, alt sosyo ekonomik düzeydeki ailelerin ise, problem çözme ve gereken ilgiyi gösterme boyutlarında, daha sağlıklı işlevler gösterdikleri belirlenmiştir ($p < 0.05$).

Bu araştırmanın sonuçları ile Çakıcı tarafından bulunan sonuçlar kısmen eşleşmemektedir. Deney grubundaki katılımcıların orta ve üst sosyo ekonomik düzeydeki aileler olmaları sebebiyle, problem çözme boyutu açısından ön-test ve son-test puanları arasında bir gelişme göstermedikleri söylenebilir.

“Aile Değerlendirme Ölçeği” alt boyutlarından olan “İletişim”, aile bireyleri arasında bilgi (mesaj) aktarımı olarak tanımlanmaktadır. Mesajın içeriği ve amacı ile ilgili olarak sözel iletişimin açık ve doğrudan olup olmadığına odaklanılır. Sağlıklı ailelerin en önemli özelliği, mesajları net olmayan ve aile içinde kime yönelik olduğunun açık olarak belli olmaması sonucunda üyeler arası ilişkilerin kopuk ve iletişim işlevinin bozuk olmasıdır (Bulut, 1990).

Bu araştırmada yapılan deneysel çalışmanın sonucunda, deney grubuna verilen “7-19 Yaş Aile Eğitimi” nin çalışmaya katılan ebeveynlerin İletişim becerileri üzerindeki etkisinin, istatistiki olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır. Bu sonuç aşağıda belirtilen daha önceki yapılan çalışmaların sonucu ile de rtuşmemektedir. Bunun nedenleri; deneysel çalışmaya katılan kişilerin 15-16 yaş grubu ergenlerin ebeveynleri olmaları, aynı zamanda çalışma grubunun sosyo-ekonomik düzeyinin orta ve st seviyede olması, katılımcıların eğitim düzeyinin lise ve niversite düzeyinde olması sebebiyle, aile içinde açık, net ve yüz yüze iletişime dayalı aile yeleri arasında doyurucu bir ilişki olması söylenebilir.

Alan yazına bakıldığında, az sayıda var olan aile eğitim programlarının sadece anne-baba eğitimini kapsadığı ve ebeveynlik becerilerini geliştirmeye yönelik olmadığı görülmektedir. Bu durum bireyin gelişiminde oldukça etkili olan ebeveyn ocuk ilişkisinin geliştirilmesinde bir eksiklik olarak kabul edilebilir. Ailelerin ve gençlerin sağlıklı aile yaşamı için, etkili bir iletişim kurma, yaşam becerilerini geliştirme ve günlük hayatta çıkan problemleri etkili bir şekilde zebilmeleri ve birbirlerini anlayıp kabul edebilmeleri önemlidir (Bulut, 1990). Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarına olumlu model olmalarını sağlamak, önce kendi ebeveynlik becerilerini geliştirmelerini, sonrasında aile içindeki iletişim ve etkileşimin olumlu yönde gelişmesinin desteklenmesi dolayısıyla aile işlevselliğinin ölçüldüğü bu deneysel çalışma sonucunda ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı fark çıkmamış olması, ailelerin iletişim becerileri açısından “işlevselliklerinin” yüksek olmasının bir sonucu olduğu söylenebilir.

Mevcut çalışmaya paralel sonuçları olan bir başka çalışma da zdemir’ in (1991) yaptığı çalışmadır. zdemir, Anne-ocuk Eğitim Programı’nın anneler üzerindeki etkilerini incelemiştir. İki yıllık anne eğitim programı sonrasında, programa katılan annelerin çocuklarıyla ilişkilerinde farklı tutum gösterdikleri; onlarla daha çok konuştukları, çocuklarındaki davranış sorunları karşısında, onları cezalandırmaktan ziyade, doğru davranışın ne olduğunu veya ne yapılması gerektiğini açıkladıkları görülmüştür (Aktaran; Bolat 2011: 20).

Balcı ve Yılmaz (2000)’ in yaptıkları bir başka araştırmada ise, çocukları anaokuluna devam eden yirmi anneye grup oturumları şeklinde “iletişim becerileri eğitimi” verilmiştir. Her oturum sonunda annelerin edindikleri beceriyi günlük hayata uygulamaları, eşleri ve çocukları ile olan etkileşimlerinde kullanmaları istenmiştir. Yapılan n- test ve son-test çalışmaları sonunda, bu eğitim programına katılmayan annelerin, aile işlevlerinin toplam puanlara göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Bunun sonucunda çocukları ana

okuluna devam eden annelerin, aile bireyleri ile iletişim kurma ve sağlıklı aile işlevlerini yerine getirmede iletişim becerileri eğitiminin etkili bir çalışma olduğu ortaya konmuştur (Balcı ve Yılmaz, 2000).

Yukarıdaki sonuçlarla doğrudan ilgili olan mevcut bu çalışmada da; her bir oturumu Yüz seksen dakika süren ve sekiz hafta devam eden 7-19 Yaş Aile Eğitimi sonrasında katılımcılar çocukları ile iletişim kurarken onları suçlayıcı olan “Sen dilini” kullandıklarını bunun ise iletişimlerini olumsuz yönde etkilediğini fark etmişlerdir. “7- 19 Yaş Aile Eğitim programı” kapsamında, oturum sürecinde edinilen kazanımların günlük yaşama uyarlanması amacıyla öncelikle evde diğer aile üyeleri ile kurdukları iletişimde bu becerileri kullanmaları sonucunda, kendi istek ve duygularını daha etkili olarak anlatabildiklerini, karşılarındaki kişiyi daha iyi dinlediklerini, konuşulan kişi ile göz temasına önem vermeleri sonucunda aile içindeki iletişimlerinin geliştiğini ifade ettiler. Bu sonuç daha önceki yıllarda Balcı ve Yılmaz (2000)’ ın yaptıkları araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Her ne kadar çalışmanın nitel sonucunda bu sonuca ulaşılamamış olsa da eğitim süreci sonrasında uygulayıcının katılımcılardan bu eğitim sürecinin kendileri için kazanımları ile ilgili yazılı olarak aldığı geri bildirimlerin bu sonuçla paralel olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarına paralel olan bir başka araştırma Öztürk (2006) tarafından aileler ile çalışarak gerçekleştirilmiştir. Öztürk’ün bu araştırmasında, ailelere üç gün boyunca “aile içi iletişim eğitimi” verilmiştir. Eğitim programı sonunda ailelerin, çocuklarıyla iletişimlerinde, eğitime katılmayan ailelere oranla daha olumlu yönde gelişme gösterdikleri saptanmıştır. Anne-baba-çocuk iletişimde olumlu değişimlerin sebeplerinden biri, anne-babaların çocuk gelişimi eğitiminin önemini kavraması ve ailelerin bu konuda daha çok bilgi ve yeterliliğe ihtiyaç duymasıdır. Anne baba olma becerisinin geliştirilmesi, ebeveynlerin sahip olduğu ve kullandığı davranış kalıplarındaki eksikliklerini fark ederek yeni davranış kalıpları geliştirmelerini içermektedir. Bu nedenle değişim için zamana ve sürekliliğe ihtiyaç duyulduğu eğitimci tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Bu kapsamda ayrıca, her oturum sonunda katılımcıların bir hafta boyunca o günkü konuyla bağlantılı olarak çocukları ile bire bir zaman geçirerek bir uygulama yapmaları ve gelecek hafta bunu grupta diğer katılımcılarla paylaşmaları bu eğitimin ebeveynlerin davranış değişikliği ve farkındalıklarını geliştirmek amaçlıdır. Eğitim kapsamındaki etkinlik ve uygulamaları sürecindeki deneyimleri ailedeki iletişim için önemli ip uçları vermektedir. Bu çalışmanın deney grubundaki katılımcıların farkındalık olarak yüksek bir grup olmaları, var olan iletişim becerilerinin yüksek olmasının yanında, kullandıkları sözel olmayan iletişim çeşitlerinin

zaman zaman çocukları ile olan iletişimlerini engelledikleri fark etmelerinde, özellikle çocuklarına karşı olumlu mesajları kullanmaya özen göstermelerinde eğitim sürecinde arttığı gözlenmiştir.

“Aile Değerlendirme Ölçeği” alt boyutlarından olan *"Roller"*, ailenin farklı aile görevlerini ele alışlarını ve bu görevlerin nasıl dağıldığı ve yerine getirildiğiyle ilgili davranış modelleri oluşturma ve sürdürme becerilerine ilişkindir.

Bu araştırmada yapılan deneysel çalışmanın sonucunda, deney grubuna verilen “7-19 Yaş Aile Eğitimi”nin, katılımcıların “ev içerisindeki rol paylaşımlarını belirleme becerileri” üzerindeki etkisinin, istatistikî olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır. Bunun nedeni olarak, deneysel çalışma grubundaki katılımcıların eğitim programının kazanımlarını hâlihazırda belli ölçüde biliyor olmaları, ev içinde görev rol dağılımı, kurallar ve sınırların belirlenmiş olması ve ailelerin bu alanda işlevsel olduğu düşünülebilir. Bu gibi nedenlerden dolayı, yapılan aile eğitiminin çalışma grubundaki katılımcıların ev içerisindeki rol paylaşım becerilerine etkisine ilişkin anlamlı sonuçlar ortaya çıkmamış olabilir.

“Aile Değerlendirme Ölçeği” alt boyutlarından olan *"Duygusal Tepki Verebilme"*, ile bireylerinin duygularını açıkça ifade edip edemediğini değerlendirir. Bulut’a (1993) göre, duygusal tepki verebilme işlevini yerine getirebilen bir ailede, aile üyeleri mutluluk, neşe gibi ferahlık ifade eden duyguların yanında üzüntü, korku gibi duygularını da sözle ya da davranışlarıyla kolaylıkla ifade edebilirler.

Bu araştırmada yapılan deneysel çalışmanın sonucunda, deney grubuna verilen “7-19 Yaş Aile Eğitimi”nin, çalışmaya katılan kişilerin “Duygusal tepki verebilme becerileri” üzerindeki etkisinin, istatistikî olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p<.05$). Bununla birlikte, katılımcılar gerek eğitim gerekse sosyo ekonomik durumları bakımından orta ve üst seviyede olmaları sonucunda duygularını tanımakta ve ifade etmekte olup, aile ortamında da çocuklarına bu fırsatı verdikleri söylenebilir. Katılımcı gruptaki ailelerin bu açıdan “işlevsel” özelliklere sahip olmalarının yanında hem kendilerinin hem de ailedeki bireylerin duyguları tanıma ve ifade etme fırsatını verdikleri söylenebilir.

Bu çalışmayla benzer özellikler gösteren bir başka araştırmada, Bahçıvan ve Gençöz (2005), ergenlerin, babalarından şiddet görmekten korkmaları nedeniyle babalarıyla iletişim kurmada zorlandıkları ve karşılaştıkları problemlerde onlara karşı daha fazla düşmanlık duyguları (kızgınlık ve öfke) hissettikleri belirlenmiştir. Bu sonuçlar, şiddet davranışı

gösteren ergenlerin ebeveynlerinin de, aile içinde mutluluk, üzüntü, kızgınlık, öfke, kırgınlık gibi duyguları ifade etmekte zorlandıklarını veya ifade edemediklerini ortaya koymaktadır. Bireylerin öfke ve benzer duygularını ifade etmede güçlük yaşamalarının bu duyguların içe atılmasına ve depresyon gibi duygulanım bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olduğu bilinmektedir. Yani, ailede duyguların ifade edilmesine fırsat tanınmaması veya duygusal tepki verme işlevinde zorluklar yaşanması, ergende görülen problem davranışların da sebebi olarak değerlendirilmektedir (Bahçıvan ve Gençöz, 2005; Akt Savi 2008: s. 194).

Bu çalışmada ebeveynlerin kendi duygularını tanıma ve ifade etme dışında, çocuklarına da bu fırsatı sundukları ve karşılıklı olarak duygularını ifade edebildikleri ve bu durumun ailenin işlevselliğine olumlu katkısı olduğu söylenebilir. Bunun dışında ebeveyni model alan ergenin de duygularının ifade edilmesinin yaşamındaki işlevselliğine olan önemini fark ederek bu becerisini aile dışında günlük ilişkilerinde de kullanarak geliştirmesi için olumlu modellere sahip olduğu söylenebilir.

"Gereken ilgiyi gösterme", aile bireylerinin birbirlerinin etkinliklerine ve dolayısıyla birbirlerine karşı gösterdikleri ilgi ile ilgilidir. Çocukların gelişim süreçlerinde ailelerinin karşılamakla yükümlü oldukları temel fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları aile sorumluluğu olarak ifade edilmektedir. Bunun dışında ailenin çocuğun davranışları veya başarısıyla ilgilenmesi, onu takdir etmesi, onun aile dışındaki sosyal gruplarda da başarılı bir uyum süreci yaşamasını ve aile üyeleri arasındaki güven, ilgi ve duygusal bağlılığı yansıtır (Crow ve Crow, 1956; Akt Savi 2008: s.194).

Bu araştırmada deneysel çalışmaya katılan kişilerin çoğunluğun kadın olması yanında, katılımcı grubun eğitim ve sosyo kültürel seviyelerinin orta ve üst düzeyde olması sonucunda çocuklarına olan ilginin sadece fiziksel ihtiyaçları karşılamakla sınırlı kalmayıp, onları sosyal ve duygusal olarak da kabul etmeleri yanında psikolojik ihtiyaçlarına karşı da duyarlı oldukları yani ailenin bu işleve hali hazırda sahip olmaları nedeniyle katıldıkları bu eğitimden fayda sağlamadıkları söylenebilir.

Bu sonuçlarla paralellik gösteren ve Doğan tarafından (2001) yapılan bir başka çalışmada ise, aile içi ilişkilerde ilgisizlik, ihmal ve reddedilme yaşantıları olan çocukların antisosyal ve saldırgan davranışlar göstermek için risk oluşturdukları belirtilmiştir. Bu çocuklar ebeveynlerinden şefkat alamadıkları için içten içe acı çekmekte, kendilerini güvende hissetmediklerinden daha saldırgan ve güç odaklı davranışlar sergilemektedirler (Garbarino, 1999; aktaran Savi 2008: s. 195).

Mevcut olan bu araştırmanın yapıldığı okulun ve katılımcı profilinin sosyo ekonomik düzeylerinin orta ve yüksek olmasının da etkisiyle ailelerin çocuklarına karşı daha ilgili, kabul edici ve onların gelişimlerini destekleyici oldukları gözlenmiştir. Bu nedenle var olan ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesinde aile eğitiminin etkili olmadığı sonucu bulunmuştur. Ancak, katılımcıların düzenli ve istekli bir şekilde sekiz hafta süren bu eğitim programına devam etmelerinin temel sebebinin “çocuklarına ilgi göstermek” olduğu katılımcılardan alınan nitel verilerde ilk sırada yer almaktadır. 30 kişi olan katılımcılardan 22 tanesi eğitime geliş nedenlerini bu şekilde açıklamışlardır. Bunun yanı sıra, ait olma, sevgi ihtiyaçları, var olan potansiyelleri ve yetenekleri ile kabul görmeyi kapsayan gerekli olan ilgiyi göstermenin çocuk eğitimi için önemli olduğuna ebeveynler bu eğitim sürecinde fark etmişlerdir.

Bu araştırmaya paralel olan bir başka çalışma olan Güneysu (1982)' nun yaptığı çalışmada ise, sosyo-ekonomik olarak daha alt düzeydeki çocukların, anne babaları tarafından daha az sevildiklerini bunun yanı sıra daha çok cezalandırıldıklarını düşündükleri görülmüştür. Yine bu çalışmada anne ve babaların eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarıyla ilgilenme düzeylerinin yükseldiği, babalarından ziyade anneleri tarafından daha çok sevildiklerini algıladıkları belirlenmiştir (Şahin, T. Cevher, F. 2015 : S.6).

Bu çalışmaya katılan ebeveynlerin çoğunluğunun kadın olması yanında sosyo ekonomik ve eğitim düzeylerine bağlı olarak farkındalıklarının da yüksek olmasının etkisiyle; çocuklarına karşı sevgilerini kolaylıkla gösterebilmekte, kurallar oluştururken onların kişiliklerini değil ama yaptıkları davranışları değiştirmeye amaçlı oldukları, çocuklarının yaptıkları davranışlarını neden ve sonuçları ile açıkladıkları, böylelikle aile içinde açık ve kabul edici bir iletişimi benimsedikleri yani çocuklarına gereken ilgiyi gösterdikleri söylenebilir.

Evirgen (2002), İstanbul Küçükçekmece' deki çok amaçlı Okul öncesi Eğitim Merkezi (Belediye Anaokulu) 6 yaş grubuna devam eden çocuğu bulunan 37 deney ve 37 kontrol grubu olmak üzere toplam yetmiş dört anneyi seçmiş kendi geliştirdiği okul destekli anne eğitim programına tabi tutmuş ve programın anne-çocuk ilişkilerine etkilerini incelemiştir. Sonucunda, anne eğitim programına katılan deney grubu anneler ile katılmayan kontrol grubu annelerin tutumları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Çocukları ile ilişkilerinde olumlu tutum geliştiren annelerin çocukları ile daha çok etkileşime girdikleri, onları daha çok dinledikleri, konuştukları, onlara öyküler okudukları, oyunlar oynadıkları,

basit kavramları öğrettikleri, daha olumlu disiplin yöntemlerini benimsedikleri saptanmıştır (Aktaran Çakıcı 2006: 58).

“Aile Değerlendirme Ölçeği” alt boyutlarından olan "*Davranış Kontrolü*", bir ailenin bireylerinin davranış standartlarını belirleme ve sürdürme yollarını değerlendirir. Davranış kontrolü, ailenin üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimi olarak da tanımlanabilir. Bu alt ölçekte, aile içindeki kontrolün esnek, katı, serbest veya düzensiz yapıda oluşu yanında psikolojik ve sosyal bir tehlike karşısında aile üyelerinin davranışları birlikte değerlendirilmektedir (Bulut, 1993).

Bu araştırmada yapılan deneysel çalışmanın sonucunda, deney grubuna verilen “7-19 Yaş Aile Eğitimi” nin, çalışmaya katılan kişilerin “Davranış kontrolü” becerileri üzerindeki etkisinin, deney ve kontrol gruplarının ön test puanları arasında $p < .05$ düzeyinde istatistiki olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır. Katılımcıların eğitim düzeyinin lise ve üniversite olması, aile içindeki kuralların net, açık ve esnek olması, anne ve babanın kuralların uygulanmasında tutarlılık göstermeleri gibi etkenler sonucunda eğitim programının kazanımlarını katılımcıların halihazırda belli ölçüde biliyor olmaları gibi nedenlerden dolayı, yapılan aile eğitiminin çalışma grubundaki katılımcıların davranış kontrolü becerilerine etkisine ilişkin anlamlı sonuçlar ortaya çıkmamasında bir etken olduğu düşünülmektedir.

Topçugil (2002), aile işlevlerinin çocukların psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimlerine etkisini araştırdığı araştırmasında, Ankara Defterdarlığı Gündüz Bakımevine devam eden toplam 100 çocuk ve ailesini incelemiştir. Gelişim Basamaklarını Değerlendirme ve Aile Değerlendirme Ölçeği ile çalışmanın verilerini toplamıştır. Annelerin Davranış Kontrolünün çocukların sosyal-duygusal gelişimleriyle ilişkili olduğunu, babaların Davranış Kontrolünün ise çocuğun algılamasını etkilediğini saptamıştır (Aktaran Çakıcı 2006: 61)

“Aile Değerlendirme Ölçeği” alt boyutlarından olan "*Genel İşlevler*", ailenin önceki tüm alanlardaki genel işlevselliğini değerlendirir. Ölçek puanındaki her artma işlevsellikteki daha çok bozulmayı göstermektedir. İşlevsel olmayan bir aile; sorun ve çatışmaları tolere edememekte, üyelerinin yardım isteklerini reddetmekte, bunun sonucunda aile içinde var olan sorunlar çözülmemeden farklı biçimde sürmeye devam etmektedir. Aile sisteminin özelliklerinden olan (yetki paylaşımı, rol dağılımı, sınırlar) yanında, aile üyelerinin ilişkilerinde gözlenen esneklik-katılık, yakınlık-uzaklık, iletişim-iletişimsizlik gibi faktörler de aile yaşamının temel ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmamasını ve sorun çözme

biçimlerini etkilemekte, bunların sonucunda da aile işlevleri olumsuz yönde etkilenmektedir (Duyan, 1996; akt. Savi 2008 : 199).

Bu araştırmada yapılan deneysel çalışmanın sonucunda, deney grubuna verilen “7-19 Yaş Aile Eğitimi” nin, çalışmaya katılan kişilerin ailenin “genel işlevleri” becerileri üzerindeki etkisinin, istatistiki olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır. Bu durum çalışmaya katılan deney grubundaki ailelerin yetki paylaşımı, rol dağılımı, sınırlar ve kuralları net olan, karşılaştıkları sorunları çözmede karşılıklı iletişim yanında birbirini suçlamak yerine herkese uygun bir çözüm yolu bulmayı başarmaları ve sorunları yaşam içinde karşılaşılan doğal krizler olarak görmelerinin sonucu olduğu söylenebilir. Ayrıca bu ailelerin işlevsel özellikte olmalarının da bu sonuca ulaşmakta etkili olduğu düşünülmektedir.

Demircioğlu ve Ömeroğlu (2014), tarafından yapılan bir başka araştırmada, eğitici anne eğitimi ve anneden anneye eğitim yaklaşımının, annelerin aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumlarına etkileri üzerinde durulmuştur. Ankara’da, 2010-2011 eğitim öğretim yılı içerisinde gerçekleştirilen araştırma ön- test, son- test kontrol gruplu deneysel desene göre modellenmiştir. Bu araştırmanın temel amacı, altı yaşında çocuğu olan annelere uygulanan aile eğitimi programının aile işlevleri ve çocuk yetiştirme tutumları üzerindeki etkisini belirlemektir. Eğitim alan annelerin Aile Değerlendirme Ölçeği’nin problem çözme, iletişim, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler alt boyutları ile toplam ön test-son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Aile Değerlendirme Ölçeği’nin roller alt boyutu ön ve son test puan ortalamalarında ise bir farka rastlanmamıştır. Bu bulgulara göre, eğitici anne eğitiminin, annelerin problem çözme, çocuklarıyla iletişim, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel aile işlevleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu durum eğitici annelerin aldıkları eğitimden sonra öğrendiklerini, kendi aileleri ve yakın çevrelerinde uygulamaları yanında anneden anneye eğitim verirken de anlatarak pekiştirmeleri ile açıklanabilir (Demircioğlu ve Ömeroğlu, 2014).

Bu araştırmada da deney grubundaki katılımcıların çoğunlukla anne olmaları, geleneksel olan toplumumuzda çocuk yetiştirmenin çoğunlukla anneye bırakılmış olması ile paralel bir durumdur. Öte yandan çocuk veya ergenin sevgi ve şefkat yanında duygusal tepki almak için anneye, davranışları ile ilgili geri bildirimleri almak için ise çoğunlukla babaya ihtiyaç duydukları söylenebilir. Ayrıca bu eğitim programının geliştirilmesi ve uygulanmasının öncelikli amacı olan, ebeveynlerin olumlu davranışları ile çocuklarına model olmalarının sağlanması, böylelikle sağlıklı ve işlevsel ailelerin dolayısıyla toplumun

oluşmasına katkı sağlamak bu çalışmanın temel amacıdır. Her ne kadar eğitim programının, ailelerin işlevselliğine katkı sağlamadığı sonucu bulunmuş olsa da, ebeveynlerin var olan tutum ve davranışlarına başka bir açıdan bakabilmeleri, çocuklarındaki değişiklikleri normal olarak kabul etmelerine bu eğitim sonucunda ulaştıkları katılımcılardan alınana nitel verilerden çıkan sonuçlardır.

Ayrıca, İkiz (2009), 6 yaş grubundaki çocukların, benlik algısı düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkiyi bazı değişkenlere göre incelemiştir. Analizler sonucunda çocuğun benlik algısı düzeyi ile annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, annenin çalışıp çalışmama durumu, babanın mesleği, kardeş sayısı, çocuğun doğum sırası, ailenin gelir düzeyi ve çocuğun okul öncesi eğitim alma süresi gibi değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Aile Değerlendirme Ölçeği'nin alt boyutlarından olan iletişim ve duygusal tepki verme boyutları ile annenin öğrenim durumu arasındaki fark anlamlı çıkmıştır. Babanın öğrenim durumunun ise problem çözme, iletişim ve gereken ilgiyi gösterme aile işlevleri için anlamlı farklılığa neden olduğu belirlenmiştir. Ailenin gelir düzeyi ile aile işlevleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, ailenin gelir durumunun yalnızca davranış kontrolü alt boyutunda anlamlı değişikliğe neden olduğu belirlenmiştir (İkiz, 2009: s.137).

Kabasakal (2001), yaptığı çalışmada, uyum sorunu olan çocukların aile işlevlerini iyileştirmede anne eğitim gruplarının etkisini incelemiştir. Uyum sorunlu çocukların annelerinden oluşan 80 kişilik deney grubu ve uyum sorunu olmayan çocukların annelerinden oluşan 40 kişilik kontrol grubu olmak üzere toplam 120 tane anne çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Çalışmadaki veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen Görüşme Formu ve Aile Değerlendirme Ölçeği ile toplanmıştır. Deney grubundaki anneler, sekizer kişilik gruplar halinde on oturumluk eğitimlere katılmışlardır. On oturumluk eğitim sonunda, deney grubunun sağlıklı aile işlevlerinde iyileşmelerin olduğu, Aile Değerlendirme Ölçeği son test uygulamasından sonra deney grubunun da kontrol grubu boyutlarında sağlıklı aile işlevlerine sahip oldukları bulunmuştur (Kabasakal,2001).

Kabasakal ve Aslan (2016), tarafından yapılan bir başka çalışmada ise sağlıklı aile işlevlerinin, hem bireyin yaşam doyumu hem de buna bağlı olarak öznel iyi oluşunu etkileyen koruyucu bir faktör olduğu sonucu bulunmuştur (Kabasakal ve Arslan, 2016).

Bu çalışmadaki deney grubunu, 15-17 yaş arasındaki ergen bireylerin ebeveynleri oluşturmaktadır. Benlik algılaması ve kişilik oluşumu açısından sancılı bir süreç olan

ergenlik döneminin sağlıklı olarak atlatılabilmesinde, yaşam becerileri yanında ailenin işlevsel özelliklere sahip olması, çocuklarına yeterli duygusal tepki vermelerinin önemli olduğu pek çok araştırma sonucunda varılan ortak noktadır. Ayrıca bu çalışmadaki katılımcıların yeni bilgiler öğrenmeye, başkalarının deneyimlerinden yararlanmaya açık olmaları hem çocukları hem de kendileri için değişime açık olmalarının göstergesi olup, işlevsel ailelere sahip olmaları şeklinde de yorumlanabilir.

Bu araştırmada nicel veriler yanında nitel veriler de kullanılmıştır. Deney grubunu oluşturan ve Aile Eğitim Programına katılan 30 katılımcıdan eğitim programına başlamadan önce sorulan ve yazılı olarak cevapları alınan veriler de bu araştırmanın nitel verileri olarak değerlendirilmiştir. Buna göre:

“ Bu eğitim programından beklentiniz nedir?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde, verilen cevapların şu başlıklar altında toplandığı görülmüştür:

Tablo 12.

Deney grubu katılımcılarının aile eğitiminden beklentileri

ÖNE ÇIKAN BAŞLIKLAR	KATILIMCI SAYISI (N=30)
Anne baba olarak daha bilinçli bir ebeveyn olabilmek	22
Doğru ve yanlışlarını öğrenmek	16
Çocuğumla olan iletişimizi daha da geliştirmek	14
Sosyalleşmek, yeni insanlarla tanışmak	10
Kendimi geliştirmek, yeni şeyler öğrenmek	8
Diğer katılımcıların deneyimlerinden yararlanmak	6

Deney grubundaki katılımcılar çoğunlukla bir meslek sahibi olan orta ve üst düzeyde sosyo ekonomik seviyeye sahip olmaları yanında iletişim ve sosyal becerilere sahip, orta yaş grubunda olan kişilerdir. Bütün bunlar dışında, ergenlik döneminde olan çocukları ile iletişimlerini geliştirmek, kendi ebeveynlik becerilerini geliştirerek çocuklarını daha iyi anlama ve bu konuda bilinçlenmeye bilgi almaya açık oldukları rahatlıkla söylenebilir.

- Ayrıca “gruptan beklentiniz nedir?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde, verilen cevaplar şu başlıklar altında toplanmaktadır:

Tablo 13.*Deney grup kuralları*

ÖNE ÇIKAN BAŞLIKLAR	KATILIMCI SAYISI (N=30)
Başlama ve bitiriş saatlerine uyulması	16
Sürekli olarak aynı kişilerin konuşmaması	12
Konuşanı dinlemek	9
Anlatıcı kişinin “bıktırıcı tekrarlar “ yapmaması	7
Saygısızlık yapılmaması (gülme, alay edilme v.b.)	7

Yukarıda verilen maddelere bakıldığında, genel olarak grup kuralları şeklinde yorumlanabilir. Katılımcıların yarısının özellikle başlama ve bitiriş saatlerine önem vermeleri, mesleki disiplinlerinin paraleli olarak da yorumlanabilir. Bunun dışında bu beklentiler grup ve eğitim sürecini yönetecek olan kişiye de sorumluluklar yüklemektedir. Grup içinde herkese eşit söz hakkı verilmesi, başlama ve bitiş saatlerine duyarlılık gösterilmesinin sağlanması, eğitim sürecinde bıktırıcı tekrarlardan kaçınarak, konu ve içeriğe uygun etkinlik, öykü paylaşımı v.b. ile eğitim sürecinin dinamikliğinin sağlanması, konuşan kişiye saygı gösterilmesi, deneyimlerinin eleştirisi ve öğüt verilmeden dinlenilmesi, kısacası kabul edilmek ve kabul görülmek diye yorumlanabilir.

Sekiz haftalık eğitim süreci boyunca katılımcıların, her hafta anlatılan konu ile bağlantılı olarak mutlaka evde bir uygulama yaptıkları gözlemlendi. Ertesi hafta bu uygulamayı grupla paylaşmak için istekli oldukları, uygulama sürecinde zorlandıkları noktaları da samimi olarak grup ortamında paylaştıkları uygulayıcı tarafından gözlemlenmiştir. Bu paylaşımlarda, güven duygusunun gelişmiş olması yanında grup kuralı olarak tüm üyeler tarafından benimsenen “Burada paylaşılanlar, burada kalacak” duygusunun da etkin olduğunu düşünülmektedir.

Paylaşımlar sürecinde eğitimi veren kişi olarak, birbirlerine deneyimlerini aktarmalarının da bu eğitim programı kapsamında önemli ve olması gereken bir nokta olduğunun sıklıkla vurgulanması sonucunda, grup dinamiklerinin olumlu yönde gelişmesinde etkisi olduğu düşünülmektedir. Eğitimin ilk haftasında katılımcılarla birlikte belirlenen başlama ve bitiş sürelerine, belirlenen grup kurallarına uyulmasının da grup dinamiklerinin güçlenmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Birbirlerini saygı ile dinlemeleri yanında karşılaştıkları zorluklarda diğer grup üyelerinden yardım istemeleri,

katılımcıların deyimiyle “eğitim grubu değil terapi grubu olduk” şeklinde etkileşim içinde olmaları, samimi paylaşımları sonucunda grup ortamından ve eğitim sürecinde mutlu ve memnun oldukları gözlemlenmiştir.

Eğitim sürecinde grup içinde özellikle evde yaptıkları uygulamalarla ilgili paylaşımlarında, çocuklarından ve eşlerinden olumlu geri bildirim almaları sonucunda motivasyonları yükselmiş, eğitime olan inançları artmış, davranış değişiminin her yaşta olabileceğini fark etmeleri sonucunda kendilerine özel yaşamlarında da eğitimsel hedefler belirlemelerini sağlamıştır. Kendilerine yönelik olarak değişim istekleri eğitimci olarak benim de motivasyonumu olumlu yönde etkilemiştir.

20 dk olarak verilen tek arada grupça çay içilmesi, bir süre sonra katılımcılardan tarafından gönüllü olarak getirilen kek, kurabiye gibi yiyecekler ile zenginleşmiş olup kendiliğinden gelişen ve grup bütünlüğünü güçlendiren önemli başka bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Sekiz haftalık eğitim sonunda çocuklarının da mutlaka bulunduğu bir sertifika töreni yapılmıştır. Katılımcılar tarafından “Mezuniyet töreni” olarak tanımlanan bu törende duygusal anlar yaşanmış olup, katılımcıların hepsi bu eğitim sürecinde aile ortamındaki ilişkilerinin daha geliştiğini, çocukları ile birlikte kaliteli zaman geçirmeleri sonucunda iletişimlerinin daha güçlendiğini, olumlu kazanımlar elde ettiklerini, karşılaştıkları kriz durumları ile daha kolay başa çıktıklarını, bu eğitime katıldıklarına memnun olduklarını, grup üyeleri ile tanışmış olmaktan memnun olduklarını, bundan sonraki süreçte de görüşmek ve iletişim içinde olmak istediklerini belirtmişlerdir. Çocuklar da, ebeveynlerinin eğitim sürecinde değiştiklerini, eskisine göre daha anlayışlı olduklarını, odalarını toplamamalarına dahi artık tepki göstermediklerini bu duruma şaşırdıklarını samimiyetle belirtmişlerdir.

Bu eğitimin uygulandığı süreçte, katılımcı olan velilerin okul ile iletişimlerinin güçlendiği, toplantılara ve okulda yapılan seminer ve etkinliklere mutlaka katıldıkları, çocuklarının ders ve davranış durumlarını daha düzenli takip etmek amacıyla okulla ilişkilerinin geliştiği, hatta bazılarının okul aile birliğine katılarak eğitimden sonraki süreçte de okulla bağlarını sürdürdükleri gözlemlenmiştir. Zaman zaman “Bizi tekrar bir eğitime alın” şeklindeki söylemleri ile de karşılaşılmıştır.

Bütün bu nitel veriler sonucunda 7-19 yaş Aile eğitim programının, ailelerin işlevselliğini (iletişim, problem çözme, roller, duygusal tepki verme, gerekli ilgiyi gösterme,

davranış kontrolü) olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Bu araştırmada sahada çalışan bir rehber öğretmen/ psikolojik danışman olarak araştırmanın yapıldığı okulun sosyo ekonomik ve kültürel düzeyinin orta ve yüksek seviyede olması, deney ve kontrol gruplarının ön- test puanlarının yüksek çıkmasının da nedeni olarak gösterilebilir. Bu durum ayrıca katılımcıların hazır bulunuşluk düzeylerinin yüksek olması şeklinde de yorumlanabilir.

Bunun yanında yetişkin bireylerin önceden öğrenilmiş olan düşünce ve davranış kalıplarını değiştirmek bu araştırmanın sınırlıklarını oluşturan bir faktördür. Haftada üç saat olmak üzere, sekiz hafta sonunda toplam yirmi dört saat süren eğitim sürecinde, katılımcıların kendi davranış ve tutumları hakkında içgörü geliştirmiş oldukları, farkındalıklarının arttığı uygulayıcı ve eğitimci olarak tarafımdan gözlemlenmiştir.

Her ne kadar istatistiki olarak bu eğitimin katılımcılar açısından bir yarar sağlamadığı sonucu bulunmuş olsa da, yukarıda belirtilen nitel verilere dayanarak “7-19 Yaş Aile Eğitim Programı”nın, aile işlevlerinin artırılması ve güçlendirilmesinde özellikle sosyo ekonomik ve kültürel olarak daha düşük gruplarda yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın bir başka sınırlılığı da ölçek sorularına katılımcıların verdikleri cevaplar, mahrem bir konu olan aile ile ilgiliydi. Bunun bir proje çalışması olduğunu da bilmeleri nedeniyle kendi ebeveynliklerinin değerlendirilmesi ile ilgili olarak düşünüp sorulara verdikleri cevapların aile ortamlarında var olan gerçeği tam olarak yansıtmamış olduğu söylenebilir.

Ergenlerin sağlıklı bir kişilik kazanabilmesi ve gelişimsel görevlerini başarılı bir biçimde yerine getirebilmesinde, sağlıklı işlevleri olan ailelere sahip olmanın önemi üzerinde durulmaktadır. Bulut (1990), bu ailelerin, karşılaştıkları sorunları çözebilen, birbirlerine duygusal olarak bağlı, aile içi rollerini etkili biçimde yerine getirebilen, dolaysız ve açık bir iletişim biçimini benimsemiş olduklarını belirtir. Yavuzer (2003), ise çocuğun aile üyeleri ile olan ilişkilerinin, yaşamındaki diğer bireylere, arkadaş ve sosyal çevresine ayrıca nesnelere ve tüm yaşama karşı olan tutum ve bakış açısının temelini oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle bu çalışmadaki deney grubundaki ebeveynlerin ve çocuklarının iletişim becerileri yüksek olmasının da etkisiyle, zorlu bir geçiş dönemi olan ergenlik sürecini aile birliği içerisinde ciddi bir kriz durumu yaşamadan geçirdikleri gözlenmiştir. Bunun yanında gelişimsel olan kriz durumlarında soruna yaklaşım ve çözüm biçimlerinin önemli olduğunu fark etmelerinde yapılan eğitim çalışmasının işlevsel olduğu düşünülmektedir.

5.2. Öneriler

Kültürel, ekonomik pek çok alanda hızlı değişim yaşadığımız günümüzde, aile kurumunun sağlıklı ve işlevsel olarak korunması ve devam etmesinin sağlanması amacıyla ebeveynlerin eğitilmesi de çocukların ve gençlerin eğitilmesi kadar gerekli ve önemlidir. Ebeveynlerin becerilerinin geliştirilmesi, eğitim ihtiyaçlarının karşılanması sadece okullarla sınırlı kalmamalıdır. Toplumun farklı kurum ve kuruluşları ve sivil toplum örgütleri işbirliği yaparak, yapılandırılmış programlar hazırlamalı ve uygulanmalıdır. Ailenin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi ve gerekli planlamaların yapılarak uygulamaya geçilmesi, aile kurumu ve dolayısıyla ailenin işlevselliğinin artırılması için elzemdir. Günümüzde ebeveynler çocuk yetiştirmenin aile dışında, topluma sağlıklı bir birey yetiştirmek olduğunun çok da farkında olmadıklarını alanda çalışan bir psikolojik danışman ve uzun yıllardır aile eğitimi veren bir uzman olarak gözlemliyorum. Özellikle sosyoekonomik düzeyi ve eğitim düzeyi düşük bölgelerde yaşayan ailelere ulaşmak onlara ihtiyaçlarına paralel olarak, belediyeler başta olmak üzere ilgili resmi kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerince ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesine yönelik olarak aile içi iletişim, ergenlik dönemi özellikleri, anne baba tutumları, aile içinde sorumluluklar, kural koyma ve sınırlar, sorun çözme becerileri, çatışma ve farklılıkları barışçıl yolla çözme becerileri, eşler arasındaki uyum ve ortak tavrın çocuklara etkisi, aile kurumunun işlevselliği v.b. konularda bir dizi yapılandırılmış seminer, kurs v.b. faaliyetlerin planlanması ve katılımın sağlanması önerilebilir.

Halk Eğitim Merkezleri gibi kurumlar aracılığıyla anne – baba okulları açılarak, iletişim, çocuk yetiştirmede eşler arasındaki tutarlılık, evlilik sürecindeki değişimler v.b. konularda eğitimler ile evlilik kurumunun işlevselliği artırılabilir.

Özellikle erken yaşlarda evlilik oranlarının yüksek olduğu bölgelerde hamilelik, çocuk sahibi olmak, bebek anne ilişkisinin önemi, sağlıklı gelişim, evlilikte sorumluluk ve haklar v.b. konularda kadınlar bilgilendirilmelidir.

Belediyelerin kamu hizmeti olarak üniversiteler ve diğer eğitim kurumları ile işbirliği yaparak, evlenme öncesinde gençleri evlilik sorumlulukları, iletişim, evliliğin zorlukları v.b. konularda bilgilendirmek amacıyla evlenmek isteyen gençleri bir dizi eğitimlere katılımını zorunlu tutulması da evlilik kurumunun ve ailenin işlevselliği açısından önemli ve gereklidir.

Okulların veli okul işbirliğini geliştirmek amacıyla aile eğitimlerine öncelik vermesi önemli ve gereklidir. Okulun bulunduğu bölgenin veya veli profilinin demografik özellikleri sosyo ekonomik durum ve ihtiyaçlarına göre ebeveyn tutumları, iletişim, kitle iletişim araçlarında sunulan haberlerin doğru anlaşılması, mobil araçların bilinçli kullanılması yanında anne baba tutumları, sağlıklı ailelerin özellikleri v.b. konularda uygulama ve beceri geliştirmeye yönelik olan aile eğitimlerinin düzenlenmesinin de yararlı ve gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu eğitimlerin yapılması toplumsal sağlık açısından da önemlidir.

Bireylerin ve ailelerin ruh sağlığının önemsenmesi ve korunması devamında toplumun da sağlıklı ve işlevsel olması için önemli ve gereklidir. Bu anlayışa uygun olarak yasaların düzenlenmesi, bu alanda çalışanların evlilik ve aile danışmanlarının işlevselliklerinin fark edilmesi, denetim ve takibinin yapılması, sosyal sorumluluklarının belirlenmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, A.E. (2011). Kronik Hastalıkların, Hastaların Aile İşlevleri ve Yaşam Doyumları Üzerine Etkisi.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye’de Evlilik Tercihleri Araştırması, 2015, Ankara, Aile ve Riskler Aile ve Toplum Yıl: 10 Cilt: 4 Sayı: 14 Nisan-Mayıs-Haziran 2008, ISSN: 1303-0256 (www.tuik.gov.tr/15.05.2008).
- Akün, E. (2013). *Yapısal Aile Sistemi Kuram Bağlamında Ergenlik Döneminde Aile Yapısı ve Ergenlik Dönemi Sorunları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 53, 1 (2013) 85-116
- Ateş, F.B. ve Prof. Dr. Akbaş, T. (2012). Ergenlerde Görülen Kuraldışı Davranışların Aile İşlevselliği ve Yaşam Kalitesi Açısından İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı2, 2012, Sayfa 337-352.
- Ay, S. (2000). Birliktelikleri Devam Eden Ailelerle Boşanmış Ailelerin Yapı ve İşlevlerinin Karşılaştırılması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Balcı, S. & Yılmaz, M. (2000). Çocukları Anaokuluna Devam Eden Annelere Verilen İletişim Becerileri Eğitiminin Ailenin İşlevlerine Etkisi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi: 11(14), 17-24.
- Baltaş, A. (1993), *Eğitim Başarısını Yükseltmede, Sağlıklı ve Mutlu İnsanlar Yetiştirmede Ailenin Rolü*, 3.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bolat, E.Y. (2011). *Anne Baba Eğitiminin Beş- Altı Yaş Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutum ve Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bolat Y. , Ülker M. Göloğlu C. (2016). Kavramsal Açıdan Narsisizm ve Eğitimde Narsistik Kişilik- Conceptually Narcissizm and Narcissizm Personality İn Education. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46 Ekim 2016 www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581.

- Bulut, I. (1990). Aile Değerlendirme Ölçeği (A.D.Ö.) El Kitabı. Ankara: Özgünel Matbaa
- Bulut, I. (1993). Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 18. Baskı. Ankara : Pegem Akademi Yayınları
- Cori, J.L. (2015). Var olan Annenin Yokluğu. 4. Basım. İstanbul. Okyanus Yayınları
- Cüceloğlu, D. (2001). İnsan ve Davranış. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Cüceloğlu, D.(2014). Yetişkin Çocuklar. 3. Baskı. İstanbul. Sistem Yayıncılık
- Çakıcı, S. (2006). Alt ve Üst Sosyoekonomik Düzeydeki Ailelerin Aile İşlevlerinin, Anne-Çocuk İlişkilerinin Ve Aile İşlevlerinin Anne Çocuk İlişkilerine Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çelik, İ. (2003). Ergenlerin Aile İlişkileri ile Stresle Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Demircioğlu, H. (2010). Aile Eğitiminin Aile İşlevleri ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Üzerindeki Etkileri. Doktora Tezi. Gazi Ün. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ***Dokur, M. ve Profeta, Y. (2006), *Aile ve Çift Terapisi, Psikoloji Dizisi, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları.*
- Dönmezer, İ. (1999). Ailede İletişim ve Etkileşim. 2. Baskı. İstanbul, Sistem Yayıncılık
- Durak ve Fışiloğlu (2007), Virginia Satir Aile Terapisi Yaklaşımına Bakış, Türk Psikoloji Yazıları, 2007, 10 (20), 43-62.
- Duyan, G. Ç. (2000). Aile İşlevleri İle Ailenin Sosyal, Demografik Ve Ekonomik Nitelikleri Ve Yaşam Döngüsü Arasındaki İlişkiler. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi).Hacettepe Üniversitesi, Ankara. [https:// tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi)
- Epli Koç, H., & Kaygusuz, C. (2016). Ergen-ebeveyn İlişki Geliştirme Programının Ergenlerin Algıladıkları Ebeveyn Kabul/Red Düzeylerine ve Aile İşlevlerine Etkisi. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4338-4355.

- Erol, M. (1992), Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Aile İçi İlişkilerde Meydana Gelen Değişmelerin Aile Üyeleri Üzerindeki Etkileri. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Evgin, D., Erdem, E. Bayat, M. Poyrazoğlu, H., Dursun, J. (2013). Periton Diyalizi Uygulanan Çocukların ve Annelerinin Yaşadıkları Güçlükler: Nitel Bir Araştırma. Erciyes Üniversitesi Tıp Fak. Çocuk Nefroloji Polikliniği. 25. Ulusal Nefroloji, Hipertansiyon, Diyaliz ve Transplantasyon ve 18. Ulusal Böbrek Hastalıkları Hemşireliği Kongresi'nde (20-23 Kasım 2008) bildiri, Kayseri
- Ersoy, A.F. (1997), "Aile İçi Etkileşim ve Ailede Meydana Gelen Bazı Sorunlar üzerine Bir Araştırma", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 127 – 139.*
- Eryüksel, G.N. (1996). Anne Baba Ergen İlişkilerinin Problem Çözme, Bilişsel Çarpıtmalar ve Aile Yapısı Açısından İncelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Ün. Sosyal Bil. Enstitüsü, Psikoloji Ana bilimdalı, İzmir.
- Eryüksel, G. (1996), " Ana-Baba ve Ergen İlişkilerinin Davranışsal Aile Sistemleri Modeline Göre Değerlendirilmesi" Türk Psikoloji Dergisi, Turkish Journal of Psychology; Ankara Vol. 20, Iss. 55, (Jun 2005): 61-77.*
- Fışıloğlu, H. (2007). Film Analizi Yöntemi ile Virginia Satir Aile Terapisi Yaklaşımına Bir Bakış. Türk Psikologlar Derneği Psikoloji Yazıları, 10 (20), 43-62.
- Fidan, T., Ceyhun, H., Kırkpınar, İ. (2010), İntihar Girişimi Olan veya Olmayan Gençlerde Başa Çıkma Stratejileri ve Aile İşlevselliği. Nöropsikiyatri Arşivi, Sep2011, Cilt. 48 Sayı 3, sayfa 195-200.
- Gander, M., Gardiner, H. (1993). Çocuk ve Egen Gelişimi. 1. Baskı. İmge Kitabevi. Ankara
- Gladding, S. (2012). Aile Terapisi Tarihi Kuram ve Uygulamaları. 5. Baskı. Türk PDR Derneği Yayınları
- Geçtan, E. (1993). Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar. 8. Basım. İstanbul, Remzi Kitabevi
- İkiz, H. (2009). 6 Yaş Grubundaki Çocukların Benlik Algıları ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kabasakal, H.Z. (2001). Uyum Sorunlu Çocukların Aile İşlevlerini İyileştirmede Anne Eğitim Gruplarının Etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kabasakal, H.Z. Arslan, G. (2016). Ergenlerde Aile İşlevleri ve İyi Oluş Arasındaki İlişkide Ailedeki Koruyucu Faktörlerin Rolü. The Journal Of Academic Social Science Studies, Jasss . Spring I 2016. Number: 43 , p. 569-581.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1986). İnsan ve İnsanlar. 5. Basım. İstanbul, Cem Yayınevi

Karasar, N. (2000). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 10.basım. Ankara: Nobel Yayınları

Kasatura, İ. (2001). Okul Başarisından Hayat Başarisina, Başarıyı Yaratın ve Engelleyen Etkiler. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kılıççı, Y. (1992). Okulda Ruh Sağlığı. Ankara, Şafak Matbaacılık

Kılınç, M. (2012). Evli Çiftlerde Görülen Ruhsal Belirtiler ile Aile İşlevsellik Düzeyi Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Ün, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kulaksızoğlu, A. (2002). Ergen Psikolojisi. İstanbul, Remzi Kitapevi

Köknel, Ö. (1999), *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, 15.Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

McAdams, Charles R., III; Foster, Victoria A.; Dotson-Blake, Kylie; Brendel, Johnston M.(2009). *Dysfunctional Family Structures and Aggression in Children: A Case for School-Based Systemic Approaches with Violent Students*, *Journal of School Counseling*, ISSN-1554-2998,

M.E.B. Özel Eğitim ve Rehberlik Danışma Hizmetleri. (2008). 7 -19 Yaş Aile Eğitimi Kılavuz Kitabı, Ankara.

Morgan, C.T. (1995). Psikolojiye Giriş. 10. Basım. Ankara. Hacettepe Ün. Psikoloji Bölümü Yayınları

Noller, P. ve Callan, V. (1991), *The Adolescent in the Family*, Routledge. London and New York. <https://doi.org/10.4324/9781315667836>

- O'Leary, C. (2004). Counselling Couples and Families. British Library Cataloguing in Publication data. <http://www.kobo.com/tr/tr/ebook>. 24.04.2019
- Ozankaya, Ö.(1991). Toplumbilim. 7. Basım. İstanbul : Cem Yayınevi
- Özakça, A.(2009). Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özbaş, A. (2005). Meme Kanseri Ailelerinde Sorunları ve Çözümleri. İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu, Cerrahi Hemşireliği, Meme Sağlığı Dergisi 2006, cilt:2, sayı 3.
- Özbaş, A. (2005). Meme Kanseri Ailelerinde Sorunlar ve Çözümleri, İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu, Cerrahi Hemşireliği, İstanbul, Türkiye.
- Özgüven, İ. E. (2017), Evlilik ve Aile Terapisi. 4.Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Öksüz, Y. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Benlik Saygısı ile Sosyal Uyum Düzeyi İlişkisi(. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Patterson, J. (2004). Integrating Family Resilience and Family Stress Theory, Journal of Marriage and Family, <http://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00349.x> Cited by:298, Wiley Online Library
- Sarıkaya, A. (2015). *14-18 Yaş Arası Ergenlerin Benlik Saygısı ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyi Arasındaki İlişki*. Yüksek lisans Tezi, İstanbul Bilim Ün. İstanbul.
- Satir, V.(2001), İnsan Yaratmak. 1. Basım, Beyaz Yayınları, İstanbul.
- Savi, F. (2008). 12-15 Yaş Arası İlköğretim Öğrencilerinin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri ve Anne- Baba Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Serficeli, S. (2015). Aile İşlevleri ve Okul İkliminin Riskli Çevrelerde Yaşayan Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerini Yordamadaki Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şahin, T. Ve Cevher, F. ve Nilgün, F. (2015). Türk Toplumunda Aile İlişkilerine Genel Bir Bakış, s.775-789
- Şanlı, D. (2007). Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. Aile Ve Toplum Dergisi. Sayı 14. Nisan 2008. ISSN: 1303-0256
- Taysi, E. (2000). Benlik Saygısı, Arkadaşlardan ve Aileden Sağlanan Sosyal Destek. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Yavuzer, H. (2003), Ana - Baba ve Çocuk. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Zöhrap, D. U. (2004). Lise Öğrencilerinde Algılanan Ana baba Tutumları ve Aile Yapısının Ergen Kişilik Özelliklerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul. Erişim adresi: http://www.YÖK_Tez No. 149477. Sayfa Sayısı. 353
- Winnicott, D.W.(1998). Oyun ve Gerçeklik. 1.Basım. Metis Yayınları, İstanbul.

EKLER

EK 1.ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Sündüs ADEM		
E-postası/Web Sayfası	ademsundus@gmail.com		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Sanatla Terapi		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	9 Eylül	PDR	1995
Tez Başlığı	Aile Eğitim Programının, Aile İşlevleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi		
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ		
Akademik Eserler			
(Makale, kitap, kitap bölümü, bildiri, poster, sergi, konser vb. eserlerden kaynakça yazım kurallarına göre en fazla 10 eser yazılmalıdır.) Tezden üretilen yayınlar * ile işaretlenmelidir.			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			

EK 2. Uygulama İzinleri

